

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**MÜSLÜMANLARIN HAYATINDA
HZ. MUHAMMED'İN YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hatice KILIÇ

**Prof. Dr. Faruk KARACA
Danışman**

**RİZE
2023**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında, Prof. Faruk KARACA danışmanlığında, Hatice KILIÇ tarafından hazırlanan *Müslümanların Hayatında Hz. Muhammed'in Yeri* adlı bu tez çalışması, 02/02/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan :	Prof. Dr. Faruk KARACA	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Enes VURAL	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Hızır Hacı KELEŞOĞLU	

ETİK BEYAN

Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Müslümanların Hayatında Hz. Muhammed’in Yeri” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim. 02 /02/2023

(İmza)

Hatice KILIÇ

ÖN SÖZ

İnsanlar gelişim dönemlerinde olduğu gibi çeşitli alanlarda başkalarının rehberliğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bireylerin dini inanç ve ibadetlerinde, dini yaşamlarında gelişim gösterebilmeleri, model olarak kabul ettikleri peygambere uyumlulukları ölçüsünde gerçekleşmektedir. Peygamber inancı İslam dininde oldukça önemli bir yere sahiptir. Müslüman bir birey dini buyrukları Hz. Muhammed sayesinde anlamakta ve ona göre dini hayatını düzenlemektedir. Bir Müslüman'ın İslam peygamberini hayatına katması ve onu örnek alması için öncelikle onu tanınması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın literatür kısmında Hz. Muhammed'i tanıtan kaynaklara yer verilmiştir. Sahabe devrinden beri Hz. Muhammed'i tanıtan kaynaklar okuyucular tarafından farklı yorumlanmıştır. Farklı yorumlamalar da peygamber algısını farklı şekillendirmiş ve hayata aktarımında değişik formlar gün yüzüne çıkmıştır. Müslüman bireylerle yapılan görüşmelerde onların zihninde ve yaşamlarında var olan Hz. Muhammed tasavvuru incelenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın tamamlanması pek çok kişinin katkısı ve desteği sayesinde mümkün olmuştur. Vefanın ve minnet duygusunun bir gereği olarak onlara teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle çalışmam sırasında bana rehberlik eden, değerli fikirleri ile araştırmama şekil veren danışman hocam Prof. Dr. Faruk KARACA'ya teşekkür ediyorum. Görüşme sorularımı gözden geçirerek değerli fikirlerini benimle paylaşan Doç. Dr. Hacı Yusuf ACUNER hocama müteşekkirim.

Bu süreçte hem çalışma sorularım konusunda hem de araştırmada kullanılan programın kullanımı konusunda bana yardımcı olan Mustafa DEMİR hocama teşekkür ediyorum.

Bunun dışında çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen, bana motivasyon veren kıymetli dostlarım Berna YILMAZ ER ve Nesibe Gülsüm ZENGİN'e hayatımda oldukları için teşekkür ediyorum.

Kıymetli vakitlerini ayırıp benimle görüşme yapmayı kabul eden tüm katılımcılara teşekkürlerimi sunuyorum.

Ve sevgili ailem, onlara sevgimi, teşekkürlerimi kelimelere dökmek çok zor olsa da her birini anmadan geçmek mümkün değil. Kardeşi olmakla hayattaki en

güzel duyguları tecrübe etmemi sağlayan Sabire KILIÇ'a, her zaman karakterine hayranlık duyduğum kardeşim Tuğba ARSLAN'a, ailemizin renkli kişiliği Resul KILIÇ'a ve son olarak kahramanım, annem Asiye KILIÇ'a sonsuz kez teşekkür ediyorum.

Hatice KILIÇ
RİZE, 2023

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR	X
TABLolar LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
1.1. Din, Dindarlık ve Dini Hayat	18
1.2. Peygamber Kavramı	21
1.3. Peygamber İncancının İslam Dinindeki Yeri ve Önemi.....	22
1.3.1. İslam Peygamberi	26
1.3.1.1. Bir Beşer Olarak Hz. Muhammed.....	26
1.3.1.2. İslam Peygamberi Olarak Hz. Muhammed.....	29
1.4. Müslümanların Peygamber Algısını Şekillendiren Kaynaklar	31
1.4.1. Kur’ân- ı Kerim	31
1.4.2. Sünnet	34
1.4.3. Hadis	37
1.4.4. Siyer- i Nebi	39
1.5. Müslümanların Hz. Muhammed’in Sünnetini Anlamadaki Yorum Farklılıkları	41
1.5.1. Şekil-Lafız Odaklı Anlama	43
1.5.2. Mana- İlke Odaklı Anlama.....	44
1.6. Müslümanların Hz. Muhammed’i Algılayış Şekillerindeki Farklılıklar.....	45
1.6.1. Aşırı Yüceltmeci Peygamber Tasavvuru	46
1.6.2. İndirgemeci Peygamber Tasavvuru	48
1.6.3. Örnek Şahsiyet.....	49
1.7. Müslümanların Hayatında Hz. Muhammed	52

1.7.1.	Müslüman ve Hz. Muhammed Sevgisi.....	53
1.7.2.	Müslümanların İbadetlerinde Hz. Muhammed'in Yeri	55
1.7.3.	Ahlaki Davranışlarda Hz. Muhammed'in Yeri	58
1.7.4.	Müslümanların Toplumsal Hayatında Hz. Muhammed'in Yeri	61
2.	BULGULAR VE TARTIŞMA.....	65
2.1.	Müslümanların Hz. Muhammed'e İlişkin Bilgileri.....	65
2.1.1.	Bilgi Düzeyleri	65
2.1.2.	Bilgi Kaynakları	66
2.1.3.	Kaynakların Değerlendirilmesi	67
2.1.4.	Tema Değerlendirmesi.....	70
2.2.	Hz. Muhammed'e Yönelik Duygular.....	75
2.2.1.	Hz. Muhammed'e Yönelik Duygular	75
2.2.2.	Hz. Muhammed ile Karşılaşma Tahayyülü ve Duygular	77
2.2.3.	Hz. Muhammed Sevgisinin Göstergeleri	79
2.2.4.	Tema Değerlendirmesi.....	81
2.3.	Hz. Muhammed'e Yönelik Düşünceler.....	83
2.3.1.	Hz. Muhammed'in Tanınan Özellikleri	84
2.3.2.	Hz. Muhammed'in Örnek Alınması	86
2.3.3.	Hz. Muhammed ile İlgili Metaforlar.....	88
2.3.4.	Tema Değerlendirmesi.....	90
2.4.	Hz. Muhammed'in Etki Alanları	93
2.4.1.	Hz. Muhammed'in Sosyal Alana Etkisi.....	93
2.4.2.	Hz. Muhammed'in İbadet Alanındaki Etkileri	95
2.4.3.	Hz. Muhammed'in Ahlak Alanına Etkileri	98
2.4.4.	Tema Değerlendirmesi.....	99
2.5.	Hz. Muhammed'in Peygamberliği.....	101
2.5.1.	Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Önemi	101
2.5.2.	Peygamber Tasavvuru.....	104
2.5.3.	Tema Değerlendirmesi.....	108
2.6.	Hz. Muhammed'in Sünneti.....	111
2.6.1.	Sünnetin Mahiyeti.....	111
2.6.2.	Sünnet Olarak Görülen Davranışlar	112

2.6.3.Sünnet Anlayışı	114
2.6.4.Sünnetin Günümüzde Uygulanması	115
2.6.5.Tema Değerlendirmesi.....	119
SONUÇ.....	122
KAYNAKLAR	127
EKLER	135

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Faruk KARACA

Hazırlayan : Hatice KILIÇ

Yıl 2023

Sayfa Sayısı 152

ÖZET

İlahi dinler içerisinde peygamberlik bir inanç esası olarak kabul edilmektedir. İslam dini özelinde bakıldığında peygamberlere iman vurgusu sıklıkla yapılmakta, peygamberlere itaat Allah'a itaat ile birlikte zikredilmektedir. İslam dinini tanıtan çeşitli kaynaklarda peygamber inancının, Müslüman bir bireyin dini hayatını ve din algısını şekillendiren faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira İslam dininin nasıl yaşanması gerektiğine yönelik en iyi rehberliği Hz. Muhammed üstlenmektedir.

Çalışmada Müslüman bireylerin hayatında Hz. Muhammed'in yeri araştırılmaktadır. Bu amaçla bireylerin öznel düşünce ve deneyimlerinin derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlaması açısından nitel araştırma yöntemi ve bu yöntemlerden fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Kavramsal çerçeve bölümünde öncelikle peygamberlik müessesesi üzerinde durulmuş sonrasında ise özel olarak İslam peygamberine ilişkin konulara yer verilmiştir. Konuya ilişkin 20 katılımcı ile görüşme yapılmış ve görüşmeler esnasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizine tabi tutulmuş ve altı tema içerisinde değerlendirilmiştir. Katılımcı görüşlerinden hareketle Hz. Muhammed'in Müslümanlar için önemli bir rol-model olduğu, Müslümanların onu bireysel ve toplumsal alanda hayatlarına dâhil etmeye çalıştıkları görülmüştür. Katılımcıların peygamber tasavvuru ve sünnet konusunda ayrışan fikirleri bulunmasına rağmen Hz. Muhammed sevgisinin birleştirici bir yönü olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, İslam Peygamberi, Müslüman, Rol model Alma

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Felsefe ve Din Bilimleri
Thesis Type : Yüksek Lisans Tezi
Supervisor : Prof. Dr. Faruk KARACA
Author : Hatice KILIÇ
Year 2023
Pages 152

ABSTRACT

In divine religions, prophecy is regarded as one of the bases of belief. Considering the religion of Islam in particular, the emphasis on belief in the prophets is frequently made, and obedience to the prophets is mentioned together with obedience to Allah. In various sources introducing the religion of Islam, it is revealed that belief in the prophet is one of the factors that shape the religious life and perception of religion of a Muslim individual. On this regard, the best guidance on how to live the religion of Islam is led by Prophet Muhammad.

In the study, Hz. Muhammad's role in the life of a Muslim individual is being investigated. For this purpose, qualitative research method and phenomenological approach were preferred in order to contribute to the in-depth understanding of the subjective thoughts and experiences of Muslim individuals. First, in the conceptual framework section, the prophethood is emphasized, and then the issues related to the Islamic prophet are included. Interviews were held with 20 participants on the subject and a semi-structured interview form was used during the interviews. The obtained data were subjected to descriptive and content analysis and evaluated within six themes. Based on the views and experiences of the participants, it has been found that Hz. Muhammad is an important role-model for Muslims, and Muslims try to include him in their individual and social lives. Although the participants had differing opinions on the concept of the prophet and the sunnah, Hz. Muhammad's love is thought to have a unifying aspect.

Keywords: Prophet Muhammad, Prophet of Islam, Muslim, Role model taking

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: Çeviren
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ed.	: Editör
Hız.	: Hazret, Hazreti
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
sav	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
YDÜ	: Yakın Doğu Üniversitesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubuna Dair Bilgiler	7
Tablo 2. Tema, Kategori ve Kod Listesi	13

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Katılımcıların Medeni Durumuna İlişkin Bilgiler	8
Şekil 2. Katılımcıların Yaş aralıklarına ilişkin bilgiler	8
Şekil 3. Katılımcıların Hz. Muhammed'e İlişkin Bilgi Kaynakları.....	67
Şekil 4. Katılımcıların Hz. Muhammed'e Yönelik Duyguları	75
Şekil 5. Katılımcıların Hz. Muhammed ile Karşılaşma Tahayyülünde Oluşan Duyguları	78
Şekil 6. Katılımcıların Hz. Muhammed'e olan sevgilerinin göstergeleri ..	80
Şekil 7. Hz. Muhammed'in tanınan özellikleri.....	84
Şekil 8. Katılımcıların Hz. Muhammed ile İlgili Metaforları	89
Şekil 9. Hz. Muhammed'in sosyal alandaki etkileri	94
Şekil 10. Hz. Muhammed'in İbadet Alanındaki etkileri	96
Şekil 11. Hz. Muhammed'in Ahlak Alanına Etkileri	98
Şekil 12. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önemine ilişkin ifadeler	103
Şekil 13. Hz. Muhammed'in Ulaşılamaz Görülen Özellikleri	106
Şekil 14. Sünnet Olarak Görülen Davranışlar	113

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

Bireyler yetkin olmadıkları herhangi bir konuda ya da eksiklik hissettikleri bazı alanlarda kendilerine yol gösterecek, bir rehber ihtiyacı duyabilmektedirler. Bireylerin dini inançları söz konusu olduğunda bu alanda kendilerinin, anlam dünyasını zenginleştiren ve örnekliğiyle de yaşanılması gereken hayatı onlara sunan bir model olarak, peygamberlerin önderliğinden söz edilebilir. Araştırmada İslam dini özelinde son peygamber Hz. Muhammed ele alınmakta ve inananların onunla ilgili bilgi düzeyi, Müslümanların iç dünyası ve yaşantısıyla bir bağı olup olmadığı, var ise hangi alanlarda olduğu sorgulanmaktadır.

Çalışmada, “Hz. Muhammed’in Müslümanların hayatındaki yeri nedir?” sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu temel araştırma sorusu kapsamında detaylı ve derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla konu ile ilgili alt problemlere ilişkin şu sorulara cevap aranmaktadır;

Müslümanlar Hz. Muhammed’e ilişkin bilgileri hakkında neler düşünmektedirler?

Müslümanların Hz. Muhammed’e yönelik duyguları ve duygu göstergeleri nelerdir?

Müslümanların Hz. Muhammed’e yönelik düşünceleri nelerdir?

Hiz. Muhammed’in Müslümanların hayatında etkili olduğu alanlar nelerdir?

Müslümanların Hz. Muhammed’in peygamberliği ile ilgili görüşleri nelerdir?

Müslümanların Hz. Muhammed’in sünneti ile ilgili görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsan diğer insanlarla iletişim kurma ihtiyacı olan sosyal bir varlıktır. Bu kapsamda insanların kendi deneme yanılma deneyimleriyle olduğu kadar başkalarıyla etkileşim içinde ve başkalarını gözlemleyerek öğrenmeleri de mümkündür. Bu açıdan bakıldığında model olarak, dolaylı öğrenme insanlar için hayatta kalma ve gelişimini sürdürme açısından önemli görülmektedir. İnsanlar diğer insanları gözlemler ve örnek aldıkları insanları kendi hayatlarında önemli bir yere koyar, onları rol model olarak alıp, düşünce, tutum ve davranışlarını içselleştirirler.

Müslümanlar özelinde bakıldığında, ihtiyaç duyulan model din tarafından inananlara sunulmuştur. Bu kapsamda İslam dini öğretisinde belirtildiği şekliyle Müslümanların dini gelişimlerine, sosyal ve bireysel hayatlarına dini değerleri ve uygulamaları katabilmelerinde en güzel örnek Hz. Muhammed olarak belirtilmektedir. Hz. Muhammed'in peygamber olmasının yanında iletişim becerileri, ailedeki rolü, öğretici rolü, liderliği gibi insan olarak birçok kişilik özelliğinin günümüz Müslümanlarının hayatlarında rol-model olabileceğini ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak Hz. Muhammed'in Müslümanlar için model olmasında, Müslümanların hayatlarında ona nasıl bir yer verdikleri önemli görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Müslüman bireylerin Hz. Muhammed'i bilip bilmedikleri, ona ilişkin ne tür bilgilere sahip oldukları, bu bilgileri nasıl yorumlayıp algıladıkları, ona hayatlarında nasıl bir rol verdikleri ve onu hayatlarının hangi alanlarında nasıl bir yere koydukları kritik bir öneme sahiptir. Bunlarla birlikte Hz. Muhammed'in Müslümanların dünyasındaki yeri anlaşılmadan onun Müslümanlar için iyi bir rol-model olmasından bahsedilemeyeceği açıktır.

Bu kapsamda örnek vermek gerekirse Müslümanların özellikle dini hayatlarında yaptıkları bazı davranışlar Hz. Muhammed'i örnek almalarıyla ve onu nasıl algıladıklarıyla ilgili olabilir. Müslümanların hangi davranışlarının hangi peygamber tasavvuruna göre şekillenip şekillenmediğini ve Müslümanların hayatlarında Hz. Muhammed'in ne tür rollerde yer aldığını, bu rollerin Müslümanların hayatlarına nasıl bir etkide bulunduğunu anlamaya ve Hz. Muhammed'e ilişkin doğru bir peygamber tasavvurunun oluşmasına ve günümüz Müslümanlarının hayatlarındaki rol model yönünün artırılması için ihtiyaç duyulan bilgilerin elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Aksi takdirde Hz. Muhammed'in olduğundan farklı anlaşılması yanlış peygamber tasavvuruna neden olmakta ve örnekliğinin hayattaki tezahürleri de yanlış olmaktadır. Çalışma bu katkıdan hareketle, Hz. Muhammed'i tanıtırken insanlar için daha elzem konuların öncelenmesi konusunda bakış açısı sunmaktadır.

Çalışmanın amacı Müslümanların hayatında Hz. Muhammed'in yerini; onu nasıl algıladıklarına, Hz. Muhammed'in fiillerini ve sözlerini nasıl değerlendirdiklerine, hangi durumlarda onu örnek aldıklarına ve hayatın toplumsal alanında, ibadetlerde, ahlaki konularda Hz. Muhammed'i nereye koyduklarına

bakarak ele almaktır. Kendisini Müslüman olarak nitelendiren bireyler inançlarının gereklerini ne ölçüde yerine getirdiklerini değerlendirirken Hz. Muhammed'in örnekliğini esas almakta ve kendi davranışlarını onun yapıp ettiklerine göre değerlendirilebilmektedirler. Araştırmanın içeriğinde öncelikle Hz. Muhammed'i tanıtan kaynaklardan yola çıkılarak bir şema çizilmiş, sonrasında ise Müslüman bireylerin Hz. Muhammed'e ilişkin bakış açısı ve değerlendirmesine yer verilmiştir. Bu nedenle çalışma Müslüman bir birey için Hz. Muhammed'in yerini tespit etmeye katkı sunmaktadır. Nihayetinde peygamber tasavvuru, peygamberi hayatın çeşitli alanlarında hissetmek ve eylem boyutuyla da onu yaşatmaya çalışmak, bireylerin dini hayatını şekillendiren unsurlar arasında değerlendirilebilir. Bununla birlikte inananların dini hayatı kimi zaman günlük yaşantılarında da yer bulmaktadır, bunun imkânı ise, inanç sisteminin içerisinde de yer alan peygamber ile ilişkilendirilerek inananlara ulaştırılmıştır. Dolayısıyla peygamber algısı ve peygamberin vasıflandırıldığı konumda önemli hale gelmiş bulunmaktadır. Bu nedenle bireyin dini hayatını çözümlemede peygamberin yerini tespit etmek, bireyin iç yaşantısını da daha iyi anlamamıza katkı sunmaktadır.

Alanyazında Hz. Muhammed ile ilgili çok fazla kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakları konularına ve çalışıldıkları alanlara göre ayırabilmek mümkündür. Ulaşabildiğimiz kaynakların çoğu muhteva olarak betimleyici özelliğe sahip olup, Hz. Muhammed'in bireysel, dini ve sosyal hayatına ağırlık vermekte ve daha çok ilgili konularda ayrıntılı bilgi verme niteliği taşımaktadır. Özellikle Tarih, Temel İslam Bilimleri ve Eğitim Bilimleri alanlarında Hz. Muhammed'in uyguladığı metotlar, söz ve yaşantısı ile ilişkili konular ağırlık kazanmıştır.

Hz. Muhammed'in insanlarla ilişkileri¹, aile hayatı², eğitim faaliyetleri³, devlet başkanlığı⁴ ve sünneti⁵ gibi hayatının pek çok alanına dair yazılmış kitaplar,

¹ Örnek olarak bk. Enes Hamza Kırıcı, *Hz. Muhammed'in ikili ilişkileri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019)

² Örnek olarak bk. Şura Kavuştu, *Hz. Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Süleyman Gülek, *Her Konuda Örneğimiz Hz. Muhammed (sav) Hayatı, Ahlakı, Şahsiyeti* (İstanbul: Beka Yayınları, 2022)

³ Örnek olarak bk. Dilber Kaynak, *Hz. Muhammed'in eğitim faaliyetleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); A. Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, çev. Enbiya Yıldırım (Ankara: Takdim Yayınları, 2022)

⁴ Örnek olarak bk. Ahmet Özel, *Hz. Muhammed'in Devlet Başkanlığı ve Liderliği* (Ankara: Astana Yayınları, 2021)

makaleler ve tezler bulunmaktadır. Bununla birlikte konuyu genel olarak ele alıp Hz. Muhammed'in Müslümanların hayatındaki yerine dair bir bakış açısı sunacak çalışma bulunmamaktadır. Hz. Muhammed'in çeşitli yönleriyle insanların yaşantısına etki eden örnekliklerinden bahsedilse de bir bütün olarak Müslümanların O'nunla ilgili iç dünyasını, tasavvurunu ve değerlendirmelerini ortaya koyan çalışmaların eksikliği gözlemlenmektedir. Bu çalışma, görüşme tekniğinden yararlanılarak, Hz. Muhammed'i alanyazındaki Hz. Peygamber konumu ve Müslüman hayatındaki konumu ile birlikte ele alma imkânını sağlamıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu başlık altında araştırmanın sorularına cevap bulabilmek adına araştırma sürecinde kullanılan yöntem ele alınmıştır. Araştırmanın yöntem kısmıyla ilişkili olarak bu bölümde ilk adımda araştırmanın temellendiği nitel araştırma deseninden bahsedilmiştir. Bu kapsamda araştırma sorularına cevap verebilmek adına bireylerin öznel düşünce, deneyim ve yaşantılarını derinlemesine anlamaya yardımcı olan olgu bilim çalışması tercih edilmiştir. Sonrasında araştırmaya katılan katılımcıların ve bu katılımcılara ulaşılma yönteminin ifade edildiği örnekleme yöntemine ve çalışma grubuna yer verilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilecek verilerin nasıl ve ne şekilde toplanacağını ifade etmesi açısından veri toplama tekniği ve veri toplama aracı açıklanmıştır. Bu bölümde araştırmanın deseni ile tutarlı olarak olgu bilim çalışmalarında sıklıkla tercih edilen ve kullanılması önerilen mülakat (görüşme) tekniği detaylarıyla açıklanmıştır. Son aşamada ise veri analizi, geçerlik ve güvenirlik alt başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırma Deseni

Bu çalışma, Müslümanların hayatında Hz. Muhammed'in nasıl bir yeri olduğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda bu araştırmada; Hz. Muhammed'in günümüz Müslümanlarının hayatında nasıl bir rol oynadığına, Müslümanların O'nun hakkındaki bilgilerine ve bu bilgileri nerelerden, hangi kaynaklardan edindiklerine ve bu bilgileri nasıl değerlendirdiklerine, O'nu genel

⁵ Örnek olarak bk. M. Hayri Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019)

olarak nasıl algıladıklarına ve hem bireysel hem sosyal hem de dini hayatlarında O'na nasıl bir yer verdiklerine ilişkin detaylı bilgi edinilmesi gerekmektedir.

Alanyazında herhangi bir konuda detaylı ve derinlemesine bilgi edinilmesinde ve bireylerin kişisel, öznel duygu, düşünce, tutum ve davranışlarına ulaşılmasında nitel araştırma yöntemleri diğerlerine oranla daha avantajlı bir yöntem olarak önerilmektedir.⁶ Bu çalışmada da temel olarak Müslümanların hayatlarında Hz. Muhammed'e nasıl bir yer verdiklerinin anlaşılması amaçlandığından, bu amaca ulaşmada Müslümanların hayatlarına ilişkin detaylı, derinlemesine incelemeler yapılması ve Müslümanların Hz. Muhammed'e ilişkin kişisel duygu, düşünce ve tutumlarının anlaşılması gerekmektedir. Bu sebeple çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüştür.

Nitel araştırma, birçok felsefi yönelim ve yaklaşımı kapsayan ve kökleri antropoloji, sosyoloji gibi çeşitli alanlara kadar uzanan bir araştırma türüdür. Nitel araştırmalarda araştırmacılar insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarıyla, dünyalarını nasıl şekillendirdikleriyle ve deneyimlerine ne gibi anlamlar yükledikleriyle ilgilenmektedirler.⁷ Bu kapsamda bu çalışmada nitel araştırmaların anlam üzerine odağı, tümevarımsal süreci, zengin betimlemelerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) araştırma türü kullanılmıştır. Olgu bilim araştırma türü, bir olgu ile ilgili bireylerin yaşanan deneyimlerinin betimlendiği, bireylerin deneyimlerinin özüne ulaşmaya çalışılan ve etkili, duygusal ve sıklıkla yoğun insan deneyimlerini çalışmak için uygun görülen bir araştırma türüdür.⁸ Bu çalışmada da günümüz Müslümanlarının hayatlarında Hz. Muhammed'in nasıl bir yeri olduğu onların duygu, düşünce ve yaşantılarının özüne ulaşmaya çalışıldığından olgu bilim araştırması kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada örnekleme yöntemi olarak olasılıksız örnekleme türlerinden olan amaçlı örnekleme kullanılmıştır. İstatistiksel anlamda genelleme, nitel

⁶ John W. Creswell, *Araştırma Deseni*, çev. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 2017)

⁷ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, çev. Selahattin Turan. (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 14-19.

⁸ Creswell, *Araştırma Deseni*, 14.

araştırmanın temel amacı olarak ele alınmadığından olasılıklı örnekleme yöntemleri nitel araştırmalar için gerekli görülmemektedir.⁹ Bununla birlikte nitel araştırmaların temelinde, araştırma probleminin ve araştırma sorularının en iyi şekilde anlaşılmasına yardımcı olacak katılımcıların amaca yönelik seçilmesi vardır.¹⁰ Bu sebeple nitel araştırmalarda en uygun örnekleme yöntemi olarak olasılıksız örnekleme ve bunun en yaygın biçimi olarak da amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmaktadır.¹¹

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi çeşitlilikten türeyen ana deneyimleri yakalamada önemli bir değere sahiptir. Maksimum çeşitlilik örneklemede bazı özelliklere ve niteliklere göre farklılaşan bireyler çalışma grubuna dâhil edilmektedir.¹²

Bu araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme bireylerin çoklu bakış açılarının anlaşılması amacıyla kullanılmış ve aşağıda belirtilen özelliklere göre farklılaşan bireyler çalışma grubuna dâhil edilmiştir:

- Cinsiyet
- Yaş
- Medeni Durum

Araştırma kapsamında ulaşılan ve çalışma grubunu oluşturan katılımcıların bilgileri aşağıda Tablo 1’de verilmiştir.

⁹ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 76.

¹⁰ Creswell, *Araştırma Deseni*, 189.

¹¹ M. Q. Patton *Qualitative Research and Evaluation Methods* (Thousand Oaks CA: Sage, 2002)

¹² Creswell, *Araştırma Deseni*, 268.

Tablo 1. Araştırmanın Çalışma Grubuna Dair Bilgiler

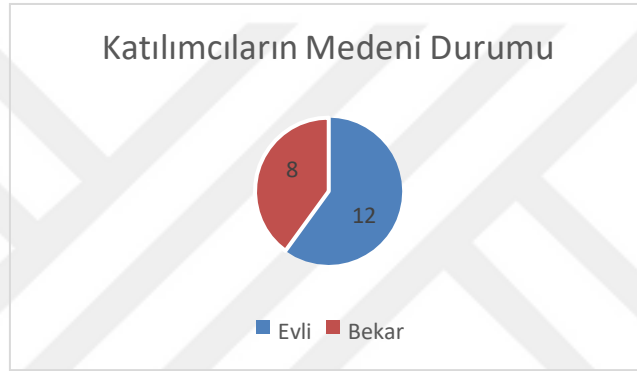
No	Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi
1	Çiçek	Kadın	28	Evli	Lisans
2	Lale	Kadın	36	Evli	Lisans
3	Rüzgâr	Erkek	40	Evli	Lisans
4	Yaprak	Kadın	48	Bekâr	İlkokul
5	Yıldız	Kadın	22	Bekâr	Lise
6	Elmas	Kadın	24	Bekâr	Lisans
7	Kuzey	Erkek	30	Evli	Lisans
8	Güneş	Kadın	40	Bekâr	Lisans
9	Ceylan	Kadın	33	Bekâr	Yüksek Lisans
10	Kaya	Erkek	22	Bekâr	Lise
11	Tayfun	Erkek	41	Evli	Lisans
12	Su	Kadın	50	Evli	İlkokul
13	Irmak	Kadın	58	Evli	İlkokul
14	Sarp	Erkek	41	Bekâr	Yüksek Lisans
15	Poyraz	Erkek	61	Evli	Yüksek Okul
16	Ege	Erkek	30	Evli	Lisans
17	Bahar	Kadın	22	Bekâr	Lise
18	Atlas	Erkek	56	Evli	Ortaokul
19	Yalçın	Erkek	36	Evli	Lisans
20	Doğu	Erkek	32	Evli	Lisans

Çalışma grubu cinsiyet açısından incelendiğinde katılımcıların yarısının kadın, yarısının erkek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların eğitim

düzeylerine bakıldığında yarısının lisans mezunu olduğu, diğerlerinin ise eğitim düzeylerinin ilkököl ile yüksek lisans arasında değiştiği görülmektedir. Bu kapsamda 3 katılımcı ilkököl, 1 katılımcı ortaokul, 3 katılımcı lise, 1 katılımcı yüksek okul ve 2 katılımcı yüksek lisans mezunudur.

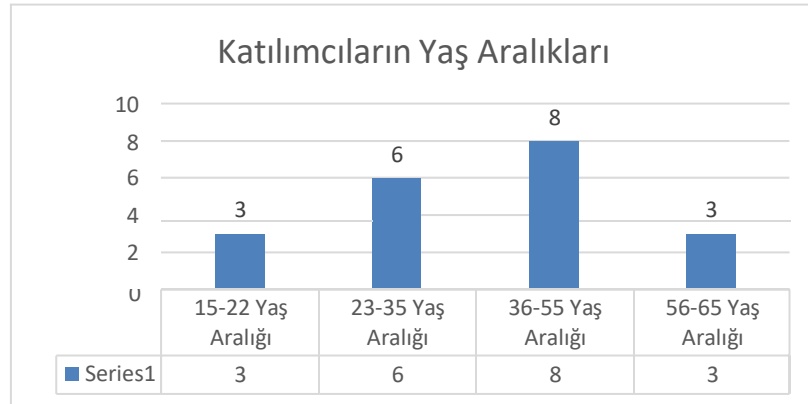
Çalışma grubunda yer alan katılımcıların tamamına yakını sosyo-ekonomik durumunu orta düzey olarak ifade etmiş, sadece bir katılımcı durumunu ortanın üstü olarak nitelendirmiştir.

Şekil 1’de gösterildiği üzere, çalışma grubunda yer alan katılımcıların medeni durumuna bakıldığında ise 12 katılımcının evli, 8 katılımcının ise bekâr olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Katılımcıların Medeni Durumuna İlişkin Bilgiler

Çalışma grubunda yer alan katılımcıların yaş aralıkları ise aşağıdaki Şekil 2’de gösterildiği gibi, 15 ile 22 yaş aralığında 3 katılımcı, 23 ile 35 yaş aralığında 6 katılımcı, 36 ile 55 yaş aralığında 8 katılımcı, 56 ile 65 yaş aralığında 3 katılımcı bulunmaktadır.

Şekil 2. Katılımcıların Yaş aralıklarına ilişkin bilgiler

Veri Toplama Tekniği ve Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Bunun sebebi, görüşme tekniğinin olgu bilim araştırmalarında öncelikli veri toplama tekniği olarak ele alınmasıdır.¹³

Görüşme, görüşmeci ve katılımcının birlikte yer aldığı, araştırma yapılan alana yönelik hazırlanan sorulara odaklanarak birlikte konuşma süreci olarak tanımlanmaktadır.¹⁴ Görüşmelerin en temel amacı özel bilgi toplamak ve görüşme yapılan katılımcının bakış açısını öğrenmektir.¹⁵ Alanyazında yapılandırılışlarına göre; tam yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç tür görüşme çeşidi bulunmaktadır.¹⁶ Bu araştırmada nitel araştırmalarda yoğunlukla kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde sorular açık uçludur ve her katılımcıdan özel bilgiler toplanması amaçlanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının çoğu açıklığa kavuşturulması istenilen sorular veya sorunlardan oluşmaktadır. Bu kapsamda bu araştırmada görüşme tekniğinin yarı yapılandırılmış olarak düzenlenmesinin sebebi bu tarz görüşmelerde araştırılan konuya farklı bakış açılarının getirilebilmesine ve katılımcıların algıladıkları dünyayı kendi düşünceleriyle anlatabilmelerine olanak sağlanmasıdır.¹⁷

Yarı yapılandırılmış görüşmeler esnek olmasının yanında araştırmacı tarafından hazırlanan bir ‘‘görüşme rehberi/kılavuzu/protokolü’’ d hilince yürütülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen ‘‘yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzu’’ kullanılmıştır.

Görüşme kılavuzu, görüşme kapsamında sorulan soruları gösteren yapılandırılmış bir tekniktir.¹⁸ Görüşme protokolü olarak da alanyazında dikkat çeken bu kılavuzda nelere yer verilmesi gerektiğine ilişkin pek çok farklı görüş bulunmaktadır ancak genellikle bu kılavuzlarda; görüşme yeri, tarihi, yapılan kişi gibi bilgileri içeren bir bölüm, görüşmeci için yönergeler, araştırmanın temel

¹³ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 25.

¹⁴ K. DeMarris & S. D. Lapan, ‘‘*Qualitative Interview Studies: Learning Through Experience*’’ Foundations for Research.51-68.(Mahvva, NJ: Erlbaum, 2004) 55.

¹⁵ Patton, M. Q. *Qualitative Research and Evaluation Methods*.

¹⁶ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 87.

¹⁷ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 87-89.

¹⁸ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 100.

amacıyla ilişkili sorular, gerektiğinde cevapları kaydetmek için boşluklar gibi bölümlere yer verilmektedir.¹⁹ Bu kapsamda bu araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından alanyazın dikkate alınarak oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzunun ayrıntıları aşağıda verilmiştir:

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Kılavuzu:

Araştırma kapsamında kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzunun geliştirilmesinde ve nihai halinin oluşturulmasında belirli aşamalar takip edilmiştir.

İlk olarak görüşme kılavuzunda yer verilmesi gerekenler nitel çalışmalar bağlamında incelenmiş ve kılavuzun bölümlerine karar verilmiştir. Sonrasında en önemli olarak araştırma soruları bölümüne dikkat gösterilmiştir. Bu aşamada bu bölümde yer alacak soruların yazımında; ilk olarak Hz. Muhammed'in Müslümanların hayatındaki yeri incelenerek araştırılmış ve ilgili literatür taranmıştır. Hz. Muhammed hakkında veri sunan kaynakların neler olduğu belirlenmiş, Hz. Muhammed ve onun sünnetine ilişkin yorumlar incelenmiş ve Hz. Muhammed'in Müslümanların hayatındaki konumuna yönelik temel alanlar not edilmiştir. Alanyazın kapsamında elde edilen bu bilgiler görüşme kılavuzunda araştırma sorularının yazımına temel oluşturmuştur.

Alanyazın incelemeleri sonucunda araştırma soruları bölümüne ilk aşamada toplam 50 soru yazılmıştır. Sonrasında yazılan sorular detaylı incelemeye alınmış, kapalı uçlu olanlar daha detaylandırılmak amacıyla açık uçlu şekilde yeniden düzenlenerek soru sayısı anlam kaybına sebep olmadan 27 soruya düşürülmüştür.

27 sorudan oluşan form pilot uygulama yapılarak değerlendirilmeye alınmıştır. Pilot uygulama; 20 yaşında bir erkek ve 28 yaşında bir kadın ile gerçekleştirilmiş ve uygulama sonunda katılımcılardan soruları değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılardan gelen görüşler doğrultusunda iki sorunun aynı anlama geldiği öğrenilmiş ve bu sorulardan biri çıkarılmıştır. Pilot uygulama sonucunda araştırma soruları 26 soruya indirilmiştir.

Pilot uygulamanın ardından görüşme kılavuzu iki uzmana gönderilmiş ve sorulara ilişkin uzman görüşü alınmıştır. Bu kapsamda uzman olarak; ölçme ve değerlendirme dersi vermekte olan 1 öğretim üyesine ve nitel araştırma kapsamında çalışma yapmış olan 1 uzmana ulaşılmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda 26

¹⁹ Creswell, *Araştırma Deseni*, 194.

sorudan oluşan araştırma soruları bölümü ile görüşme kılavuzuna nihai hali verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzunun içeriği şu şekildedir:

- Başlık: Araştırmanın başlığına yer verilmiştir.
- Bilgilendirme Bölümü: Görüşmeyi yapan araştırmacının katılımcıya görüşmeye ilişkin genel bilgilendirme yaptığı bölümdür.
- Demografik Bilgiler Bölümü: Katılımcıların, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzeyi gibi demografik bilgilerinin sorulduğu bölümdür.
- Araştırma Soruları Bölümü: Bu bölüm araştırmanın konusuyla ilişkili toplam 26 soruyu içermektedir.
- Araştırmacıya Yönergeler: Görüşmeyi yapan araştırmacıya bilgi veren ve görüşme sürecini daha verimli şekilde yönetmesine yardımcı olan yönergeleri içermektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında veri toplama süreci alanyazında önerilen görüşme kontrol listeleri dikkate alınarak yürütülmüştür. Bu kapsamda görüşme öncesinde bu kontrol listelerinde yer alan “görüşmeye katılacakların ve uygun görüşme türünün belirlenmesi, görüşme ortamının ayarlanması, ses kayıt cihazının test edilmesi, izinlerin alınması, görüşme esnasında dinleme tekniklerinin kullanılması, soruların sondalarla desteklenmesi, görüşme sürecinde katılımcıya yönelik yaklaşımın nazik ve teşvik edici olması” gibi konuların izlenmesine dikkat edilmiştir.²⁰Bu bağlamda bu araştırmada veri toplama süreci; görüşme öncesinde izlenen süreçler, görüşme esnasındaki süreçler ve görüşme sonrasındaki süreçler olmak üzere aşağıdaki aşamalar takip edilerek yürütülmüştür:

Görüşme öncesindeki süreçler:

- Çalışmanın tanıtılması ve diğer insanlarla paylaşılması
- Çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılarla iletişim kurulması
- Görüşmelerin ulaşım, pandemi gibi sebeplerle çevrim içi veya yüz yüze seçenekler sunularak yapılmasına karar verilmesi

²⁰ Creswell, *Araştırma Deseni*, 287.

- Katılımcılarla görüşme tarih, yer ve yüz yüze veya çevrim içi şeklinin kararlaştırılması

- Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formunun katılımcılara gönderilmesi
- Görüşmeler için gerekli ön hazırlıkların yapılması
- Çevrim içi yapılacak görüşmeler için kullanılacak programın ayarlanması, kayıt sisteminin ve internet ayarlarının kontrol edilmesi, görüşme yapılacak mekânın düzenlenmesi

- Yüz yüze yapılacak görüşmeler için kayıt sisteminin ayarlanması, görüşme yapılacak mekânın düzenlenmesi

Görüşmeye ilişkin veriler:

- Görüşmelerin 18 tanesi çevrim içi, 2 tanesi yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

- Görüşmeler yaklaşık 50-60 dakika arasında sürmüştür.
- Görüşmeler Mayıs 2021-Ekim 2022 tarihleri arasında yapılmıştır.
- Görüşmelerin hepsi araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.
- Görüşmeler telefon ve bilgisayar gibi teknik araçlar kullanılarak ses kaydı şeklinde kayda alınmıştır.

Görüşme sonrasındaki süreçler:

- Her bir görüşmeden sonra görüşme ses kayıtlarının araştırmacının bilgisayarına aktarılması ve şifrelenmesi
- Bilgisayarda şifreli şekilde yedeklenen kayıtların dinlenerek araştırmacı tarafından bire bir şekilde deşifre edilmesi

Veri Analizi

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ilk olarak analize hazırlık sürecinden geçmiştir. Bu kapsamda veriler öncelikli olarak bilgisayar dosyaları halinde şifrelenip düzenlenmiş ve deşifreleme ile görüşme ses kayıtları bire bir olarak yazıya aktarılmıştır. Bu aşamada görüşme yapılan katılımcıların verilerine katılımcının kimlik bilgilerini korumak amacıyla cinsiyeti yansıtacak şekilde bir rumuz atanmış ve veriler o rumuzlara göre kaydedilmiştir. Sonrasında veriler nitel bilgisayar programlarının kullanımına aktarılmıştır.

Bu araştırmada nitel veri analizi bilgisayar programlarından MAXQDA.20 kullanılmıştır. Bu programın tercih edilmesinde; programda kodların kolayca kopyalanabilir, birleştirilebilir, ayrılabilir veya silinebilir olması ve kullanım kolaylığı sağlayan ara yüzü etkili olmuştur.

Verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Bu analiz ile verilerin sistematik ve açık bir biçimde betimlenmesi sağlanmaktadır. Bunun yanında araştırmada içerik analizi de kullanılarak betimsel analiz ile özetlenen ve yorumlanan veriler daha derin bir işleme tabi tutulmuş ve verilerin kendisinden elde edilen tema, kategoriler ve kodlar da keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda bu araştırmada veri analizinde kodlama biçimlerinden genel bir çerçeve içinde kodlama yapılmıştır. Bu kodlama biçimine göre araştırmada alan yazın incelemelerine dayalı kavramsal yapıya göre kodlamalar yapılır ancak bununla birlikte içerik analiziyle verilerden elde edilen yeni kodlar da kod listesine eklenir. Bu tür bir kodlama sürecinde genel tema ve kategoriler önceden alan yazına göre belirlenir ve bu tema ve kategoriler altındaki kodlar verilerin incelenmesi sonucu ortaya çıkar.²¹ Bu araştırmada da bu kodlama biçimi kullanılarak veri analiz sürecinde kodların tekrar tekrar değiştirilip geliştirilmesi sağlanmıştır.

Bu araştırmada içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak elde edilen tema, kategori ve kodlar, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Tema, Kategori ve Kod Listesi

Temalar	Kategori	Kodlar
1 Hz. Muhammed’e İlişkin Bilgiler	Bilgi Düzeyleri	Yeterli, Yeterli Değil
	Bilgi Kaynakları	Aile ve Yakın Çevre, Dini Kitaplar, Örgün Eğitim, İnternet, Televizyon, Kur’an Kursları, Dini Sohbet Grupları, Sosyal Medya, Kur’an-ı Kerim, Bilimsel Yayınlar, İlahiyat Uzmanları, Cami
	Kaynakların Değerlendirilmesi	Yeterliliğinin Değerlendirilmesi, Doğruluğunun Değerlendirilmesi

²¹ Ali Yıldırım & Hasan şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2006) 221-250.

Tablo 3. Tema, Kategori ve Kod Listesi (Devam)

Hz. Muhammed'e Yönelik Duygular	Hz. Muhammed'e Yönelik Duygular	Heyecan, Saygı, Sorumluluk, Merak, Özlem, Yakınlık, Minnet, Sevgi, Hayranlık, Utanç, Güven
	Hz. Muhammed ile Karşılaşma Tahayyülü ve Duygular	Hasret, Tarifi Zor Duygular, Şaşkınlık, Hayranlık, Mutluluk, Mahcubiyet, Heyecan, Sevgi
	Hz. Muhammed Sevgisinin Göstergeleri	Yardım Etmek, Ümmet Sevgisi, Bitki Yetiştirmek, Güzel Koku Sürmek, Misvak Kullanmak, Büyükleri Ziyaret, Kabir Ziyareti, Sevdiklerini Sevmek, Sadaka Vermek, Onu Anlatmak, Onu Tanımak, Güzel Giyinmek, Dua Etmek, Kabrini Ziyaret, Salâvat ve Onun için Dua etmek, Çocukları Sevmek
Hz. Muhammed'e Yönelik Düşünceler	Hz. Muhammed'in Tanınan Özellikleri	Liderlik, Merhametli Olması, Hoşgörülü Olması, Güvenilir Olması, Allah'a Teslimiyeti, Ümmet Sevgisi, İbadette İstikrarı, Sabırlı Olması, Fedakâr Olması, Direnişçi Olması, İnsana Değer Vermesi, Adil Olması, Örnek Olması, Hatasız Olması, Öğretici Olması, Çalışkan Olması, Aile Bağlarına Önem Vermesi
	Hz. Muhammed'in Örnek Alınması	Örnek İnsan Olarak Hz. Muhammed, Örnek Alınmasını Etkileyen Sorunlar
	Hz. Muhammed ile İlgili Metaforlar	Vazgeçilmez Olması, Rehberlik Etmesi, Huzur Vermesi, Koruyucu Olması, Merhametli Olması, Lider Olması, Aydınlatıcı Olması
Hz. Muhammed'in Etki Alanları	Hz. Muhammed'in Sosyal Hayata Etkisi	Olumlu İlişkiler, Güvenilir Olmak, Adil Olmak, Kötülüğe Engel Olmak, Edepli Olmak, Empati Yapmak, Hoşgörülü Olmak, Güler yüzlü Olmak, Sabırlı Olmak, İyiliği Öğütlemek, Dini Bilgi Paylaşmak, Aile İlişkileri, İnsana Değer Vermek, Gıybet Etmemek, İnsanları Kırmamak, Selamlaşmak, Affetmek, Öfke Kontrolü, İsyan Etmemek, Küçümsememek

Tablo 4. Tema, Kategori ve Kod Listesi (Devam)

Hz. Muhammed'in Etki Alanları	Hz. Muhammed'in İbadet Alanına Etkisi	Sadaka Vermek, İftar Vermek, Nafile İbadetler, İstiğfar Etmek, Kur'an-ı Kerim Okumak, Kur'an Kerim Merkezli İbadet Anlayışı, İsrar Etmemek, İbadetlerde Hassasiyet, İbadet Olarak Sosyal İlişkiler, Dua Etmek
	Hz. Muhammed'in Ahlak Alanına Etkisi	Dürüst Olmak, Hoşgörülü Olmak, Ayrımcılık Yapmamak, Adil Olmak, Merhametli Olmak, Güler Yüzlü Olmak, Kırıcı Olmamak, Yetimleri Sevmek, Küçümsememek, Dedikodu Yapmamak
Hz. Muhammed'in Peygamberliği	Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Önemi	Varlık Sebebi, Geliştirici Olması, Lider Olması, Dini Anlamaya Yardımcı, Açıklayıcı Olması, Yol Gösterici Olması, Örnek Olması, Tamamlayıcı Olması, Tebliğ Görevi
	Peygamber Tasavvuru	Ulaşılamaz Görülen Özellikleri, Ulaşılabılır Görülen Özellikleri Peygamberin Şefaati
Hz. Muhammed'in Sünneti	Sünnetin Mahiyeti	Peygamberin Yaptıkları, Peygamberin Tavsiye Ettikleri
	Sünnet Olarak Görülen Davranışlar	Temizlik ve Giyim ile İlgili Davranışlar, Yeme İçmeyle İlgili Davranışlar, Sağ Yön Tercihi, Güvenlik ile İlgili Davranışlar, İbadetlerle İlgili Davranışlar, Sosyal Hayatla İlgili Davranışlar
	Sünnet Anlayışı	Şekil Odaklı Sünnet Anlayışı, Anlam Odaklı Sünnet Anlayışı
	Sünnetin Günümüzde Uygulanması	Uygulanabilir Olması, Uygulanmasına İlişkin Sorunlar, Sünnetin Bilimselliği

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmanın bulgularının doğruluğu için araştırmacı kontrolünü, güvenirlik ise farklı çalışmalar ve araştırmacılar açısından da

araştırmacının yaklaşımının tutarlılığını ifade etmektedir.²² Daha detaylı incelendiğinde geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının nitel araştırma alanyazınında farklı isimlerle de ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda nitel araştırmalarda iç geçerlik veya inanılabilirlik, bulguların dış dünyadaki gerçekliğe uyup uymadığı ile ilgilidir. Güvenirlik veya tutarlılık, araştırma sonuçlarının toplanan verilerle ne kadar tutarlı olduğunu göstermektedir. Dış geçerlik veya nakledilebilirlik ise çalışma sonuçlarının farklı durumlara ne derece uygulanabileceğini ifade etmektedir.

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin geliştirilmesi için alanyazında önerilen bazı stratejiler bulunmaktadır.²³ Bu çalışmada da çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak amacıyla alanyazında önerilen ve aşağıda açıklanan stratejilerden yararlanılmıştır.

- Araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme kılavuzu oluşturulmuş, kılavuz alanyazın incelemeleri, pilot uygulamaları ve uzman görüşleri doğrultusunda nihai haline getirilmiştir.
- Araştırmada, veri toplama sürecinde özenli davranılmış ve veri doygunluğuna ulaşılan dek veri toplama ve analiz süreçlerine devam edilmiş ve bu aşamalara yeterli zaman harcanmıştır.
- Araştırmada uzman incelemesinden yararlanılmış ve ham veriler ile ortaya çıkan tema, alt tema ve kodları içeren bulguların birbiriyle örtüşme ve uyumu değerlendirilmiştir.
- Araştırmada denetleme tekniğinden yararlanılmış ve bu kapsamda çalışmanın yürütülmesinde kullanılan süreçler hem çalışma sürecinde kayda alınmış hem de yöntem bölümünde detaylı şekilde anlatılmıştır.
- Araştırmada azami çeşitlilikten yararlanmak ve araştırma bulgularının farklı alanlarda uygulanabilmesine olanak sağlamak adına katılımcıların amaçlı olarak çeşitlilik ve farklılık temelinde seçilmesine dikkat edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan çalışmada İslam peygamberini tüm yönleriyle ele almak ve Müslümanların hayatının her alanına dair bakış açısını Hz. Muhammed üzerinden

²² G. R. Gibbs “*Analyzing Qualitative Data*”, ed. U. Flick, The Sage Qualitative Research Kit. (Thousand Oaks, CA: Sage, 2007)

²³ Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, 221.

yorumlayıp ortaya koymak oldukça zordur. Bu nedenle Hz. Muhammed'in Müslümanların ibadet ve toplumsal alanındaki yerine, Müslümanlar için ahlaki bir örnek oluşuna ve sevgi duymaları sebebiyle hayatlarındaki yerine değinilecektir.

Nitel bir çalışma olduğundan dolayı çalışmadan elde edilen bulgular genellenebilir özellikte değil, daha çok konuya ilişkin katılımcılar özelinde yapılan değerlendirmelerden elde edilen verilerle sınırlıdır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din, Dindarlık ve Dini Hayat

Din, çok boyutlu bir anlama sahip olması nedeniyle tanımlanması zor bir sistemi ifade etmektedir. Din üzerine yapılan tanımların bakış açısına göre farklılaştığı görülmektedir. Buna göre; dinin içeriğinde yer alan değişmeyen unsurları önceleyerek yapılan tanımlamalar özsel bir tanımlamayı ifade ederken, dinin birey ve toplum hayatındaki işlevine bakarak yapılanlar ise işlevsel tanımları ifade etmektedir. Yapılan farklı tanımların ortak noktası ise, inanılan varlık (Tanrı) ile inanan varlık (insan) arasında kurulan manevi bir ilişkinin bulunmasıdır.²⁴ Dindarlık ise bireyin dini kabul etme ve içselleştirme derecesini belirtmektedir. Bireyin inandığı dine bağlılığı, dini ve ahlaki uygulamalar konusundaki hassasiyeti, dini yaşantısına aktarması ve buna önem vermesi dindarlığın göstergeleri olarak kabul edilmektedir.²⁵

Dünya dinleri arasında çeşitli alanlarda pek çok ayrıntı bulunmasına karşın ortaya konulan temel unsurların benzer olduğu tespit edilmiştir. Genişlemesine perspektifinden geliştirilen ve diğer yaklaşımlar yanında dini hayatın uzandığı alanlar açısından bir adım öne çıkan Glock ve Stark (1965) teklif edilen boyutlar; dinin; duygu, inanç, ibadet, bilgi ve etki boyutlarını oluşturmaktadır.²⁶ İslam dini özelinde bakıldığında dinin, insanı bir bütün olarak ele aldığı; inananların inanç, duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirdiği görülmektedir.²⁷ Bu sayede din, insan hayatının pek çok alanında yer bulabilmektedir. Hal böyle olunca onun peygamberi olan Hz. Muhammed'in de Müslümanların dini hayatının farklı alanlarında değişik dozlarda ön plana çıkması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

İnanç boyutu:

Bütün dini sistemlerde inanç esaslarının bilinmesi ve kabul edilmesi ilkesi bulunmaktadır. Bir bireyin inancı ile bağ kurabilmesi ancak o inancın getirdiklerini kabul etmesiyle mümkün görülmektedir. İslam dini içerisinde yer alan inanç esasları; Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere inanç etrafında

²⁴ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2017), 70-71.

²⁵ Hüseyin Peker, "Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 41-49.

²⁶ Karaca, *Din Psikolojisi*, 97.

²⁷ Peker, "Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları", 41-49.

şekillenmiştir. Yaratıcı insanlığa bir rehber olarak peygamberleri takdim etmiş ve onlara iman, temel inanç esasları arasında kabul edilmiştir. Bu konuda peygamberler arasında herhangi bir ayrıma yer verilmemekte, peygambere iman etmek Allah’a inancın bir gereği olarak öne çıkmaktadır. Allah’ın seçtiği son elçi olan Hz. Muhammed, İslam dininde oldukça önemli bir figür olarak kabul edilmekte ve Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinde kendisine itaat edilmesi emredilmektedir.²⁸ Konuya ilişkin bir ayette “De ki: “Allah’a ve Resûl’e itaat edin.” Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah, kâfirleri sevmez.”²⁹ İfadesi geçmektedir.

Bilgi boyutu:

İnanan bireylerden kendi inançları hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olması beklenmektedir. Bu anlamda inanç ve bilgi boyutları arasında bir bağlantının olduğu görülmektedir. Buna göre bilgi, inancın kabul edilebilmesi için bir ön koşul durumundadır.³⁰ İslam dini içerisinde inananların inanç, ibadet ve muamelata dair bilmeleri gereken temel kurallar Hz. Muhammed tarafından açıklanmıştır. Bu öğreticilik peygamberlerin tebliğ ve tebyin görevleri içerisinde değerlendirilmektedir. Konuya ilişkin Kur’an-ı Kerim’in bir ayetinde “(O peygamberleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur’ân’ı indirdik.”³¹ buyurulmakta ve Hz. Muhammed’in kendisine vahyedilenleri açıklama sorumluluğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte Hz. Muhammed’in Kur’an rehberliğinde oluşan sünneti, Müslümanlar için bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Kur’an’da geçen; “Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının...”³² ifadesi Hz. Peygamber’in nebevi örnekliğinin İslâm toplumu için bağlayıcı olduğuna işaret etmektedir.³³ Kur’an-ı Kerim, dini tebliğ ve açıklama görevinin yanısıra Hz. Muhammed’in güzel ahlakına da dikkat çekmiş ve

²⁸ Karaca, *Din Psikolojisi*, 98.

²⁹ Âl-i İmran 3/32.

³⁰ Hasan Kayıklık, “Bireysel dindarlığın boyutları ve inanç- davranış etkileşimi”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/3 (2006), 491-499.

³¹ Nahl 16/43-44.

³² Haşr 59/7.

³³ Güven Ağırkaya, “Kur’ân ve Sünnet Birbirinin Neyi Olur?”, *Diyanet İlmî Dergi* 57 (2021), 1021-1060.

insanların onu bu yönü ile örnek almalarını istemiştir. Bu durum İslam'ı anlama ve yaşama konusunda Hz. Muhammed'in örnekliğini vazgeçilmez kılmaktadır.³⁴

Dini uygulama- İbadet boyutu:

Bu boyutta dinin mensuplarından yapmaları beklenen bir takım uygulamalar bulunmaktadır. İslam dininde yer alan namaz, oruç, hac, zekât gibi bir takım uygulamalar bu boyut içerisinde değerlendirilmektedir. Bu uygulamaların, nasıl ve ne zaman yapılacağına ilişkin detaylı açıklamalar Hz. Muhammed tarafından yapılmıştır. Bu anlamda onun sünnetine aykırı şekilde icra edilen ibadetlerin kabul edilmesi mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte kapsamının geniş olması sebebi ile ibadetler iki kategoriye ayrılmaktadır. Buna göre formel ibadetler, zamanı ve şekli itibarı ile din koyucusunun belirlediği ibadetleri kapsamaktadır. İnformel ibadetler ise Allah rızası niyeti ile yapılan tüm olumlu davranışlardır.³⁵

Hız. Muhammed'in sünneti bu kapsamda informal ibadet alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Onun evrensel nitelik taşıyan, bireysel ve sosyal hayatında uyguladığı temel ilkeler Müslümanlar için bir ölçü kabul edilmektedir. Örneğin; meselelerin çözümünde istişareye dikkat etmek, sadaka vermek, alış-verişte hile yapmamak ve aile ilişkilerinde müsamahalı olmak türünden pek çok değer inananların ibadet sahasını genişletmektedir. Dolayısıyla çok boyutlu ibadet algısı ve Hız Muhammed'in bu konudaki örnekliği, yaşamın pek çok alanında ibadet şuuruyla hareket etmeyi mümkün kılmaktadır.

Duygusal boyut:

İnanan birey için dini hakkında bilgi sahibi olması tek başına yeterli görülmemektedir. Bilinen ilkelere bağlılık ve teslimiyet de dindarlığın boyutlarından birini oluşturmaktadır. İslam dini özelinde bakıldığında Allah'ı ve peygamberi sevmek, ibadetlerde samimi olmak, korku ve ümit arasında bir denge kurmak gibi tecrübi durumlar bulunmaktadır.³⁶ Kur'an- ı Kerim'in bir ayetinde “*De ki: “Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”*”³⁷ İfadesi geçmektedir. Buna göre Allah

³⁴ İ. Hakkı Ünal, “İslam Kültürünün Sürekliliğini Sağlamada Hadis ve Sünnetin Rolü”, *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, Kutlu Doğum Sempozyum, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,2003), 25-33.

³⁵ Karaca, *Din Psikolojisi*, 145.

³⁶ Kayıklık, “Bireysel dindarlığın boyutları ve inanç- davranış etkileşimi”, 491-499.

³⁷ Ali İmran 3/31.

sevgisi Hz. Muhammed'e bağlılıkla mümkün hale gelmektedir. Farklı bir ayette ise Hz. Muhammed, en güzel ahlaka sahip bir örnek olarak sunulmakta, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanların bunu dikkate alması istenmektedir.³⁸ Bununla birlikte onu takip edenler tarafından sevilip sayılmak örnekliğinin hayata yansımaları için mecburiyet addetmektedir. Bu sevgi sayesinde onun getirdiği ilkeler kişinin, kendisinin ve isteklerinin ötesinde merkezi bir konuma sahip olmaktadır. İslam toplumlarında Hz. Muhammed'in yeme-içmesini, günlük hayatta yapıp ettiklerini ve bir takım tercihlerini benimseyerek ona duyduğu sevgiyi ve özlemi ortaya koyanlar bulunmaktadır. Bu sevginin temelinde onun, hem Allah'ın elçisi olması hem de şahsi özellikleri yer almaktadır.³⁹

Etki boyutu:

Bu boyut diğerlerinden farklı olarak bireyin inanç, duygu, davranış ve bilgisi ile oluşturulmaktadır. Dinin, bireyin günlük hayatta yapıp yapılmaması gereken davranışlara uyması konusunda etkili olması anlamına gelmektedir.⁴⁰ İslam dininde muamelat ve ahlak alanına dair pek çok konu bu kapsamda değerlendirilebilir. İslam'ın nasıl yaşanılacağına ilişkin bilgiler ve uygulamalar yine Hz. Muhammed'in rehberliği ile açıklığa kavuşmakta ve onun sünneti ile yaşatılmaktadır. Hz. Muhammed'in aile ilişkileri, tercihleri, ahlaki tutum ve davranışları gibi pek çok husus inananları etkilemiş ve bu durum Müslüman coğrafyada ortak bir kültür oluşmasına neden olmuştur.

1.2. Peygamber Kavramı

Peygamber (peygām-ber/peyâm-ber) kavramı Farsça kökenli bir kelime olup sözlükte "haber getiren" anlamına gelmektedir. Bu kelime erken dönemde Türkçe'de kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz dilinde bu sözcük "elçi" kelimesi ile karşılık bulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında peygamber sözcüğü karşılığında nebî, resûl ve mürsel kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Nebî kelimesi sözlükte "haber veren; mertebesi yüksek olan; açık seçik yol" gibi anlamlara gelmektedir. Resul ve

³⁸ Ahzâb 33/21.

³⁹ Fethi Yıldırım, "Peygamber'i Sevmenin Anlamı ve Önemi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Mart 2020), 148-164.

⁴⁰ Karaca, *Din Psikolojisi*, 104.

mürsel kelimeleri ise “gönderilmiş kişi” mânasındadır. Hem nebî hem de resûl kelimesi Kur'an-ı Kerim'de “Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi” anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte resûl, Allah ile peygamberleri veya diğer bazı yaratılmışlar arasında elçilik görevi yapan melekler hakkında kullanılmaktadır.

Kur'an'da geçen nebî ve resûl kavramlarının aynı anlamda kullanılmasına rağmen bazı hadislerde nebî ile resûl arasında farklılık bulunduğu, resûllerin sayısının çeşitli rivayetlere göre değiştiği görülmüştür. Bu durum kendisine kitap ve şariat verilenlerin resûl, vahiy alıp resullerin getirdiği kitapla dine davet eden elçilerin ise nebi olduğuna işaret kabul edilmiştir.⁴¹ Kuran-ı Kerim'de ise peygamberlerin bir kısmı zikredilmekle birlikte bir kısmından hiç bahsedilmemiştir.⁴²

İslam dinine göre Allah, bütün nebî ve resullere hem dinî hem dünyevî hususlara yönelik malumatları, emir ve nehiyleri vahiy vasıtası ile bildirmiş ve bunları insanlara tebliğ etmelerini emretmiş, onlar da kendilerine gelen vahiylerin Allah katından geldiğine dair zorunlu bilgiye sahip olmuştur.

1.3. Peygamber İnançının İslam Dinindeki Yeri ve Önemi

İslam dininin inanç esaslarından biri olan peygamberlere iman, Allah'a imanın bir gereği kabul edilmektedir.⁴³ O'nun varlığına inananlar evrenin boş yere yaratılmadığını bilirler ve varlığı anlamlandırmak için sebepler ararlar. Başboş bırakılmadığına inanan insan evreni tanıma sorumluluğunu kendisinde hisseder. Nitekim Tanrının, yarattığı evrenin bilinçli bir parçası olan insanı, kendi haline bırakmış olması O'nun adalet vasfına ve hikmetine uygun düşmez. Bu nedendir ki O, akledip düşünme yeteneğine sahip bir varlık olarak yarattığı insana, bunun bir sonucu olarak birtakım sorumluluklar yüklemiştir. İnsanın nihai amacını ve bu amaç doğrultusundaki sorumluluklarını bilip uygulayabilmesi için de Tanrı ona lütfunun bir gereği olarak kendi içlerinden peygamberler seçmiştir. Çünkü peygamberler akıl ile kavranılması zor bazı boyutları ve uygulamaları insanlara haber vermektedirler.

⁴¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 03.06.2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/peygamber>

⁴² Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), el-Mü'min 40/78.

⁴³ En-Nisa 4/136; el-Bakara 2/285.

Bunun yanında dinin nasıl yaşanması gerektiğini de hayatlarıyla bizzat göstermektedirler.⁴⁴

Kur'an-ı Kerim'de Allah her topluluğa bir peygamber gönderdiğini⁴⁵ ve peygamber göndermedikçe azap etmeyeceğini bildirmiştir.⁴⁶ Peygamberler hem ilahi mesajları iletici hem de onları açıklayıcı bir konumda bulunmaktadır. Bununla birlikte insanların zaafı ve arzuları neticesinde kapılabilecekleri tehlikelere karşı da onları uyarlamaktadırlar. Konu ile ilgili olarak İslam peygamberi bir hadisinde insanlarla, onlara gönderilen peygamberlerin durumunu açıklarken, ateş yakan ve sonrasında ateşe düşmekte ısrar eden kelebekleri kurtarmak için çabalayan bir kişinin misalini vermiştir.⁴⁷ Onun bu benzetmesi peygamberin dindeki fonksiyonunu da açıklamaktadır.

Tüm peygamberlerde olduğu gibi Hz. Muhammed de insanları içine düşükleri manevi tehlikelerden korumak için bir takım üstün özelliklere sahiptir. Dolayısıyla peygamberler, diğer insanlara örnek olabilecek bu vasıflarıyla hayatın ahlakî, siyasî, hukukî, ekonomik ve sosyal pek çok alanında değerler ortaya koymuş ve bunları bizzat uygulayarak göstermişlerdir. Peygamberlerin en temel görevlerinden biri de insanları güzellikle doğru yola davet etmek ve bu sayede hem dünya hem de ahiret hayatında huzur içinde olmanın yolunu göstermektir. Bu amaçla peygamberler, Allah'ın kendilerine vahyettiği ilahî buyrukları muhataplarına tebliğ edip, onların bu mesajları doğru bir biçimde anlamasını sağlamaktadırlar. Aynı zamanda inananlara, vahyin gerekliliklerini uygulamaları konusunda da rehberlik etmektedirler.

Kur'ân-ı Kerim'de ilâhî bir gaye uğruna görevlendirilen peygamberlerin kendilerine has öne çıkan birtakım vasıflarının olduğu, nübüvvet müessesesinin başından sonuna kadar aynı kaynaktan beslendiği ve insanlara tarih boyunca aynı hakikati hatırlattığı bildirilmiştir. Bu nedendir ki peygamberlerin insanlara ulaştırdığı inanç esasları ortak bir çağrıdan oluşmaktadır ve aralarında herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Nitekim Hz. Muhammed, bir hadis-i şerifinde tüm

⁴⁴ Muammer Esen, "Peygamberlik (Nübüvvet) ve Peygamberler", *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası*, ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011), 91-92.

⁴⁵ en- Nahl 16/36.

⁴⁶ el- İsrâ 17/15.

⁴⁷ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, çev. Ahmet Davutoğlu, (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977), "Fedâil", 19.

peygamberleri bir binayı oluşturan yapı taşları şekilde örneklendirmiş ve kendisini de bu güzel binanın eksik kalan son taşı olarak nitelendirmiştir.⁴⁸Buradan hareketle peygamberlerin bir bütün olduğu, kendisinin de bu halkanın sonuncusu olduğu ve ilahi vahyin artık nihayete erdiği anlaşılmaktadır. Bir başka hadisinde de Hz. Muhammed, gönderilen tüm peygamberlerin dinlerinin tek olduğunu vurgulamıştır.⁴⁹ Onun ve Kur'an-ı Kerim'in bu açıklamaları bize bütün peygamberlerin tek kaynaktan beslendiğini ve misyonlarının aynı amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Allah, peygamberleri tebliğ, tebyin, teşri' ve tezkiye gibi görevlerle mükellef kılmıştır. Buna göre Peygamberlerin başlıca sorumluluğu, yüklendikleri ilâhî vahyi insanlara eksiksiz ulaştırmak, tebliğ etmektir.⁵⁰

Kur'an-ı Kerim'de peygamberler ile ilgili bir diğer vurgu da onlar arasında herhangi bir ayırım yapmamak ile ilgilidir. Bu ilke *“Biz Allah’a ve bize indirilene; kezâ İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya’kub ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve İsâ’ya verilenlere ve bütün peygamberlere rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz O’na teslim olanlarız, deyin.”*âyetinde açıkça belirtilmektedir.⁵¹Bu ve aynı mesajı veren farklı ayetlerin⁵²hükmü gereğince Müslümanlar, ilk peygamberden son peygambere gelene dek tüm peygamberlerin Allah'ın seçkin kulları olduklarına, onların bizzat kendilerine vahyedilen veya daha önceki bir peygamberden intikal eden ilahi vahyin hükümleri uyarınca elçilik görevlerini en güzel biçimde ifa ettiklerine, hiçbir zaman harama itibar etmediklerine, ahlaki ve dini bakımdan insanlara örnek teşkil eden bir yaşam sürdürdüklerine inanır, bu itibarla peygamberler arasında hiçbir ayırım yapmadan tamamını saygıyla yâd ederler. Üst kısımda verilen âyetin son kısmında da geçtiği üzere, Müslümanlar bunu Allah’a olan teslimiyet ve bağlılıklarının bir gereği kabul ederler. Nitekim inananların nazarında, gönderilen bütün peygamberleri seçen ve seçkin kılan Allah'tır.⁵³

⁴⁸Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihi Buhârî ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu, (İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1989), “Menâkıb”, 18.

⁴⁹ Buhârî, “Enbiyâ”, 48.

⁵⁰ İsa Yaykın, *Kur'an ve Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 2.

⁵¹ el-Bakara 2/136.

⁵²bkz. El-Bakara 2/285; En'âm 6/83-90; Meryem 19/58.

⁵³ el-Bakara 2/136.

Peygamberlerin gerekliliği hususuna insan açısından bakıldığında, inananların Allah’a karşı kulluk görevlerini nasıl ifa edeceğini, O’nu razı edecek ya da O’nun hoşlanmadığı amellerin neler olduğunu bilmesi gerekmektedir. İnsan, akıllı bir varlık olarak ve kendisine sunulan bazı yetenekler nispetinde evrende var olan her şeyin bir ahenk ve uyum içerisinde olduğunu ve bu hassas dengenin kendiliğinden sağlanamayacağını, onları var eden, yöneten ve mevcut düzenin devamlılığını kontrol eden bir yaratıcının olması gerektiğini bilebilir. Fakat bunun ötesine geçerek, Yaratıcının rızasına uygun bir şekilde kulluk vazifesini yerine getirebilmesi ancak O’nun bildirmesiyle yani bir peygamberin tebliği ile mümkün olmuştur. Bununla birlikte peygamberlere duyulan ihtiyacı temellendirmek için insanın psikolojik yapısıyla alakalı Kur’an-ı Kerim’de yer alan nitelemeleri gözden geçirmek önemlidir. Kur’an’da insanın karşılaştığı problemlere tahammül göstermedeki zayıflığı ve aceleci davrandığı ifade edilmekte: *“Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak tamamen ümitsiz ve nankör olur. Ama kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona bir nimet tattırırsak mutlaka, “Kötülükler benden gitti” diyecektir. Çünkü o şımarık ve böbürlenlen biridir.”*⁵⁴ Ayeti ile de nankörlük ettiği dile getirilmektedir. Ayette yer alan bu nitelemeler kişilerin yargılanması için değil, onların bu özelliklerinden dolayı rehberliğe muhtaç olduklarının anlaşılması içindir. Yani yapı olarak nitelendirebileceğimiz, fitratında yer alan doğasından ötürü insanlık, peygamberlerin yönlendirmelerine ihtiyaç duymaktadır. Bu gerekliliği açıklayan bir diğer ayette *“Nitekim kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir resûl gönderdik.”*⁵⁵ İfadesi yer almaktadır.⁵⁶

Ahlaki anlamda bir yönlendirmeye muhtaç olmanın dışında ibadetlerin nasıl yapılması gerektiği konusunda da inananlar bir rehber ihtiyacı duymaktadırlar. Örneğin Hz. Muhammed bir hadisinde *“Beni nasıl namaz kılıyor gördüyseniz siz de o şekilde namaz kılınız”*⁵⁷ ya da *“Hac ibadetinin gereklerini benden öğrenin”*⁵⁸ diyerek müminlere ibadetlerin en doğru şekilde nasıl yapılacağını bizzat

⁵⁴ Hûd 11/9.

⁵⁵ el- Bakara 2/151.

⁵⁶ Mustafa Sinanoğlu, *Peygamberlere İman*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 37.

⁵⁷ Buhârî, “Ezân”, 18.

⁵⁸ Müslim, “Hac”, 310.

göstermiş ve bu uygulamalar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Tüm bunların yanında inananların çeşitli sebeplerle anlamakta zorlandıkları, mücmel olarak isimlendirilmiş olup, Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı ayetler de yine Hz. Muhammed tarafından izah edilmiştir. Manası ilk bakışta anlaşılamayan bu gibi ayetler bazen sahabe tarafından sorulmuştur bazen de Hz. Muhammed daha doğru anlaşılması açısından açıklama ihtiyacı hissetmiştir.⁵⁹

1.3.1. İslam Peygamberi

1.3.1.1. Bir Beşer Olarak Hz. Muhammed

İslam'a göre Allah, tarih boyunca mesajını insanlara ulaştırmak için aynı türden olan varlıkları yani insanları aracı olarak görevlendirmiştir. Allah'ın tercih ettiği bu sistem, hiçbir dönemde değişikliğe uğramamış ve Allah insanlardan peygamber gönderme geleneğini devam ettirmiştir. Bu süreç içerisinde insanların kendilerinden olan elçileri kabullenmede ve onlara itaat etmede çeşitli sorunlar yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Ayrıca onlar aynı türden olanların kendilerine Allah tarafından peygamber olarak gönderilemeyeceğini defaatle dile getirmişlerdir.

Beşer özellikleri taşıyan peygamberler, Allah'tan aldıkları mesajları en iyi şekilde anlatabilmek, karşıdakilerin de onları daha iyi anlayabilmeleri ve hayatlarına uyarlayabilmeleri için model olmuşlardır.

Allah insanlara iyi bir model oluşturması amacıyla daha sonra meydana gelebilecek itirazların ve karşı çıkışların önüne geçebilmek için bir meleği peygamber olarak gönderse bile, onu insan suretinde göndereceğini şu şekilde belirtmektedir: *“Eğer onu (peygamberi) bir melek kılsaydık, yine onu bir insan (suretinde) yapardık ve onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk”*.⁶⁰Bu âyetten hareketle insanların yapılarında, kendi türlerinden olanı model ve örnek alma gerçeği yatmaktadır.

İslam dininin en temel inanç esasını ifade eden Kelime-i şehâdetde de geçtiği üzere peygamberin iki önemli vasfı bulunmaktadır. Bunlardan öncelikli olan “abduhû” yani Hz. Muhammed'in de Allah'ın bir kulu oluşu gerçeğidir. Daha sonra

⁵⁹ Ferruh Kahraman, "Hz. Peygamber (sav)'in Tefsirinin Kur'an İlimlerindeki Yeri", *Diyanet İlmî Dergi* 49/1 (Mart 2013), 7-22.

⁶⁰ el-En'am 6/9.

da resul oluşu dile getirilmektedir.⁶¹Buna göre Hz. Muhammed, bir peygamberdir ve model olma özelliği taşımaktadır, bununla birlikte o, beşeri yönü bulunan yani bütün insanların yaratıldığı asıldan, özden meydana gelen bir niteliğe sahiptir. Bütün insanlar için ortak olan ihtiyaçlar onun için de geçerlidir, sözgelimi o da yeme içmeye muhtaçtır. Hoşlandığı ve hoşlanmadığı yiyecekler bulunur, hastalıklar geçirebilir ve sonrasında tedavi görmesi gereken durumlar olur, üzüntü, endişe, mutluluk, öfke gibi duygu durumları yaşar, bir aile kurmak için evlenir ve çocuk sahibi olur, vahyin yönlendirmediği durumlar söz konusu olduğu zamanlarda kendi düşünce ve içtihadına göre hareket eder. Onun örnekliği beşerî hayatı ve bireysel tercihleri ile değil, Allah rızasını kazandıracak eylemleri gerçekleştirme konusundaki rehberliği, davranışları ve bu amaca yönelik söylediği sözleri ile ilgilidir. Bir Müslüman, Hz. Muhammed'in bir beşer olarak hoşlanmadığı bir yiyeceği, rengi, kokuyu ve benzeri şeyleri sevse, onun örnekliğinden ayrılmış olmaz, fakat Allah rızası ile ilgili bir konuda Hz. Muhammed'in yapmadığı bir şeyi yapsa ya da yaptığı bir şeyi yapmasa onun örnekliğini terk etmiş ve yolundan uzaklaşmış olur. Çünkü Hz. Muhammed'in örnekliğini benimsemek, onu sorgulamadan taklit etmek veya tüm yönleriyle ona benzemekle değil, onun peygamberlik misyonunu anlayarak, hayata bakış açısını, varlığı algılayışını ve sosyal ilişkilerinde dikkat ettiği evrensel ilkeleri içselleştirmekle mümkündür.

Hz. Muhammed'in örnekliği inananların beşeri ve sosyal ilişkilerini düzenlemesinde, bireyin dini ve ticari hayatında, aile ve çevresi ile kurduğu iletişimde, özetle yaşamın farklı birçok alanında ciddi katkılar sunmaktadır. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'in bir ayetinde şöyle belirtmektedir: “*And olsun, Allah'ın Resûlü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*”⁶²

Allah'ın, inanlara örnek almaları için sunduğu peygamber portresinin en önemli vasfı, bütün insanların onu kendilerine model alabileceği türden özelliklere sahip olmasıdır. Geleneğin her adımında mucize atfettiği bir peygamber imajı örneklikten uzaktır. Başka bir ifadeyle kişi, her adımında olağanüstülükler gösteren

⁶¹ Sıddık Korkmaz, “Peygamber ve Beşer Olarak Hz. Muhammed”, Hz. *Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim* (Gaziantep:Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2015), 191-198.

⁶² el-Ahzâb 33/21.

bir varlığı takip etmekten acizdir. Dolayısıyla bir Müslüman ancak, Hz. Muhammed'in bir insan olarak kendisi ile aynı zeminde bulunduğu, beşer özelliği taşıyan eylemlerini örnek alabilir ve benzer davranışları sergileyebilir. Bu etkileşimi gerçekleştirebilmek, her ikisinin de insan türü için mümkün olan ortak paydada buluşmasını gerektirmektedir.⁶³

Hz. Muhammed'in beşer özelliğini taşıması, getirdiği davetin diğer insanlar tarafından da uygulanabilir olduğunu gösterme anlamına gelmektedir. İlahi hitap dünya hayatının işleyişine göre şekil aldığına göre, vahyi ileten peygamber de beşer cinsi arasından seçilmektedir. Hz. Muhammed din adına inananlara söylediği her şeyin uygulanabilir olduğunu bizzat kendi eylemleri ile ispat etmiş ve sadece anlatıcı konumunda bulunmamıştır. Bunun yanı sıra Hz. Muhammed'in ölümlü olması, unutulması, hata yapabilmesi gibi tabi hususlar ve bunları da peygamberin çekinmeden sık sık dile getirmesi, beşer yönünün sürekli hatırd tutulması amacına binaendir. Zira Hristiyanların yaptığı gibi aşırı yüceltici bir tavır hem Kur'an-ı Kerim'de hem de peygamber dilinde eleştirilmiştir.⁶⁴

Bir diğer önemli bir husus da İslam peygamberi hakkında bize gelen tüm malumatı, onun hem beşer hem de peygamber olması yönüyle birlikte ve dengeli şekilde değerlendirmek ve gerek sözlerini gerekse yapıp ettiklerini bu ayrımı dikkate alarak anlamaya çalışmaktır. Günümüze kadar nakledilen rivayetleri bu ayrımı göz önünde bulundurmadan değerlendirmek, İslam peygamberinin yapıp ettiği her şeyi sünnet olarak anlamak ve dolayısıyla bağlayıcılığı olduğunu ifade etmek anlamına gelebilmektedir. Geçmişte ve günümüzde Hz. Muhammed'in beşeri yönü ile ilişkili eylemlerini olabildiğince azaltmak ve geri kalan çoğunluğunun vahiyden kaynaklandığını kabul etmek ve bu şekilde yorumlamak sünneti koruma endişesi ile de yapılabilmektedir. Fakat şu da unutulmamalıdır ki belirli bir coğrafyanın içinde doğan Hz. Muhammed, doğal olarak oraya ait örfi ve mahalli unsurlarla irtibat içindedir, aynı zamanda da evrensel bir davetin temsilcisi görevindedir. Dolayısı ile onun sergilediği tüm davranışları ayırım yapmaksızın sünnet olarak kabul etmek ve

⁶³ İhsan Arslan, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Peygamber'in Beşeri Özellikleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2017), 53-110.

⁶⁴ el- Maide 5/116.

uygulamaya çalışmak, şekil ve kalıpları daha fazla önemseyip, işin manasını ve özünü kaçırmaya neden olabilmektedir.⁶⁵

1.3.1.2. İslam Peygamberi Olarak Hz. Muhammed

Hz. Muhammed'in beşerî şahsiyeti ile birlikte bir de nebevî yani peygamberlik şahsiyeti bulunmaktadır. O, nebevî şahsiyeti sayesinde farklı bir âlemle irtibat kurabilir ve vahiy alabilir. Bu nedenle Allah tarafından tüm peygamberlere diğer insanlarda bulunmayan özel bir donanım verilmiştir. Kendisine gelen vahiyleri eksiksiz ve değişime maruz bırakmadan insanlara ulaştırabilmesi için nebevî yönü, ulaştırdığı vahyi hayatına aktarip uygulanabilir olduğunu göstermesi için de beşerî yönü bulunmalıdır. Bu ikili şahsiyet özelliği peygamberliğin temel unsurlarıdır. Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinde, Hz. Muhammed'in bu iki şahsiyet özelliği birlikte takdim edilmektedir: *"De ki: Şüphesiz ben de sizin gibi bir beşerim. Ancak bana, ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyediliyor."*⁶⁶

Hz. Muhammed, peygamberlik görevinden sonra yaşamını sürekli ilahi vahyin kontrolünde geçirmiş ve vahyin ışığında hareket etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçtiği üzere, *"O, asla hevasından konuşmaz. Onun konuştuğu ancak kendisine yapılan vahiydir."*⁶⁷Bu ayette yer alan ifadeye göre İslam peygamberi, din adına her ne getirmişse onu almak, her neyi yasaklamışsa ondan uzak durmak gerekir. İnanan bir kişi için, en büyük öncelik Allah'ı sevmek ise, en önemli gerekliliklerden biri de onun seçtiği peygambere uymaktır, İslam peygamberi özelinde bakıldığında onun sünnetine uymak ve onu örnek almak Allah'ın sevgisini kazanmanın şartlarındandır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: *"Ey habibim şöyle söyle: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, ta ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı affetsin."*⁶⁸Peygamberi sevebilmenin yolu öncelikle onu tanımaktan geçmektedir. Hz. Muhammed'i tanıırken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de zihinde aslına uygun bir peygamber tasavvuru oluşturabilmektir. Bu tasavvurun oluşmasında müracaat edilmesi gereken en temel kaynaklar başta Kur'an-ı Kerim ve

⁶⁵Ali Bardakoğlu, *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme* (İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2019), 163.

⁶⁶Fussilet 41/6.

⁶⁷en-Necm 53/3.

⁶⁸Âl-i İmrân 3/31.

elbette ki onun mübelliğ ve müfessiri olan Hz. Muhammed'in sözleri ve hayatı olmalıdır.

Resul ve beşer olma niteliklerini birlikte zikreden Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğunu ve ondan önce de resûllerin geçtiğini, bununla birlikte İslam peygamberinin son elçi olduğunu bildirir. Ayrıca Kur'an Hz. Muhammed'in insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderildiğine dikkat çekmiş, Hz. Muhammed'i âlemlere rahmet olarak nitelendirmiştir. Tüm bu vasıflandırmalar Hz. Muhammed'in peygamberlik misyonu içinde değerlendirilmektedir.⁶⁹

Hz. Muhammed, risâlet yönü hasebiyle, gerektiğinde Allah tarafından ikaz edilmiş ve Allah'ın yönlendirmesi sayesinde davranışlarını belirlemiştir. Bir olay esnasında daha efdal olanının tercih edilmesi hususunda Peygamberlere yapılan ilahi rehberlik ve yardım, Hz. Muhammed için de geçerliliğini korumaya devam etmiştir. Tebliğ görevi ile ilişkili herhangi bir yanlış hareketi olduğu takdirde sonuçları konusunda sert bir şekilde uyarılmıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in "*Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık. Hiçbiriniz buna mani olamazdınız*"⁷⁰ ayetinde açıkça ifade edilmiştir.⁷¹ Aynı zamanda bu uyarı peygamberlik müessesine ve iletilen vahye gölge düşürebilecek hatalardan uzak durulması konusunda da direktif vermektedir.⁷² Resûl olması yönüyle Hz. Muhammed'in ilk görevi kendisine indirilen vahyi olduğu gibi insanlara tebliğ etmektir. Diğer bir görevi bu tebliği açıklamak ve insanların doğru anlamasını sağlamaktır. Tüm bunların yanında ümmetine ve insanlığa bir örnek olmak da İslam peygamberinin temel misyonlarından biridir. Ona yüklenen bu misyonlar aynı zamanda tüm peygamberlere atfedilen sorumluluklardır.

⁶⁹ Hasan Yenibaş, "Sıhhatli Bir Peygamber Tasavvuru Açısından Peygamberimizin Beşerî ve Nebevî Şahsiyeti", *Diyanet İlmî Dergi* 49/3 (2013), 65-76.

⁷⁰ El-Hakka 69/44-47.

⁷¹ Mahmut Çınar, "Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi / The Issue of Ismah as the Ground of Obedience to the Prophet / عصمة النبي رة ان العنصامبه", *İlahiyat Akademi Dergisi* 7/8 (Aralık 2018), 327-344.

⁷² Konu ile ilgili bk. Serikjan Kendebay "Kur'an'da itab âyetleri çerçevesinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'e yapılan uyarılar", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 3 (Haziran 2017), 31-49.

1.4. Müslümanların Peygamber Algısını Şekillendiren Kaynaklar

Müslümanlar kendilerine gönderilen dini ve bu dinin uygulayıcısı olan Hz. Muhammed'i var olan temel kaynaklardan öğrenmek durumundadırlar. Bu kaynaklar dine var olan kavramları, dini ritüelleri, emir ve yasakları daha sağlıklı kavramayabilme konusunda Müslümanlara rehberlik etmektedir. Peygamber algısını şekillendiren bu kaynakların sıhhatini değerlendirmek çalışmanın kapsamı dışında olmakla birlikte, bu kaynakların farklı yorumlanmasının peygamberi anlama ve onun hangi durumlarda rehber edinileceği konularında görüş ayrılığına sebep olabileceğini ifade etmek gerekmektedir. Bu farklı yorumların neye göre ve ne şekilde değiştiği konunun devamında ele alınacaktır.

1.4.1. Kur'ân-ı Kerim

İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerim, bütün İslami ilimlerin temel referans noktasıdır. Dolayısıyla peygamberlerin hayatlarıyla ilgili en doğru veriler de şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'den elde edinilen veriler olacaktır. Peygamber kıssaları, Kur'ân-ı Kerim'in ana konularından birini oluşturmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in birçok yerinde, seçilen ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar gönderilmiş tüm peygamberin hayatından bölümler yer alır.⁷³ Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin kendilerine has özellikleri, peygamberlik zincirinin bir bütün olduğu, gönderilen vahyin insanlığın başından beri aynı hakikati dile getirdiği ifade edilmektedir.⁷⁴ Ne var ki Kur'ân-ı Kerim, peygamberlere ilişkin malumatları detaya inmeyerek, kısa ve öz olacak şekilde bildirmiştir. Zaman geçtikçe insanlar, kaynağını teyit etmeden, çeşitli sebeplerle mevcut verilere eklemeler yapmışlardır, bu şekilde peygamberler hakkında gerçeklerden uzak rivayetlerin sayısı çoğalmıştır.⁷⁵

Allah tarafından seçilmiş bir peygamberin, kendisine gönderilen ilahi vahye ters düşecek bir şeyi söylemesi ya da uygulaması düşünülemez, o nedenle eğer çelişkili bir durum söz konusu ise konuya ilişkin en sağlıklı veriyi alabilmek onu Kur'ân-ı Kerim'den araştırmakla ve onu referans almakla mümkündür. Bu önemli

⁷³ Muhammet Şengül, *Kur'ân'ın Hedeflediği Müslüman Tipi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 22.

⁷⁴ Yaykın, *Kur'an ve Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri*, 22.

⁷⁵ Yaykın, *Kur'an ve Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri*, 11.

ilkeyi dikkate almak dini her türlü istismarı önlemek ve Kur'an'ın ışığında yol almak için zaruridir.⁷⁶Hz. Muhammed'in yapıp ettiklerini Kur'an-ı Kerim'i merkeze alarak yorumlamak ve o şekilde anlamak sahabe devrinde başlamıştır. Vefatından sonraki dönemlerde İslam peygamberinin yaptığı bazı uygulamaların yanlış anlaşıldığı görülmüş ve Hz. Aişe gibi bazı müctehid sahabeler Kur'an-ı Kerim'den konu ile ilgili ayetleri örnekendirip delil olarak sunarak durumun açıklığa kavuşturulmasını sağlamışlardır.

Tüm bunlar göstermektedir ki İslam peygamberini anlayabilmenin yolu öncelikle Kur'an-ı Kerim'den geçmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemin ve toplumun özelliklerini de ihtiva etmekte ve tarih bilgisi açısından da insanlara bir resim çizmektedir. Kuran-ı Kerim'de Nübüvvetinin öncesi ve sonrası ile ele alınan Hz. Muhammed, hem örnek bir şahsiyet olarak sunulmakta hem de görevleri açıklanmaktadır.

Kuran-ı Kerim'de genel olarak bütün peygamberlere ait olan nitelendirmeler Hz. Muhammed için de tekrarlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve vahyin öncelikleri göz önünde bulundurulduğunda, aslına uygun peygamber tasavvurunun izi sürüldüğünde, peygamberlerin ve özelde de İslam peygamberinin şu özelliklerinin ortaya çıktığı görülmektedir; "Peygamber bir beşerdir.⁷⁷ Kendisine Allah'tan vahiy gelmektedir.⁷⁸ En önemli görevi, Allah'ın mesajlarını insanlara tebliğ etmektir.⁷⁹ Mucize göstermesi Allah'ın takdirindedir.⁸⁰ Peygamber de diğer insanlar gibi ölümlü bir varlıktır.⁸¹ Peygamber gaybı bilemez. Sadece Allah tarafından bilgilendirildiği kadarıyla vahye vâkıftır.⁸² Peygamber de muhatap olduğu insanlar gibi vahye tâbidir. Vahiyle yükümlüdür.⁸³ İnsanlara en güzel örnektir.⁸⁴ Uyarıcı ve müjdeleyicidir.⁸⁵ Nihai manada peygamberlerin seçimi Allah'a aittir.^{86,87}

⁷⁶Şamşat Adilibayeva, *Kazakistan Toplumunun Dini Hayatında Hadis ve Sünnetin Rolü* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 196.

⁷⁷ el-Furkan 25/20.

⁷⁸ el-Kehf 18/110.

⁷⁹ el-Mâide 5/67.

⁸⁰ el-En'am 6/57-58.

⁸¹ ez-Zümer 39/30.

⁸² el-En'am 6/50.

⁸³ el-Cin 72/20-23.

⁸⁴ el-Ahzab 33/21.

⁸⁵ el-Müddessir 74/1-7.

⁸⁶ el-Kasas 28/86.

Bu özelliklerden başka Kur'an-ı Kerim'de İslam peygamberi ile ilgili ayetlerin konu tasnifi şu şekilde yapılabilir;

“1. Hz. Muhammed'in, inananlar için Allah'ın bir lütfu olduğunu ifade eden ayetler.

2. Hz. Muhammed'e itaatin farz olduğunu belirten ayetler.

3. Hz. Muhammed'i, örnek bir insan olarak gösteren ayetler.

4. İslam peygamberine Kur'an'ın dışında da vahiy geldiğine işaret eden ayetler.

5. Peygamber'e Kur'an'ı açıklama görev ve yetkisinin verildiğini gösteren ayetler.

6. Peygamber'in hakemliğini ve verdiği hükümlerin kabulünü öngören ayetler.

7. Peygamber'e haram ve helal koyma yetkisini veren ayetler.

8. Peygamber'e itaati emreden ayetler.

9. Peygamber'e isyan etmeyi ve ona her türlü eziyeti yasaklayan ayetler.

10. Peygamber'e saygıyı ve sevgiyi öngören ayetler.

11. Peygamber'in insanları doğru yola götürdüğünü belirten ayetler.”⁸⁸

Yukarıda zikredilenler dışında sadece İslam peygamberine has olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de geçen farklı konular da vardır; Eşleri ve evliliği ile ilgili hususlar, ganimetlerden alacağı pay, kendisine farz kılınan gece namazı, sadaka ve zekât almasının haram olması gibi hususlar buna örnek verilebilir.⁸⁹

Son olarak bilinmelidir ki Kur'an'ın İslam peygamberine ilişkin anlatımları diğer peygamberlerde olduğu gibi genel hatlarıyla yer ve zaman ayrıntılarına çok fazla girmeden aktarılır. Hz. Peygamber'in ne olduğu, Müslümanların onunla kurdukları ilişkinin nasıl olması gerektiği, onun insanlar için ne anlam ifade ettiği gibi konularına değinmektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'e ilişkin daha spesifik bilgi edinmek, özel olarak ihtiyaç duyulan alanları detaylandırmak farklı veri

⁸⁷ Muhammet Aydın, “Kur'an'da Peygamber Tasavvuru”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 / 15 (Ocak 2019), 35-60.

⁸⁸ Mevlüt Güngör, “Kur'an'ın Hz. Peygamber'in Sünnetine Verdiği Değer”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, Heyet (İstanbul: İsav Kitaplığı, 1998), 58-59.

⁸⁹ Ahmet Öz, “Kur'an'da Peygamberimize Has Olarak Zikredilen Konular”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (2013), 59-92.

kaynaklarına müracaat etmekle mümkün hale gelmektedir. Bu kaynaklar sünnet ve siyer olarak isimlendirilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e yönelik birtakım tasvirleri aynı zamanda mücmel anlatımlardan oluşmaktadır. Sözelimi Kur'ân'da Hz. Muhammed'e ilişkin “*sen yüce bir ahlâka sahipsin*”⁹⁰ ifadesi geçmekte, fakat bu yüce ahlâkın içeriği detaylandırılmamaktadır. Dolayısıyla nasıl ki Kur'ân'ın “namazı kılın”, “zekâtı verin” şeklindeki emirleri mücmel yani açıklanmaya ihtiyaç duyulan buyruklar olup mahiyetinin sünnet tarafından izah edilmesi zorunluluk arz ediyor ise aynı şekilde Hz. Muhammed'in sahip olduğu beyan edilen yüce ahlak ifadesinin içeriğinin de onun yaşayışına ait bilgilerle doldurulması gerekmektedir. Bu bilgiler onunla birlikte bir ömür yaşayan sahabe tarafından nakil yolu ile sonraki nesillere aktarılmıştır ki bunlar sünnet ve siyer kitaplarında yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki sîret-sünnet bilgisi Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Muhammed hakkındaki beyanlarının daha iyi anlaşılmasını mümkün kılmaktadır.⁹¹

11.1.1. Sünnet

Sünnet kelimesi sözlükte; iyi ya da kötü olsun tabi olunan ve alışılmış olan yol anlamlarına gelmektedir. Bu kelime ile kastedilen İslam peygamberinin seçmiş olduğu yoldur. Sünnet, Allah'ın gönderdiği dini anlama ve onu hayatın tüm alanlarına dâhil etmede teorik ve pratik olarak İslam peygamberinin getirmiş olduğu nebevi yöntem demektir.⁹²

Bir başka ifade ile Hz. Muhammed'in iş olarak yaptığı, söz olarak söylediği ve diğer insanlar tarafından yapıp söylendiği halde kendisinin buna karşı çıkmadığı ve bu suretle onun tasvip ettiği fiil, söz, hâl ve davranışların tümüne birden sünnet denilmektedir. Bu tanımdan anlaşıldığına göre peygamberin sergilediği davranış çeşitlerine göre sünnet kelimesi üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar; kavli sünnet, fiili sünnet ve takriri sünnet olarak isimlendirilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in hitabı neticesinde şekillenen sünnet, ibadet alanındaki uygulamaların yanı sıra ahlaki

⁹⁰ Kalem 68/4.

⁹¹ Mehmet Emin Maşalı, “Kur'an Merkezli Bir Peygamber Tasavvurunun Riskleri ve İmaları”, *Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.v)*, ed. Ahmet Kavas (İstanbul: İslamî İlimler Araştırma Vakfı, 2011), 155.

⁹² Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2017), 23.

sorumluluklar ve ona ait ilkelerin anlaşılmasında biricik unsur ve vazgeçilmez kaynaktır. Kur' an-ı Kerim'in öğrettiği ahlak anlayışı, aynı zaman da sünnetin de amacıdır.⁹³

Günümüz İslam dünyasında bir peygamber olarak Hz. Muhammed'in örnekliğinin kabulü ve ehemmiyeti konusunda Müslümanlar arasında ciddi bir tartışma yoktur, ancak bunun nasıl yapılacağı, rehberliğinin hangi konuları kapsadığı ve bunun tespit edilmesinde hangi metodun kullanılacağı gibi konularda ciddi çalışmalar yapılması gerekmektedir.⁹⁴ Nihayetinde Hz. Muhammed'in de bir beşer olması, bir fiziki çevrede doğup büyümesi, o günkü toplumun kültürel yapısı içinde yetişmesi, ortaya koymuş olduğu uygulamaların farklı zaman ve mekânlarda hâkim olan farklı kültürlerle aktarılması ve ifadelerin anlaşılması konusunda bir takım sorunlar ortaya çıkabilmektedir.⁹⁵

Hz. Muhammed'in Mekke'de başlayıp Medine'de devam ettirdiği davet sürecinde yaptığı tebliğ ve buna ilişkin açıklamalar, sergilediği hayat tarzı, sözleri ve eylemleri Müslümanlar nezdinde Kur'an-ı Kerim'i anlama ve dini kavrama noktasında hayati bir rol oynamaktadır.⁹⁶ Bu durum Müslümanlar için sünnetin önemini bir kez daha göstermektedir. Sünneti tespit etmek ve mahiyetini anlamak için de Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere tarih, siyer gibi diğer ilimlere başvurmak ve hepsini birlikte değerlendirerek okumak gerekmektedir. Sünnet konusu sadece teorik düzlemde bilgi edinilen bir alan olarak sınırlandırılmamaktadır. Bilgi boyutu ile birlikte bir diğer önemli husus ise dini inancın gerekliliklerini yerine getirmede sünnetin bir ölçü kabul edilmesi ve Müslümanların hayatlarında yansımalarının görülmesidir. Müslüman âlimlere göre sünnet, iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olabilmenin temel kriterlerini içermektedir. Hz. Muhammed'in tavsiye olarak dile getirdiği, sünnet olarak uyguladığı ilkelerin pek çok evrensel değerle uyumlu olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda İslam peygamberi, dinin emrettiği şekilde insan neslinin, can güvenliğinin, inanç özgürlüğünün, aklının ve malının korunması amacını

⁹³ Mustafa Türkgülü, "İslam Ahlak Öğretisinin Sünnet Boyutu", *Diyanet İlmî Dergi*, 43/3 (Eylül 2007), 104.

⁹⁴ Mehmet Önal, "Sünnete Hikmet Nazarıyla Bakmak", *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8 (Aralık 2018), 175-186.

⁹⁵ Nurullah Agitoğlu, "Sünnetin Doğru Anlaşılması ve Günümüze Taşınması- 'Allah Güzeldir, Güzelliği Sever' Rivâyeti Üzerine Bir Değerlendirme", *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8 (Aralık 2018), 345-356.

⁹⁶ Bardakoğlu, *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*, 172.

gözeterek evrensel ilkelerin yaygınlaştırılmasını hedeflemiştir. Bu hedefler doğrultusunda toplumsal huzurun ve barışın sağlanması için hayatın her alanında elzem olan, hak ve adalet, dürüstlük, doğrudan yana olma, mazlumu koruma gibi evrensel değerleri benimsetmeye ve toplumu oluşturan bireyler arasında bir ümmet bilinci tesis etmeye çalışmıştır. Bu yönüyle sünnet, insan hayatının her alanını kuşatacak kapsama sahip bir ilkeler alanı olarak vasıflandırılabilir. ⁹⁷

Günümüz insanı için bakıldığında, sünnet olarak kabul edilen davranışların geçerliliğini koruyup korumadığı tartışılan bir konu haline gelmiştir. Sünnet olarak nitelendirilen davranışların amaçlarının esas alınıp, şekil ve uygulamaların değişebileceği yönündeki yaklaşımlar görüş farklılıklarının bir ucunu oluşturmaktadır. Bu konuda bir Müslüman için ölçü şüphesiz Kur'an-ı Kerim olmaktadır. Hz. Muhammed'in davranışları ve kişiliği bir örneklik teşkil etmekte ve onun bu örnekliği de sünnetin değişen zamana uyum sağlamasına imkân sağlamaktadır. Malumdur ki İslam peygamberinin o günkü hayat tarzı ve şartları ile bugünün hayat tarzı ve şartları aynı değildir. Bu nedenle değişen şartlar içinde temel ölçüler ana kaynak tarafından koyulmalıdır. Sünnet ise bu ana kaynağın açıklanmış ve yaşanmış halini ifade etmektedir. Taşıdığı bu misyonu sebebiyledir ki, normu değil, daha ziyade formu belirlemektedir. Normlar asıl olarak kabul edildikleri için değişme mümkün olmamaktadır. Bu noktada ibadetler gibi zamanla sınırlı olmayan formlar dışında, diğer formlarda ise şartlara bağlı olarak birtakım değişimler yaşanabilmektedir. Söz gelimi, ağız ve diş temizliği yapmak bir normdur. Bu temizliği misvak kullanarak yapmak ise, formdur. ⁹⁸

Sünnetin günümüzün değişen şartlarında uygulanabilirliği meselesinde yapılan yeni değerlendirmelere göre, ortaya çıkan sorunların çözümünde sadece konuya uygun ayet ve hadis arayışına girmek yeterli olmamaktadır. Sorunlar parçacı bir yaklaşımla ele alındığı takdirde Kur'an-ı Kerim'in ve Sünnet'in doğru anlaşılması zorlaşmaktadır. Bu nedenledir ki bir konuyu ele alırken mevcut tüm tarihi verilerden faydalanmak, elde edilen verileri tenkit süzgecinden geçirmek, Kur'an'ın ve sünnetin tarihi arka planını, ayet ve hadislerin bağlamını açığa çıkarmak ve bu sayede

⁹⁷ Adil Yavuz, "Barış ve Huzurun Sağlanmasında Nebvî Sünnetin Evrensel Boyutu", *YDÜ İ. Uluslar Arası Hadis İhtisas Sempozyumu*, ed. Yusuf Suiçmez (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014), 85-102.

⁹⁸ Musa Erkaya, "Hz. Peygamber'in Örnek Ahlakının Günümüze Taşınmasında Hadis/Sünnetin Rolü", *Modern Çağda Ahlak*, Heyet (Konya: Konya İlahiyat Derneği, 2012), 349.

normların arkasında yatan temel motiflere ulaşmak gerekmektedir. Sünnet, bütüncül bir bakış açısıyla kavranıldıktan sonra mevcut verilerden genel ilkeler çıkarmaya, araçlardan amaçlara, değişken unsurlardan değişmez temalara gidilmelidir. Bu süreç sonrasında, bilgi birikiminin verileriyle oluşan ilkeler günümüz şartlarında nasıl gerçekleştirilebilir sorusuna cevap aranmalıdır. Ulaşılan ilkeler ışığında ifa edilen her uygulama, sünnet kapsamında sayılmakta ve sünnetin ihyasına katkı sağlamaktadır. Bu durumda amaç olarak görülen ilkeler, değişen şartlara göre birden fazla şekilde gerçekleştirilebilir.⁹⁹

Son olarak diyebiliriz ki İslam anlayışa göre sünnet bir hayat tarzı olarak kabul edilmektedir ve bu hayat tarzını gerçek anlamda kavramak, onun arka planında var olan hayat anlayışını idrak edebilmekle ilişkilidir. Bu bakış açısına sahip Müslümanlar bilinçli bir biçimde sünneti yaşayabilmektedirler. Hz. Muhammed'in asıl gayesi ve olaylara yüklediği anlamlar bir Müslüman için yol gösterici olmalıdır. İslam peygamberinin oluşturmaya çalıştığı değer yargılarını benimsemek sünnetin asılı ve temeli kabul edilmektedir.¹⁰⁰

11.1.2. Hadis

“Eski” manasındaki “kadîm”in zıddı olan hadîs kelimesi, tahdîs mastarından isim olup “haber” anlamına gelmektedir. İnsan uyanık ya da uyku halinde iken duyurularak veya vahyedilerek iletilen her söze, ayrıca anlatılan kıssaya ve gerçekleştirilen konuşmaya da hadis denmektedir.”¹⁰¹ Hadis kelimesinin, İslam peygamberinin sözleri için kullanılması, çok erken devirlere kadar uzanmaktadır. Hatta bizzat Hz. Muhammed'in kendi sözlerini hadis olarak nitelendirdiğine dair rivayetler bulunmaktadır.¹⁰²

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren bütün âlimler hadisin, hükümlerin ortaya konuluşunda Kur'an'dan sonra müracaat edilecek ikinci kaynak olduğunda ve dini hükümlerin detaylandırılmasında yardımcı olmasında görüş birliği sağlamışlardır.

⁹⁹ Selahattin Polat, “Hz. Peygamberin Sünneti ve Değişim”, *Sünnet Sosyolojisi*, ed. Mustafa Tekin (Ankara: Eskiye Yayınları, 2013), 62-66.

¹⁰⁰ Selahattin Polat, “Hz. Peygamberin Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyma”, *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Heyet (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 32.

¹⁰¹ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (03.06.2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/hadis>.

¹⁰² Mehmet Emin Özavşar, “ ‘Hadisin Neliği’ Sorunu ve Akademik Hadisçilik”, *İslamiyât Dergisi* 3/1 (2000), 33-53.

Zira Kur'an-ı Kerim ekseriyetle İslami hükümleri koyarken onların genel kaidelerini beyan etmiş, hadis ise bu genel kaideleri tafsil edip, uygulanış ve yaşanış şeklini göstermiştir.

Kaynaklarda aktarıldığına göre İslam Peygamberi, bulunduğu ortamda insanlarla iç içe yaşamakta, camide, sofrada, evde onlarla bir araya gelmektedir. Bu durum insanların onun söz ve davranışlarını gözlemleyebilmelerine olanak sağlamıştır. Bu iş için özel çaba harcayanlar dahi olmuş ve Hz. Muhammed'le ilişkili durumlar bazı sahabeler tarafından kayda geçirilmiştir. Hz. Muhammed'in söz ve davranışları onunla birlikte yaşayan insanlar için hayatın mihveri haline gelmiştir.

İlk peygamber olarak kabul edilen Hz. Âdem'den itibaren hiçbir peygamberin söz ve davranışları bu denli tespit edilememiştir. Bu durum İslam Peygamberi için geçerli olmamış, onun söz ve davranışları günümüze değin nakledile gelmiştir.¹⁰³Yalnız, vuku bulduğu tarihsel süreç, koşullar ve olanaklarla zaruri ve doğal olarak bağlantı içerisinde olan bütün hadislerin, mevcut formuyla bizzat Hz. Muhammed'in ağzından çıkarak sonraki nesillere aktarıldığı düşünülmemelidir. Zira Hz. Muhammed'e isnat edilen hadislerin bir bölümü, doğrudan kendisinin telaffuz ettiği söylemlerdir. Bir bölümü ise Hz. Muhammed'in davranışlarını, yapıp ettiklerini yakından müşahade eden sahabenin, bu bilgileri paylaşmak istediklerinde ya da bilgi almak için kendilerine müracaat edildiğinde dile döktükleri, sundukları gözlemlerinden ve değerlendirmelerinden ibarettir. Bir başka ifade ile İslam peygamberinin uygulamalarını sözlü bir forma sokan, Hz. Muhammed'i gözlemleyen ve bunun sonucunda değerlendirmelerini bize nakleden kişiler sahabilerdir. Bilhassa abdest, namaz, hac gibi bedensel aktivite gereken ibadetlerde, -değerine yönelik tavsiyelerini bir kenara bırakırsak- uygulamalar, sözlü aktarımın önünde geçmiştir.

Hz. Muhammed'in dine ve kültürel değerlere yönelik açıklamalarının, kendisine inanan ve kendisini örnek alan Müslümanlar nezdinde özel bir ehemmiyeti bulunmaktadır. Bu nedenledir ki ilk günden itibaren bunları öğrenme, ezberleme ve başkalarına aktarma hususlarında çaba sarf etmişlerdir. Sahabe döneminden sonra da hadislerin tedvini için dönemin zorluklarına rağmen Hz. Muhammed'e ait sözlere ilk

¹⁰³ M. Kemal Terzi, "Hadis ve Hadisin İslamî Hükümlerdeki Yeri ve Önemi", çev. Mustafa Özcan, *Diyanet Dergisi* 23/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1987), 30.

kaynaktan ulaşabilmek maksadıyla, literatürde rihle adı verilen uzun yolculuklar yapılmış ve elde edilen veriler kitaplaştırılmıştır.¹⁰⁴

Hadislerin Müslümanlar için değerini örneklendirmek gerekirse, İslam peygamberinin sözlü beyanları onları yönlendiren ve trafikte gidilmesi gereken yola işaret eden trafik kurallarına benzetilebilir. Hadisler bu yönüyle, Müslümanların uygulamalarını şekillendiren, onlara yön veren ve dikkate alınması gereken kurallar gibidir. İslam dini açısından hadislerin bu işlevi ile birlikte, Hz. Muhammed'in hadislerin ezberlenip, duymayanlara iletilmesi yönündeki teşvikleri, rivayet geleneğinin oluşmasına zemin hazırlayacak özel bir duyarlılık oluşturmuştur.¹⁰⁵

11.1.3. Siyer- i Nebi

Arapça bir kelime olan "siyer", yol, tavır, davranış ve insanın algı durumu anlamlarına gelen "s'iret" kelimesinin çoğul halidir. "es-Siretü'n-Nebeviyye" veya "S'iretü'n-Neb'i" kavramları ise, ilmi bir terim olarak, Hz. Muhammed'in hayatını ve peygamberlik mücadelesini bir bütün halinde konu edinen ilim dalının adıdır. Türkçe' de, daha çok "siyer" kelimesi tercih edilmiş ve bu ilim daha ziyade Hz. Muhammed'e nispetle "Siyer- i Nebi" olarak adlandırılmıştır.

Siretü'n-Nebi ilmi, Hz. Muhammed'in soyu ve doğumundan başlayarak onun nübüvvetten önceki hayatını, sonrasında peygamberlik görevinin verilmesini tüm safhalarıyla ele almaktadır. Buna göre Hz. Muhammed'in tevhid mücadelesi, seriyye ve gazvelerinin oluşturduğu cihad faaliyeti, aile yaşantısı ile ilgili konular, ümmetin teşekkülü, Medine süreci ve devlet idaresindeki siyaseti bu ilmin konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan İslam tarihinin başlangıcını ve en önemli safhasını teşkil etmektedir. Bu ilmin tohumları, İslam peygamberine karşı duyulan bağlılığın ve ona ilişkin her hatıranın korunmasına gösterilen hassasiyetin bir neticesi olarak, henüz onun sağlığında atılmıştır. İnananlar, onun hayatıyla ilgili bilgileri muhafaza etmişler ve bildiklerini gelecek nesillere aktarmışlardır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Erdoğan Köycü "Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan “er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs”ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi* 6 / 2 (Aralık 2020), 407-423.

¹⁰⁵ Yavuz Ünal, "Hadisin Tarihsel Serüveni ve Epistemik Değeri Üzerine", *İslamî İlimler Dergisi* 3/2 (Güz 2008), 219-227.

¹⁰⁶ İsmail Yiğit, "Kur'an ve Sîretü'n-Nebi", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları II*, ed. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001), 91-100.

Şüphesiz İslam tarihi alanı içerisinde Hz. Muhammed'in hayatının, doğup büyüdüğü çevrenin ve o dönemin ayrı bir önemi vardır. Bu nedenle İslam tarihi araştırmacıları bu döneme ilişkin bilgilere özel bir önem vermişlerdir. Bu sayede hadis ve tarih ilminin birikimleriyle ortaklaşa oluşturduğu siyer bilim dalı İslam medeniyetinin ortaya çıkan ilk ilimleri arasında yer almıştır. Siyer ve hadis ilminin Hz. Muhammed'in hayatına odaklanması, bu iki ilmin ilk teşekkül etmeye başladıkları dönemlerden itibaren birbiriyle bağlantılı alanlar olmasını gerektirmiştir. Nitekim hadis kitaplarının konu başlıklarında yer alan "siyer", "megazi" ve "menakıb" şeklindeki sınıflandırmalar siyer ilmi ile ilgili bilgileri aktarmaktadır. Hadis kitaplarında yer alan diğer konuların içerisinde ise dolaylı olarak siyere konu olan pek çok rivayet yer almaktadır. Aynı şekilde siyer kitaplarında da neredeyse her konunun içeriğinde Hz. Muhammed'in aktarılan olay esnasında dile getirdiği bir söz, yaptığı bir eylem ya da gösterdiği bir tavra gönderme yapan hadislerle karşılaşmak mümkündür. Bu da iki disiplin arasında iç içe geçmiş zorunlu bir bağlantının bulunduğunu bize göstermektedir.

Diyebiliriz ki Hz. Muhammed'in daha yakından tanınmasını sağlayan ve onun örnek hayatı ekseninde ilahi vahyin nasıl yaşanması gerektiğini daha iyi anlayamaya katkı sunan ve bu özelliği neticesinde birçok İslami ilime kaynaklık eden ve bir şemsiye kavram gibi değerlendirilebilecek siyer ilmi hadis ilminden, hadis ilmi ise siyer ilminden bağımsız düşünülmemektedir.¹⁰⁷

Siyer ilmi, İslami ilimler içerisinde yer alan esbâb-ı nüzûl ilmini de kapsayacak genişliğe sahiptir. Esbâb-ı nüzûl kavramı, Kur'an vahyi ile bağlantılı olan yaşanmış önemli hâdiselere verilen bir isimdir. Neticede bir âyetin nüzûl sebebini bilmek; o âyetin daha iyi anlaşılmasını, âyette geçen emir ve yasakların hikmetinin daha kolay anlaşılmasını, âyetin anlamıyla ilgili şüphelerin giderilmesini ve âyetin vermek istediği mesajı anlama konusunda oluşabilecek hataların önlenmesini sağlar. Bu nedenle siyer ilmi Müslümanların Kur'an ayetlerini daha iyi anlamaları yönüyle de önem verdikleri bir ilim dalıdır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Serkan Demir, "Hadis Metinlerinin Yorumlanmasında Siyer Bilgilerinin Kullanılması", *İslam ve Yorum*, ed. Abdurrahman Ateş vd. (Ankara: TDV yayınları, 2017), 592.

¹⁰⁸ Fatih Özaktan, "Siyer İlmi ve Diğer İslami İlimlerle İlişkisi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (Aralık 2018), 133-147.

Siyer ile ilgili bir diğer husus onun normatif yapısı yani Hz. Muhammed'in örnek oluşu nedeniyle salt bir tarih yazıcılığı şeklinde algılanmaması gerektiği ile ilgilidir. Nihayetinde Hz. Muhammed'in hayatını ayrıntılarıyla ve bütüncül bir tarzda sunan siyer ilmi aynı zamanda Hz. Muhammed'in uyulması gereken ilkeleri de öğrettiği bir yapı arz etmektedir. Tarih ve siyer yazıcılığının özdeşleşmesi, Hz. Muhammed'i tarihsel bir şahsiyete indirgeme ve tarih ilminin nesnesi olarak gelip geçen sıradan bir figür konumuna düşmesi tehlikesini barındırmaktadır. Bu nedenle yeni siyer yazıcılığında, siyer ilminin sünnet eğitimindeki rolünün layıkıyla yerine getirilebilmesi için farklı okuyucu profillerini dikkate alan ve hedef kitlesine göre değişebilen, gelişim dönemlerini göz önünde bulunduran, pedagojik ve edebi niteliklere sahip metinler üretme zarureti bulunmaktadır. Netice bir çocuğun siyer ilminde yer alan bir kesitten anlayabileceği ve çıkarabileceği dersler ile bir yetişkinin anlayabileceği hususlar farklılık göstermektedir.¹⁰⁹

Tüm bunların yanında tüm İslami ilimlere kaynaklık eden Kur'an-ı Kerim'in de siyer ilmi için ayrı bir önemi olduğundan bahsetmemiz gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan tarihi olaylar şüphesiz siyerin en önemli kaynağı durumundadır. Ayetlerde İslam Peygamberinin ve Müslümanların yaşadıkları hadiseler bir yandan tarih bilgisi ve şuuru kazandırmakta diğer yandan da siyer ve megazi gibi ilimler için referans olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'i anlama noktasındaki sapmalara, yanlış anlaşılmalara kapı aralayan yaklaşımların mutlaka Kur'an-ı Kerim'de tasvir edilen peygamberle ne kadar uyduğu sağlanması yapılmalıdır.¹¹⁰

1.5. Müslümanların Hz. Muhammed'in Sünnetini Anlamadaki Yorum Farklılıkları

İslam peygamberinin söylediği sözlerin, bir durum karşısında sergilediği tavrın ve çeşitli uygulamalarının, tüm bunları müşahade eden sahabe tarafından değişik şekillerde algılandığı ve doğal olarak her sahabenin kendi anlayışına ve yetkinliğine göre yorumlayıp değerlendirdiği görülmektedir.

¹⁰⁹ Selahattin Polat, "Siyerin Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları", *Türkiye'de Sîret Yazıcılığı*, ed. Tahsin Koçyiğit (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 257-270.

¹¹⁰ Adem Apak, "Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Önemi ve Değeri", *İslami San'at Tarih Edebiyet ve Musiki Dergisi* 16 (Aralık 2010), 9-18.

Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam'ın ikinci temel kaynağı olarak kabul edilen sünnet ve hadislerin doğru ve sağlıklı bir biçimde kavranıp yorumlanması ve değerlendirilmesi, hemen her dönemin önemli meseleleri arasında yer almıştır. Hz. Muhammed'in söylediği bir sözün neyi kastettiği, ne amaçla söylediği veya eylemlerini hangi amaca dönük yaptığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Meselenin çözümünde, söylenen sözde ya da davranışlarda lâfzî yani şekli mananın mı yoksa görünenin ya da söylenenin ardındaki gayenin ve ilkelerin mi esas olduğu tartışması İslam bilginleri arasında fikir uyuşmazlıklarına neden olmuştur.

İslam bilginlerince, Hz. Muhammed'in sünnet ve hadislerini anlama çabası ilk nesilden itibaren başlayıp, her dönemde güncelliğini korumaya devam etmiştir.

Hz. Muhammed'in sünnet ve hadislerini benimseme ve uygulama sürecinde sahabeler farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Buna göre sahabe değerlendirmelerini iki grupta ele almak mümkün görülmektedir. İlk yaklaşıma göre hadisler lafız ağırlıklı anlaşılmış ve rivayet kültürüne öncelik verilmiştir. Sünnet söz konusu olduğunda da sergilenen aynı tavır, şekilciliğe dayanan anlayışı geliştirmiştir. Bunun sonucunda hadislerin kaynağı, söylenen sözün herkes için bağlayıcı niteliği olup olmadığı, her durum için örneklik teşkil edip etmediği gibi sorular cevapsız bırakılmış ve yeteri kadar değer görmemiştir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in her davranışı ayrıma tabi tutulmadan sünnet telakki edilmiş ve tüm fiillerini kabul etmeye, her fiilini yerine getirmeye temayül etmişlerdir. İkinci grupta yer alan yaklaşıma göre ise İslam peygamberinin ne dediğinden ziyade ne demek istediği, neyi kastedildiği araştırılmıştır. Her rivayet duyulduğu gibi tatbik etmeyip, sünnet olarak kabul edilmemiştir. Bu yaklaşımı benimseyen sahabeler, İslami ilimler literatüründe yer alan istinbat ve fıkıh geleneğini devam ettirmişler, hadis ve sünnetin Kur'an ekseninde doğru ve sağlıklı şekilde anlaşılmasına özen gösterip, İslam'ın temel ilkeleri ile uyumluluğuna dikkat etmişlerdir.¹¹¹İki yaklaşım arasında sünnetin nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiği noktasında yönetsel farklılıklar oluşmuştur. Sahabe döneminden beri devam eden süreç içerisinde bu iki yaklaşım ekolleşmiş ve Ehl-i hadis, Ehl-i rey adını almıştır. İslam geleneğindeki görüş

¹¹¹ Sami Şahin, "Sünneti Anlama ve Yorumlamada Sahabilerin Farklı Davranışlarına Bazı Örnekler" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 / 2 (Aralık 2008), 269-286.

ayrılıklarını ve tarihi seyrini bilmek daha iyi bir değerlendirme yapabilmek için önem arz etmektedir.¹¹²

1.5.1. Şekil-Lafız Odaklı Anlama

Hadislerin genel itibariyle yorumlanmadan kabul edilmesi, hadislerin zahirini önceleyerek amel edilmesi literatürde Ehl-i Hadis denilen bir ekolün oluşmasına sebep olmuştur. Sünnet'in kapsamını oldukça geniş tutan, adap ve eşkâl gibi özellikleri de sünnetin tanımı içerisinde değerlendiren Hadisçilere göre, Hz. Muhammed'in söz, fiil ve takrirleri, gerek yaratılışla, gerekse güzel ahlakla ilişkili sıfatları, nübüvvetten önceki halleri ve risaletten sonraki yaşayışı gibi Hz. Muhammed'e isnat edilen her şey sünnettir. Bu anlayışa göre sünnet, muhaddisler nezdinde hadis ile eşanlamlı hale gelmektedir.

Hadislerin yorumlanması sonucunda oluşabilecek bir takım anlam kaymaları, İslam peygamberinin söylediği asıl anlamdan uzaklaşma ihtimali türünden endişeler, Ehl-i Hadis ekolünün hadisler üzerinde re'y ve ictihad gibi yöntemleri kullanmasını engellemiştir. Ehl-i Hadis ekolünde, hadisleri anlarken lafızlar belirleyici olmuş, rivayette yer alan kaideler asıl kabul edilmiştir. İslam peygamberine olan derin saygı ve sevginin de etkisi ile O'nun her sözünü, yapıp ettiği davranışları yorumlama ihtiyacı duymadan ve bir süzgeçten geçirmeden yerine getirmek gerektiğini düşünmüşler, maksat ve gaye temelinde çok fazla akıl yürütmemişleridir.¹¹³ Hadisleri bu şekilde uygulayan lafızcı yaklaşıma karşı tepkiler sahabe döneminde başlamış ve bu tutumları nedeniyle konuya daha hâkim kişiler tarafından eleştirilmişlerdir. Bu konuya ilişkin aktarılan bir hadiseye göre, Abdullah b. Ömer, haccını yaptığı esnada Hz. Muhammed'in daha önce konakladığı bir mevkide konaklamayı sünnet olduğu gerekçesiyle yapmaya niyetlenmiştir fakat Hz. Aişe bu uygulamanın o güne özel bir durum olduğu açıklayarak orada konaklamanın sünnet anlamına gelmediğini ifade etmiş ve onu düzeltme ihtiyacı hissetmiştir. Yukarıda da açıklandığı üzere bu yaklaşımın altında yatan nedenlerden biri Hz. Muhammed ile kurulan bağın bu

¹¹² Bunun için bu iki çalışmaya bk. Mansur Koçinkağ "Erken Dönem Fıkıh Düşüncesinde Ehl-i Re'y ve Ehl-i Hadis Ayrımı" *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 10 (Kasım 2017), 53-78; Abdurrahman Haçkalı "Ehl-i Hadis – Ehl-i Re'y Ayrışması Fikhî mi, İtikadî mi?" *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003), 59-60.

¹¹³ Ahmet Uyar, "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar (Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y Ekolleri)" *Bilimname Dergisi* 2 (Haziran 2004), 29-44.

şekilde güçlendirileceğine inanma ve daha çok sevgi boyutunu ön plana çıkarma isteği olabilir. Müslümanlar tarafından sünnet olarak kabul edildiği için, yemeği yerde oturarak yemek, günümüz imkânlarını kullanmaya gerek görmeyip el ile yemek ya da yine ona yakın olmak niyetiyle kılık-kıyafeti ve görünüşü itibari ile Arap kültürüne benzeme çabası bu yaklaşımın dışı vurumu olabilmektedir. Nitekim dinin asıl kaynaklarında bu gibi hususlarda şekil itibari ile Müslümanları sınırlandıran hükümler yer almamaktadır.¹¹⁴

1.5.2. Mana- İlke Odaklı Anlama

Ehli-i Hadis ile birlikte hadisleri anlama konusunda ekolleşen bir diğer yaklaşıma Ehl-i Re'y adı verilmektedir. Bu ekol sahipleri hadisleri anlamaya çalışırken, yalnızca Hz. Muhammed'in ne dediği ile değil, bu sözüyle neyi kastettiği ile neyi gerçekleştirmek istediği ile de ilgilenmişler ve mümkün olduğunca bu noktayı tespit etme gayreti içinde olmuşlardır. Bir yöntem olarak, hadisleri değerlendirirken Kur'an'ın temel ilkelerini ve bütüncül bir bakış açısı ile hadislerin çizdiği genel çerçeveyi göz önünde bulundurmaya özen göstermişlerdir.

Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarıyla ulaşmak istediği gayeler gözetilmiş, şeklin ve lafızların ötesinde, bunlara sebep olan temel ilkeler dikkate alınmıştır. Dolayısıyla, temel ilkelere ulaşmak için gerçekleştirilen vasıtaların amaç yerine ikame edilmesini doğru bulmamışlar ve kendilerine yapılan muhalefetlere rağmen bu tutumu eleştirmişlerdir.¹¹⁵

Her iki bakış açısı neticesinde diyebiliriz ki sünnetin şekil-lafızdan ziyade ilke-prensip şeklinde algılanmasından, şeklin hiçbir surette dikkate alınmadığı, diğer bir ifade ile şeklin tümüyle değersiz ya da hükümsüz olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Nitekim özellikle formel ibadetler olarak da tanımlanan, namaz, oruç, hac gibi uygulamaların zaman ve mekâna göre değişiklik göstermesi kesinlikle söz konusu olmamaktadır. Bu gibi hususlarda sünnetin belirlediği şekillerin muhafazası zorunlu olmaktadır. Aksi durumda bu ibadetlerin geçerliliği mümkün olmamaktadır.

¹¹⁴ H. Musa Bağcı, "Hz. Peygamber'in Örneğliğinin Günümüzdeki Önemi", *İslami İlimler Dergisi Yayınları* 2 (2007), 75-92

¹¹⁵ Uyar, "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar (Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y Ekolleri)", 29-44.

Sünneti anlarken şeklin değil daha ziyade ilke, hikmet ve amacın öncelendiği durumlar genellikle ibadetlerin dışında kalan ve bilhassa sosyal hayatı ilgilendiren alanlardır. Zira zaman ve mekânın değişmesiyle birlikte yeni problemlerin ortaya çıktığı alanlarda genelde bu alanlardır.¹¹⁶Bununla birlikte sünnetin günceliğini muhafaza edebilmesi araçların değil maksatların temel alınmasıyla mümkün olmaktadır. Bu yaklaşımla hareket edildiğinde ulaşılan ilkeler, toplumun o günkü realitesine ve temel dinamiklerine uygun olmalı, gelişime ve ilerlemeye müsait bir yapıda sunulmalıdır. Sözelimi misvak yerine ağız ve diş temizliğini zamanın yeni gereçlerine uygun şekilde yerine getirmek de Hz. Muhammed'in sünneti ihya etmek sayılmaktadır.¹¹⁷

1.6. Müslümanların Hz. Muhammed'i Algılayış Şekillerindeki Farklılıklar

Peygamberlere ve onların tebliğ ettiklerine iman etmek en temel inanç esasları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte peygamberlik müessesesini anlama ve algılama şekli dini anlayış biçimlerinin zeminini oluşturmaktadır. İslam dünyasında yaşanan temel problemler Müslümanların sahip oldukları peygamber anlayışları ile bağlantılıdır. Çünkü zamanla birlikte Müslüman düşüncesinde yaşanan sapmaların başında peygamber tasavvuru gelmektedir. Tarihsel bir şahsiyet olarak Hz. Muhammed tek olsa da süreç içinde oluşan birden fazla ve birbirinden farklı peygamber tasavvuru gelenekte yerini almıştır. Oluşan peygamber tasavvuru hem vahyin hem de sünnet ve hadisin anlaşılmasında büyük role sahip olmuştur. Hz. Muhammed ile ilişkili verilerin nasıl yorumlanması gerektiği ve hayata nasıl aktarıldığı farklı tasavvurların çizdiği çerçeveye göre anlamlandırılmıştır.¹¹⁸

Dinin doğru anlaşılıp her dönemde karşılık bulmasında aslına uygun bir peygamber tasavvurunun etkisi bulunmaktadır. Müslümanlar zihinlerinde şekillendirdikleri bu tasavvura göre dini nasıl yaşayacaklarının da formülünü oluşturmaktadırlar. Peygamber tasavvurunun oluşmasında; mevcut rivayetler, tarihi

¹¹⁶ Mehmet Hayri Kırbasoğlu, "Sünnet'in Yeni Tanımının Yorumu" *İslamî Araştırmalar Dergisi* 5/3 (1991), 154-164.

¹¹⁷ Rahmet Koluman, *Hadis/Sünnette Araç-Amaç İlişkisi ve Araçların Değişebilirliği (Misvak Hadisleri Örneği)* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017)

¹¹⁸ Aydın, "Kur'an'da Peygamber Tasavvuru", 38.

süreç içerisinde Müslümanların bu rivayetleri farklı amaçları önceleyerek yorumlanması, sosyal şartlar ve Müslümanların karşılaşılan yenilikler karşısında geliştirdikleri yorumlar gibi faktörler etkili olmuştur.¹¹⁹ Bu konu farklı bir araştırma konusu olabilecek kadar geniştir.¹²⁰ Biz konumuzla ilgili olarak bu faktörlerin ortaya çıkardığı tasavvurlardan birkaçını ele alacağız. Buna göre Müslümanların Hz. Muhammed tasavvurunu şekillendiren farklılıkları mevcut kaynaklardan hareketle üç başlık altında toplamak mümkündür.

1.6.1. Aşırı Yüceltmeci Peygamber Tasavvuru

Hız. Muhammed, tarihsel olarak varlığı sabit gerçek bir şahsiyettir. Diğer insanlar gibi o da bir anne-babanın evladı olarak dünyaya gelmiş, sosyal bir çevre içerisinde yetişmiş, evlenmiş, çoluk-çocuk sahibi olmuş, yaşlılık dönemini yaşamış ve nihayetinde vefat etmiştir. Tüm bunların yanında Hız. Muhammed, Müslümanlar nezdinde mükemmel bir ahlaka, sağlam bir kişiliğe, üstün bir zekâyâ, diğer insanlarda nadir bulunan çok güçlü bir iradeye ve muhakeme gücüne sahip, var olabilecek bütün erdemlerin karakterine işlendiği bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir. Bu yüce vasıflara sahip bir karakter ile Allah'ın seçtiği elçi olma şerefi birleştiğinde insanlığın duygu ve düşünce dünyasına hitap edebilen, tam anlamıyla herkes için örnek bir figür ortaya çıkmaktadır. Fakat günümüze değin bize aktarılan rivayet geleneği daha çok efsanevi bir Hız. Muhammed tasavvuru oluşturmuş, O'nun gerçek bir insan olma payını en aza indirmiş ve onu kurgusal bir imaja dönüştürmüştür.¹²¹

Peygamberi aşırı yüceltmek, farkında olunsun ya da olunmasın, çoğu zaman insanüstüleştirmeyle sonuçlanan bir algıya sebep olmaktadır. Bu algının neden olduğu her insanüstüleştirme ise, Hız. Muhammed'in örneklik misyonunu devre dışı bırakan bir yaklaşımdır. Bu sebeptendir ki tarih boyunca Allah'ın kendileri için seçtiği elçilere uymayan hemen hemen tüm asi topluluklar, elçilerin “melek bir peygamber” olmamasını bahane ederek onlardan sırt çevirmişlerdir.¹²²

¹¹⁹ Örnek olarak bk.; Mehmet Aksürmeli, “Değişen Peygamber Algısına Toplumbilim Açısından Bakmak”, *Hız. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim* (Gaziantep:Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2015), 299-306.

¹²⁰ Örnek olarak bk.; Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018).

¹²¹ İslamoğlu, “Üç Muhammed”, 162.

¹²² İslamoğlu, “Üç Muhammed”, 35.

Sonucu itibariyle yukarıdaki tutumla benzerlik gösteren, günümüz Müslümanlarının Hz. Muhammed'i insanüstüleştirme çabası ve onu melekleştirme algısının arka planında yer alan sebeplerden biri ise onu hayattan dışlamadır. Bunu benimseyen kişilerin tümü Hz. Muhammed'in misyonunu hayattan koparma amacını taşımamaktadırlar fakat sonuç istemsiz de olsa yine aynı kapıya çıkmaktadır. Çünkü aşırı yüceltme neticesinde, yücelten kişi ile yüceltilen arasındaki ilişki, "insan-insan ilişkisi" bağlantısındaki yatay ilişki düzleminden çıkıp "insan-aşkın/lâhut ilişkisi" boyutuna varan dikey ilişkiye evrilmiştir. Tüm peygamberler ümmetlerine tebliğe başlarken öncelikle bu ilişkinin niteliğini dile getirmişler ve davetlerinde sıklıkla "beşerliklerine/insanlıklarına" vurgu yapmışlardır.¹²³ Onların üzerinde önemle durdukları bu niteliğin saptırılması, peygamberlik misyonu ile birlikte örnekliklerini de âtil duruma getirmiştir.

Aşırı yüceltmeci bir bakış açısı peygamberi örnek almaktan uzaklaştırmakta, ulaşılması güç, hayali bir figüre dönüştürmektedir. Bu bakış açısıyla İslam peygamberinin yaşamı süresince verdiği mücadeleler ve aldığı tedbirler gölgelenmektedir. Bu yönüyle Müslümanların elinde kalan Hz. Muhammed'in şahsına duyulan hayranlıktır, Müslümanların kendilerine yansıtmaları gereken birçok davranış geri planda kalmaktadır.

İslam peygamberini bu bakış açısına göre değerlendirmenin nedenleri; ilk nesillerde var olan anlayış farklılıkları, Hz. Muhammed'in hayatını akli olana dayandırmaktansa hissi olana dayandırarak anlama, farklı kültürlerden etkilenme şeklinde sınıflandırılabilir.¹²⁴

Aşırı yüceltmeci peygamber algısı, toplumumuzda daha çok Mevlid ve Mirâç Kandili gibi gecelerde ya da kutlu doğum etkinliklerinde hissi coşkunluğu ziyadeleştirme arzusu ile tezahür etmektedir.¹²⁵ Bununla birlikte istismar edilmeye müsait bazı sûfî geleneklerde peygambere yönelik birtakım tasavvurlar da farklı boyutlara ulaşabilmektedir. Peygamberle keşf ve rüya vasıtası ile görüşüp ondan birtakım telkinler edindiğini iddia etmek ve böylelikle dünyevi otoriteleri

¹²³ İslamoğlu, "Üç Muhammed", 37.

¹²⁴ İslamoğlu, "Üç Muhammed", 100.

¹²⁵ Osman Kaya, "Yanlış Peygamber Algısının Tezâhürleri", *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2015), 287-290.

hedeflemek, elde etmek yanlış peygamber algısının oluşmasına neden olabilmektedir¹²⁶.

1.6.2. İndirgemeci Peygamber Tasavvuru

İndirgeme, peygamberlik müessesesini tümüyle tarihsel alana hapseden bir yaklaşımın ifadesidir. Dolayısıyla vahyi ileten peygamber, getirdiği haberdan kısmen ya da bütünüyle ayrı değerlendirilmektedir. Peygamberin mesaja yönelik yaklaşımı, bağlantısı ve o mesajı nasıl anlayıp uyguladığı sıradanlaştırılır. Oysa İslam peygamberi Hz. Muhammed, kendisine iletilen vahyin ilk muhatabıdır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in vahiy anlayışını ve uygulamalarını arka plana atmak vahyin özünü kavrama noktasında bir mahrumiyete sebep olmakta ve dinin amacını anlama konusunda da olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.¹²⁷

Hz. Muhammed'i indirgemeci bir yaklaşım ile değerlendirmek, aşırı yüceltmeci bakış açısında olduğu gibi bir anlama problemine götürmektedir. İndirgemeci yaklaşımın en büyük yanılgısı, peygamberliği vahiy taşıma ile sınırlandırması ve bununla birlikte onun misyonunu görmezden gelmesidir. Oysa peygamberin misyonunu sınırlamak, aynı zamanda bir fonksiyon daralmasını beraberinde getirmektedir.

Peygamberleri bir iletişim aleti gibi değerlendirmek Kur'an ruhuna aykırıdır. Dolayısıyla peygamberler sıradan bir haberciden ibaret değildirler. İslam peygamberi kendisine gelen vahiylerle önce kendisi iman etmekte ve eğer yaşanacak bir şey ise öncelikle kendi hayatında tatbik ederek bunu hayata geçirmektedir. Hz. Muhammed'in bu yönü onun örneklik misyonunu ifade etmektedir. İndirgemeci yaklaşım ile durumları ele almak İslam peygamberinin örnekliğini göz ardı etmeye ve hayattan dışlamaya neden olmaktadır.¹²⁸

İslam inancına göre Hz. Muhammed, insan olmakla birlikte aynı zamanda bir peygamberdir. Dolayısıyla onun risaleti yani insanlık için bir model oluşu tarihin herhangi bir dönemi ile sınırlı kalmamıştır. Her Müslüman, onu, inancıyla kendisine yansıtmak durumundadır.¹²⁹ Bu yaklaşımın ileri boyutlara varması durumunda Allah

¹²⁶ Aydın, "Kur'an'da Peygamber Tasavvuru", 35-60.

¹²⁷ İslamoğlu, "Üç Muhammed", 197.

¹²⁸ İslamoğlu, "Üç Muhammed", 195.

¹²⁹ İslamoğlu, "Üç Muhammed", 197.

kelamı yeterli kabul edilmekte, Hz. Muhammed'e ait söz ve uygulamalar ise reddedilmektedir. Hz. Muhammed'in vefatı ile birlikte tezahür eden ve günümüzde de bir algı olarak varlığını devam ettiren bu söylemin taraftarları, hadislerin güvenilir olmamasını gerekçe olarak göstererek İslam dininin kaynağı olarak yalnız Kur'an-ı Kerim'i kabul etmektedirler. Bu algı neticesinde ortaya çıkan bireysel yorumlar İslam âlimleri tarafından sahabe devrinden beri eleştirilmiştir.¹³⁰ Söylemin sahipleri, güvenilirlik probleminin yanı sıra Kur'an'ın apaçık/mübîn bir kitap olmasından hareketle peygamberin sünnetine ihtiyaç olmadığını savunmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde ise bu algının tersine Hz. Muhammed'in peygamberlik yönüne vurgu yapılmış ve onun yolunun dosdoğru bir yol olduğu ifade edilmiştir.¹³¹

Kur'an bize yeter söylemi karşısında, Hz. Muhammed'in uygulamaları ve sözleri olmadan namaz, hac gibi uygulamalı ibadetlerin nasıl yapılacağı, Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı ifadelerin nasıl anlaşılması gerektiği, Kur'an'ın hayata uygulanabilirliği gibi meseleler gündeme gelmekte ve genel olarak peygambersiz bir dinin çıkmazları İslam uleması tarafından sorgulanmaktadır. Böyle bir durumun kabulü, herkesin kendi din ve Kur'an algısına sahip olması ve Müslümanları birleştirmek niyeti ile çıkılan bu yolda ayrılıkların daha da artması sonucunu doğurabilmektedir.

1.6.3. Örnek Şahsiyet

Peygamberler, birey olarak tüm insanlığa örnek olmuşlardır. Peygamberlerin günlük hayattaki davranışları, ilişkilerindeki hassasiyet düzeyi o kadar yüksektir ki insanlar için model olma değerini taşırlar. Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde peygamberler örnek alınması ve yolunun takip edilmesi gereken kişiler olarak tanıtılır, yaşantılarının model kabul edilmesi istenir. Davranış örnekleri vasıtasıyla eğitim, Kur'an'ın genel eğitim metotlarından birisidir. Allah, kimlerin nasıl örnek alınacağını bildirmiştir. Kur'an'ın isim vererek üzerinde durduğu modeller peygamberlerdir. İslam peygamberi de Kur'an'ın örnek gösterdiği modeller zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır.

¹³⁰ Abdullah Ünal, "Hadisi İnkâr Problemi" *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2017), 37-64.

¹³¹ Şûra 42/52-53.

Kendini bir figürle özdeşleştirmek, örnek almak insan için en etkili öğrenme yollarından birisidir. Bu itibarla Hz. Muhammed, Kur' an-ı Kerim tarafından insanlığa bir hayat modeli olarak gösterilmiştir. İslam inancına göre Hz. Muhammed, insanın ilahi varlıkla kurduğu ilişkisi yönüyle, insan hayatındaki en mükemmel tecessümü gerçekleştirmiştir. Buna göre Kur'an'ın referansıyl, tarihi verilerin tanıklılığıyla ve Müslümanların kolektif bilinci uyarınca Hz. Muhammed örnek alınabilecek en büyük model şahsiyet olarak kabul edilmektedir.

Hz. Muhammed, Kur'an mesajlarını yaklaşık yirmi üç yıllık bir süre içerisinde insanlara sözlü bir biçimde aktarmış, gerektiği şekilde pratiğe yansıtmıştır. Buna bağlı olarak Kur' an, Müslümanlardan Hz. Muhammed'i örnek almalarını istemiştir. Şüphesiz Kur'an'ın bu istediği sadece İslam peygamberinin çağdaşlarını değil, daha sonra gelen nesilleri de kapsamaktadır.

*“And olsun, Allah'ın elçisinde sizin için Allah'a ve ahiret gününe kavuşmaya inanan ve Allah 'ı çok anan kimseler için, uyulacak en güzel bir örnek vardır.”*¹³²Kur'an, Hz. Muhammed'in örnekliğinden bahsederken "üsvetünhasenetün" (güzel örnek, en uygun model) ifadesini kullanır. Ayette yer alan üsve kelimesi hasen (güzel) sıfatıyla nitelenebileceği gibi, kötü sıfatıyla da nitelenebilir. Evrensel değerler açısından toplum içerisinde iyi örnekler bulunabileceği gibi, kötü örnekler de bulunabilir. Bu nedenle Allah, Hz. Muhammed gibi olumlu modelleri işaret ederek insanları etkileyebilecek olumsuz örneklik teşkil eden davranışların önlenmesini amaçlamıştır. İnsan doğasında var olan özdeşleşme eğilimi yoluyla iyi modelleri önermiş ve inananları bu örneklerin davranışlarına yönlendirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberin örnek olarak ele alınışı iki şekilde anlaşılabilir. Birincisine göre, peygamber kendi kişiliği açısından bir örneklik teşkil etmektedir. İkincisine göre ise, peygamberde başkalarının uyabilecekleri, takip edebilecekleri, model alabilecekleri birtakım nitelikler vardır. Yani örnek kelimesiyle, örnek olan şahıs anlaşılabilir. Örnek teşkil eden özellikler de kastedilebilir.¹³³

Hz. Muhammed'in örnek alınmasıyla ilgili Müslümanlar arasında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak İslam peygamberinin hangi yönleriyle örnek

¹³² el-Ahzab 33/21.

¹³³ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'da Üsve-i Hasene Kavramı- Model Alma Yoluyla Öğrenme”, *Diyanet İlmî Dergi*, 42/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2006), 39.

alınacağı ya da örnek oluşunun sınırları gibi hususlarda birtakım farklı görüşler mevcuttur. Hz. Muhammed'in tüm yönleriyle örnek alınması gerektiğini söyleyenler olduğu gibi, dini konularda onun takip edilmesi gerektiği ancak dünyevi meselelerde ona uymanın müstehap sayıldığını ifade edenler de bulunmaktadır.

Günümüzde de Hz. Muhammed'in örnekliliği konusunda yukarıda verilen yaklaşımlara benzer görüşler söz konusudur. Sünnetin bir ölçü olarak değil, bir model olarak alınması gerektiği; aynıyla uygulamaktan ziyade, arka planını tahlil ederek günümüzdeki sorunlara çözüm aranmasını öneren yaklaşımlar bunlardan bazısıdır. Sünnetin oluştuğu ortamın yapısını değerlendirmeye almak ve günümüze aktarmaya çalışmak, Müslüman toplumun problemlerine çıkış yolları aranması açısından doğru bir yol olarak kabul edilebilir. Ancak sünnetin sadece model olarak kabul edildiği ve ölçünün tümüyle reddedildiği durumlarda namaz vakitleri, nasıl kılındığı, haccın ifası gibi şekli yönü de bulunan ibadetlerin karşılığı bulunmamaktadır.¹³⁴

Son olarak denilebilir ki Hz. Muhammed'in örnekliliğini ve sünnete uymanın anlamını doğru tespit edebilmek için öncelikle nübüvvet ve risalet müessesesini, Hz. Muhammed'in gönderiliş amacını, tebliğ etmekle mükellef olduğu bilgilerin alanını ve üstlendiği vazifeleri çok iyi çözümlemek gerekmektedir. Her şeyden önce hadis olarak söylenen bir sözde ifade edildiği gibi insanlığın peygamber için yaratılmadığı, aksine Kur'an'ın ısrarla vurguladığı gibi peygamberin insanlar için gönderildiği unutulmamalıdır. İslam dinine göre peygamberin hukukçu, ziraatçı, tabip, kimyager olmadığı; bize tıp ziraat, fizik, kimya, öğretmeye gelmediği, ancak onun sergilediği yaşam tarzı içinde her meslekten insan için uygulanabilecek ilke ve prensipler bulunduğu bilinmelidir. Onun örnekliliğini tespit ederken asıl vazifesinin insanların hidayeti ve saadetinin sağlanması için esas olan ilkeleri bildirmek ve bunu tesis etmek olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakış açısı ile değerlendirme yapıldığında Hz. Muhammed'in büyük bir örnek oluşu bir hadiste ifade edildiği gibi sineğin kanadında tespit ettiği anti mikropta değil, kızgın çölün bereketsiz

¹³⁴ Yaşar Kurt, "Kur'an'da Hz. Peygamber'in Örnek İnsan Oluşu: Üsve-i Hasene", *İslamî İlimler Dergisi*, 1/1 (Bahar 2006), 158.

topraklarında yeşerttiği toplumun dinamiklerinde ve o toplumu her türlü manevi mikroptan nasıl arındırdığında (tezkiye) aranacaktır.¹³⁵

1.7. Müslümanların Hayatında Hz. Muhammed

Hiz. Muhammed'in söz, davranış, onay ve sıfatları, Müslüman birey, aile ve toplumdaki İslami hayat için bir yöntem sunmaktadır. Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim, inananları için dikkat etmeleri gerekenleri bildirmekte ve genel bir çerçeve çizmektedir. İslam peygamberi ise Kuran-ı Kerim'i açıklamakta ve uygulamalı örnekler ortaya koymaktadır. Bu nedenle Hiz. Muhammed Müslümanların hayatlarında onları yönlendiren en iyi rehber konumundadır.

O sadece namaz, hac ve oruç gibi ibadetleri açıklamakla yetinmemiş bununla birlikte İslam ahlakı için de yönlendirmelerde bulunmuştur. İslam dinine göre o güzel ahlakın tamamlayıcısı kabul edilmektedir. Yine Hiz. Muhammed'in hayatında, Müslüman bireyin günlük yaşantısında yer bulan birtakım ayrıntılar bulunmaktadır ki Müslümanların ortak sayılabilecek zevk ve edebi bunlardan kaynaklanmaktadır. Her alanda olduğu gibi toplumun temeli sayılan aile hayatının sağlam temellere oturması amacıyla yaptığı tavsiyeler ve bizzat yaşantısıyla sergilediği örnekler Müslümanların hayatında dikkat ettikleri hususlardandır. Bununla birlikte Müslümanların birbirleriyle olan sosyal ilişkileri ve muamelata dair pek çok husus onun hayatından çıkarılabilmektedir.¹³⁶

İslam inanç sistemi içerisinde yer alan hayatın çeşitli alanlarındaki kurallar ve uygulamalar sayesinde İslam toplumlarındaki yaşam şeklinde benzerlikler olduğu görülmektedir. Müslümanlar tarafından doğruluğun ışığı olarak kabul edilen Peygamber'e uymak İslam toplumunun asıl karakteristik vasfı olmuştur. Kendisine model olarak Hiz. Muhammed'i almış ve o'na benzemeye kendini adanmış olan bir Müslüman, yaptığı dualar da dahi Rabbine şu şekilde yakarmaktadır¹³⁷; "Kulun ve

¹³⁵ Mehmet Görmez, "Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine", *Üçüncü 1000'e Girerken İslam*, ed. Heyet (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 98.

¹³⁶ Karadâvî, "Sünneti Anlamada Yöntem", 75.

¹³⁷ Aunemarie Schimmel, ve Hiz. Muhammed O'nun Peygamberi'dir, çev. Okşan Aytolu (İstanbul: Profil Yayınları, 2008), 37.

Resulün Muhammed Senden ne dilerse, onu dileriz; o Sana nasıl sığındıysa, biz de Sana öyle sığınırız.”¹³⁸

1.7.1. Müslüman ve Hz. Muhammed Sevgisi

Bütün peygamberler yaşadıkları toplum içerisinde sevilen ve saygı duyulan kişiler arasından seçilmişlerdir. Nitekim insanlar sevdikleri kişileri kendilerine örnek almakta ve onlarla daha kolay ilişki kurmaktadır. İnsanların toplum tarafından sevilmeyen ve davranışları kabul görmeyen bir kişiye samimi bir şekilde tabi olmaları düşünülemez. Dolayısıyla peygamberlik vazifesini yerine getiren bir kişinin inananlar tarafından sevilip sayılması mecburiyet addetmektedir. Aksi halde onu sevmemek, onun bildirdiği ilahi buyruklara karşı duruş, ona imanla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle peygamberi sevmek imanın bir gereği kabul edilmektedir. Diğer yandan peygamberi sevmek, kişinin her türlü aykırı duruma rağmen peygamberi ve onun getirdiği ilahi emirleri öncelemesini gerektirmektedir.

Bu konuyla ilişkili olarak Kur'an-ı Kerim'de “*Peygamber mü'minlere kendi öz canlarından daha yakındır*”¹³⁹ buyrulmakta ve sevgiden dahi daha güçlü bir bağın mevcudiyetinden söz edilmektedir. Benzer bir durum Hz. Muhammed ve arkadaşı Hz. Ömer'in birlikte yaptığı bir konuşmada görülmektedir; Hz. Muhammed, seni kendim hariç herkesten çok seviyorum diyen Hz. Ömer'e, kendinden de fazla sevmelisin şeklinde karşılık vermiştir.¹⁴⁰

İslam peygamberini tanımak ve onu sevmek, İslam toplumlarının iki temel özelliğidir. Peygamber sevgisi, Müslümanları bir arada toplayıcı ve birleştirici bir role sahiptir. Hz. Muhammed'in şahsiyetini doğru anlamaya çalışmak, onu tanıyıp, hayatını ona göre düzenlemek her Müslüman'ın önemli görevlerinden biridir. Ancak Müslümanların Hz. Muhammed sevgisi, onun emir ve tavsiyeleri, dinin temel ilkeleri içinde kalınarak aşırıya kaçmadan ve ölçülü olmak kaydıyla anlam kazanmaktadır. Hz. Muhammed'in beşer ve resul olma yönü arasındaki dengeyi nasıl sağlamak ve korumak gerekiyorsa, peygamber sevgisinin de bu çerçevede dâhilinde anlaşılması gerekmektedir. Nitekim Hz. Muhammed, Müslümanları kendisine hürmet etmede

¹³⁸ Ebu İsa M. b. İsa b. Sevre et-Tirmizi, *Süneni Tirmizi Tercümesi*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, (Yunus Emre Yay., Ankara, 1983.)” Daavât 89”

¹³⁹ el-Ahzâb 33/6.

¹⁴⁰ Yıldırım, “Hz. Peygamberi Sevmenin Anlamı ve Önemi”, 148-164.

aşırıya kaçmaktan men etmiş ve bu gibi davranışlardan sakındırmıştır. Buna göre İslam peygamberine duyulan sevgi onun gerçek yaşamı, beşeri şahsiyeti ve dindeki konumuyla paralel şekilde olmalıdır.¹⁴¹

İslam inancına göre Hz. Muhammed'in çizdiği yolu takip etmek Müslümanlar için dini bir sorumluluktur. Hz. Muhammed'in Allah'tan alıp insanlara ulaştırdığı, haber verdiği her şey onu sevenler için bir görev kabul edilmektedir. Sonuç olarak sevgi, salt iddiadan ibaret olmayıp eylem gerektiren ve davranış boyutunu içine aldığı takdirde anlamlı kabul edilebilen bir duygudur. Öte yandan Hz. Muhammed'in ahlakını benimseyip, onun ahlakıyla ahlaklanmak inananları hem bu dünyada hem de ahirette mutlu ve huzurlu kılmaktadır. Bu hususla ilgili Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'e hitaben şöyle buyrulmaktadır: “*Ey Muhammed de ki; Allah'ı seviyorsanız bana uyun, böylece Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah, affeder ve merhamet eder.*”¹⁴² Bu ayetten anlaşıldığına göre, Allah'a duyulan sevginin bir gereği de Hz. Muhammed'e uymaktır. Bir Müslüman'ın Allah sevgisini göstermesinin yolu yine Hz. Muhammed'e bağlılıktan geçmektedir.¹⁴³

Müslümanların Hz. Muhammed sevgisini hayatın pek çok alanında görmek mümkündür. Sözelimi İslam toplumlarında bilhassa Hz. Muhammed'i çağrıştırmayı niyetiyle erkek çocuklar arasında Ahmet, Mustafa, Mehmet isimlerinin yaygın olması, Hz. Muhammed'in ailesini ve torunlarını yâd etmek amacıyla Zeynep, Hatice, Hasan, Hüseyin isimlerinin verilmesi ona duyulan sevginin bir göstergesidir. Tarih boyunca Hz. Muhammed'e duyulan hasreti ifade etmek için şiirler ve naatlar yazılmış, mevlitler okunmuş, bu gibi edebi eserlerin kaleme alınması Hz. Muhammed'e duyulan sevginin bir neticesidir. İslam peygamberinin isminin anıldığı durumlarda derhal salâvat-i şerif getirme arzusu Müslümanlar arasında oldukça yaygındır. Yine Hz. Muhammed'in doğduğu günün Mevlit Kandili olarak kutlanması İslam peygamberine duyulan saygının ve özlemin ortaya çıkardığı örnekler arasındadır. Bilhassa Türk kültüründe sevginin sembolü olarak anlamlandırılan gülün Hz. Muhammed ile özdeşleşmesi ve sembolik olarak onu hatırlatması manidardır.

¹⁴¹ Bardakoğlu, “İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme”, 168-169.

¹⁴² Âl-i İmrân 3/31.

¹⁴³ Cihat Tunç, “Peygamber Sevgisi ve Önemi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1994), 357.

İslam kültüründe Hz. Muhammed'in Allah'ın sevgilisi olarak görülmesi, hatta bazılarınca kâinatın varlık sebebi olarak kabul edilmesi ve Müslümanların gönlünde taht kurması edebiyat alanında da etkisini göstermiş ve bu duygular onlara ilham kaynağı olmuştur. Doğumundan başlamak suretiyle çocukluğu, gençliği, evlenmesi, peygamberlik görevi, hicreti, savaşları kısaca hayatının bütün dönemleri hiçbir insana nasip olmayacak derecede kayıt altına alınmış ve tarihi süreçle birlikte birçok manzum-mensur eser kaleme alınmıştır. Hilye, Esmâ-i Nebî, Mi'râciye, Kırk Hadis çevirileri, Siyer, Mucize-name, Hicret-name, Gazavat-ı Nebî, Şefaât-name, Ahmediyye, Muhammediyye gibi edebî türler peygamberin şahsına ve hayatına olan ilginin ve ona duyulan sevginin bir tezahürüdür.¹⁴⁴

Son olarak diyebiliriz ki Hz. Muhammed'e duyulan sevgi nedeniyle, inananlar, ona benzedikleri ölçüde doğru yolda olduklarını düşünmekte ve bunun için gayret sarf etmektedirler. İslam toplumlarında bireyler daha küçük yaşlarda iken peygamber sevgisi ile tanışmakta ve bu bir değer olarak halk arasında nesilden nesile aktarılmaktadır. Peygamber sevgisi yalnız imanın bir gereği olarak yaşanmamakta, onun kişiliğine ait özellikleri de bu sevgiyi pekiştirmektedir. Onun kişiliğine ilişkin nakledilen haberlerle çizilen portre, inananları ona saygı duymaya ve onu örnek almaya yönlendirmiştir. İnananlar, günlük hayatında onun yapıp ettiklerini uygulayarak, onun misyonunu benimseyerek ya da farklı bir formda peygambere olan yakınlıklarını göstermek istemektedirler.

1.7.2. Müslümanların İbadetlerinde Hz. Muhammed'in Yeri

İnsan hayatında yeme, içme gibi maddi ve bedensel olarak nitelendirebileceğimiz ihtiyaçlar bulunmaktadır, ancak insan sadece bedenden ibaret değildir o nedenle maddi ihtiyaçların yanında manevi ihtiyaçların da karşılanması bir gereklilik arz etmektedir. İnsanın manevi ihtiyaçlarından biri de dindir. Din; inanç ve davranış gibi iki önemli boyutuyla bireyin çocukluk, gençlik ve yaşlılık evrelerinde onun dünya ve ahiret hayatını etkileyen ve şekillendiren bir olgudur. Din, sisteminin içerisinde yer alan ahlak ve ibadet alanıyla insan hayatında karşılık bulmakta ve bu

¹⁴⁴ Ali Öztürk, "Klasik Edebiyatımızda Hz. Peygamber Sevgisi", *Örnek İnsan Hz. Muhammed*, ed. M. Mahfuz Söylemez (Çorum: Çağrı Eğitim Vakfı Yayınları, 2006), 229-237.

boyutlar dinin içinde uygulamaya dönük sorumlulukları oluşturmaktadır.¹⁴⁵ Aynı zamanda ibadetler, bireylerin dini hayatını besleyen kaynaklar olarak görülmektedir. İbadetler vasıtası ile birey, Allah’a olan bağlılığını ifade etmekte ve onunla iletişim kurmaktadır. Bu ilişki sayesinde dini gelişim süreci ilerlemekte ve insan-Allah ilişkisi sürekli canlı tutulmaktadır¹⁴⁶

İbâdetler, tüm dini inanç sistemlerinde var olan olmazsa olmaz öğelerdendir. Pek çok farklı formları bulunmakla birlikte, ibadeti olmayan bir din düşünmek mümkün değildir. İslâm dini özelinde bakıldığında da ibâdetlerin çok önemli ve merkezi bir konumu bulunmaktadır. İbadetleri dinin kurucusu emretmiş, peygamber de hem uygulamalı olarak hem de sözlü beyanlarıyla ayrıntılı bir biçimde inananlara aktarmış ve bu uygulamalar tevatür yolu ile günümüze kadar ulaşmıştır. İbadet ahkâmına ilişkin bilinenlerin %80 gibi bir çoğunluğu hadis kaynaklarından elde edilmektedir. Peygamberin görevi, bu dini tebliğ etmekle birlikte onun nasıl yaşanılması gerektiğini de inananlara göstermektir. Dolayısıyla dinin diğer alanlarında olduğu gibi ibadet alanında da Müslümanlardan, Hz. Muhammed’in izinden giderek onun yönlendirmelerine dikkat etmesi ve o ölçüyü esas alması beklenmektedir.¹⁴⁷

İslam dinine göre ibadet, Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan her türlü uygulamayı içine alacak kadar kapsamlıdır. Bununla birlikte zamanı ve yeri tayin edilmiş ibadetler de bulunmakta ve tüm bu ibadetlerle Müslümanların ahlaki gelişimi arasında bir uyum beklenmektedir. Sözgelimi Kur’an-ı Kerim’de namaz ibadetinin kötülüklerden uzak tuttuğu ifade edilmektedir.¹⁴⁸ Ergenlik çağına ulaşmış her Müslüman’ın sorumlu olduğu bu alan, inananları haramdan, kötü ahlak ve davranışlardan uzak tutmaya yönlendirmiştir.¹⁴⁹ Hz. Muhammed de ibadetlerin bu boyutuna dikkat çekmiş ve Müslümanlara ibadetlerin kabul olmasındaki ölçüyü ve ilkeleri kimi zaman uygulayarak kimi zamanda genel uyarılarda bulunarak

¹⁴⁵ Mehmet Özkan, “Günümüz Gençliğinin İbadet Hayatına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Hiz. Peygamber ve Gençlik Sorunları*, ed. Mehmet Bayyigit vd. (Konya: Palet Yayınları, 2019), 90-102.

¹⁴⁶ Karaca, *Din Psikolojisi*, 149-152.

¹⁴⁷ Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in İbâdet Anlayışında Ön Plana Çıkan Hususlar". *Siyer Araştırmaları Dergisi* / 10 (Temmuz 2021), 33-55.

¹⁴⁸ Ankebût 29/45.

¹⁴⁹ Savaş Kocabaş, Hz. Peygamberin Sünneti Işığında Gençlik ve İbadet, *Hiz. Peygamber ve Gençlik Sorunları*, ed. Mehmet Bayyigit vd. (Konya: Palet Yayınları, 2019):118-126

kazandırmaya çalışmıştır. Buna göre ibadetler; samimiyet ve ahlaki gelişime paralel olarak değerlendirilmeli, bu bilinç ile yapılmalıdır.

İslâm'da inanan bir kişinin, karşılığını Allah'tan bekleyerek ve Allah'a yakınlaşmak (takarrub, kurbiyet) maksadıyla yaptığı her şeyin ibadet sayıldığı düşüncesi merkezi bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in ibadet anlayışı, hayatın her anında ve her mekânda Allah'ı hatırında tutma bilincidir.¹⁵⁰ O, bu bilinçle ibadeti tüm hayatına yaymayı başarmış, ibadeti bir kulluk şuuru olarak anlamış ve hayatının tamamını ibadete çevirmiştir.

İslam dininde ibadetler, Kur'an ayetleri ve Hz. Muhammed'in uygulamalarıyla belirlenmiş, sabit hale getirilmiş ve değişime uğraması mümkün olmamıştır. Buna göre hiç kimse hangi amaçla olursa olsun, tespit edilen ibadetlere herhangi bir eksiltme ya da ilave yapamaz. İslam peygamberi böyle bir değişikliğe ilişkin Müslümanları uyarmış ve bu tür uygulamaları yasaklamıştır.¹⁵¹ O, bu konuda şöyle söylemektedir; "Sözlerin en hayırlısı Allah'ın kitabıdır, en hayırlı hidâyet Muhammed'in hidâyetidir. Dinde olmayan işlerin en fenâsı sonradan uydurulan şeylerdir."¹⁵²

Kur'an-ı Kerim'de, İslam'da temel ibadet formlarını teşkil eden namaz, zekât, hac ve oruç gibi ibadetlerin, ne zaman, nerede ve nasıl yerine getirileceği gibi konular detaylı olarak açıklanmadan emredilmiştir. İbadetlerle ilgili bu gibi tafsilat Hz. Muhammed'in sünneti ile yerli yerine oturmuştur.¹⁵³ Dolayısıyla ibadet konusunda da Hz. Muhammed'in söz ve uygulamalarının çoğunlukla bağlayıcı yönü bulunduğu ve teşri bir değer taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte Müslümanların tabi olması emredilen sünnetin İslam'ın temeli olduğunu, diğer sünnetlerin de dinin asıllarına ulaşmada örneklik teşkil ettiğini ve metot oluşturmada rehberlik eden formlar olduğunu belirtmek gerekmektedir.¹⁵⁴

¹⁵⁰Murteza Bedir, "Ahkâm-ı Şer'iyye İçinde Sünnet'in Yeri", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 1 (2007), 14.

¹⁵¹Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in İbâdetlerde Öngördüğü İtidâl ve Kolaylık Anlayışı" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 / 1 (Ocak 2000), 2.

¹⁵²Müslim, Cum'a, 43.

¹⁵³Adem Yerinde, *Ahkâm Âyetlerinin Tefsirinde Sünnetin Yeri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 327.

¹⁵⁴Talat Sakallı, "Hüdai Sünnet-Zevaid Sünnet Ayırımı", *Hadisin Dünyü- Bugünü ve Geleceği Sempozyumu* (14-15 Ekim 1993), 51.

Özetleyecek olursak Müslümanlar için Hz. Muhammed, ibadet hayatında da önemli bir yer teşkil etmekte ve inananlar özellikle ibadetlerini ifa ederken onun emir ve tavsiyelerine göre hareket etmektedirler. Onun uyardığı hususlara dikkat etme ve sünnet kabul ettikleri için bazı ibadetleri zamanına ve şekline uygun olarak yerine getirme sorumluluğunu taşımaktadırlar. Sözelimi Hz. Muhammed'in sünnetinde sahura kalkarak oruç tutmak¹⁵⁵, Ramazan ayı dışında Recep, Şaban aylarında, hafta içinde de pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak¹⁵⁶teravih namazı kılmak, yemeğe besmele ile başlamak¹⁵⁷, dış temizliğine dikkat etmek, koku sürünmek¹⁵⁸,cemaatle namaza devam etmek¹⁵⁹gibi uygulamaya dönük yönlendirmeler bulunmaktadır. Formel ibadetlerde ve bireysel yaşamda dikkat edilmesi gerekenler dışında, günlük hayatta da Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik her türlü söz ve davranışın ibadet kabul edilmesinden hareketle, sünnette dikkat çeken farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Hz. Muhammed bu konuda Müslümanlara; istişare etmek, selam vermek, hasta ziyaretinde bulunmak, hediyeleşmek gibi zamanı ve yeri olmayan ancak hayatın tümünü ibadete çevirebilen pek çok davranışa örneklik etmiştir.

1.7.3. Ahlaki Davranışlarda Hz. Muhammed'in Yeri

“Dinler inananlarından sadece dini pratikleri yerine getirmesini istemezler. Bununla birlikte insanın iç dünyasını ve diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenleyen bir sistem oluşturmaya çalışırlar. Dolayısıyla inanan bireylerden, varlıkla ilişkisinin iyi yönde olması beklenmektedir, aksi halde böyle bir müminin dindarlığı sorgulanması gereken bir dindarlık haline gelmektedir.”¹⁶⁰

Manevi değerler alanının en gelişmiş boyutunu ahlaki değer oluşturmaktadır. Maneviyat içerisinde en yoğun sistem olarak bilinen dini inançlar ise ahlaki değerlerin en yüksek seviyede yaşanabildiği alanlardır. İslam dinine göre din ile ahlak birbirinden ayrı düşünülemez. Buna göre din ve ahlak; bağımsız iki ayrı alan

¹⁵⁵ Buhârî, “Savm”, 20.

¹⁵⁶ Tirmizî, “Savm”, 44.

¹⁵⁷ Tirmizî, “Et'ime”, 47.

¹⁵⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 1.

¹⁵⁹ Buhârî, “Ezân”, 30.

¹⁶⁰ Enver Uysal "Dindarlığın Ahlâkî Temeli Üzerine Bazı Düşünceler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 / 1 (Ocak 2005), 41-59.

değildir, birbirini destekleyen ve biri, diğeri olmadan eksik ve tamamlanmamış sayılan iki kavramdır. Hem Kur'an- ı Kerim hem de Hadis literatürü İslam ahlakının prensiplerini oluşturacak kapsamlı bir içeriğe sahiptir. İslam peygamberi birçok hadisinde dinin güzel ahlaktan müteşekkil olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte bir Müslüman için imanın en kâmil aşamasını ahlakın en yüksek derecesine ulaşmakla nitelendirmiştir. Yine insanların en iyisini ahlakı en güzel olan kişi olarak tarif etmiş ve mizanda da en ağır gelecek şeyin güzel ahlak olduğunu¹⁶¹, bir anne-babanın çocuğuna güzel ahlaktan daha iyi bir miras bırakamayacağını¹⁶² dile getirmiştir.¹⁶³ Ahlaki konularda oldukça problemlili bir topluluğa rehber olarak gönderilen Hz. Muhammed, çağın ve toplumun o zamana kadar aktardığı bir takım kültürel uygulamaları değerlendirmeye açmış ve cahiliye adetleri şeklinde nitelendirerek İslam inancına ters düşen aykırı davranış modellerinde ve düşünce sistemlerinde inananların farkındalığını artırmayı hedeflemiştir. İslam'ı kabul ettikten sonra geçmişten gelen yanlış uygulamaların aynı şekilde devam ettirilmesine şiddetle karşı çıkmış, böyle bir durumda uyarılarda bulunmuş ve bu adetlerin terk edilmesini istemiştir. Hz. Muhammed'in inananlarda bu bilinci oluştururken dikkat edilmesini istediği hususların evrensel boyut taşıdığı ve yalnızca form değiştirdiği görülmektedir. Sonuç olarak cahiliye şeklindeki nitelendirme bir dönemden daha çok bir zihniyeti temsil etmektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in örneğinde toplumu bu yönde dönüştürmenin imkânı ve gerekliliği tekrar gündeme gelmektedir.¹⁶⁴

“Cahiliye ahlakı yerine Kur'an ahlakını yerleştiren Hz. Muhammed, inananların Rabbine, kendisine, topluma ve çevreye karşı sorumlu olduğu bilincini yerleştirmeye çalışmış ve özellikle vicdanı merkeze koyan bir ahlak anlayışı oluşturmuştur.”¹⁶⁵ Fakih hüküm verse de sen yine kalbine danış diyerek insanın her türlü imkâna sahip olması durumunda dahi kendini mutlaka sorgulaması gerektiğini tavsiye etmiştir. Buna göre ahlaki olanın aslında insan fitratıyla örtüştüğü ve insanı

¹⁶¹ Tirmizî, “Birr”, 62.

¹⁶² Tirmizî, “Birr”, 33.

¹⁶³ Ali Kuşat, “İbadetlerde Niyetin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile İlişkisi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 / 2 (Haziran 2012), 5-31.

¹⁶⁴ Huriye Martı, “Hz. Peygamber'i Ahlâkî Bir Model Olarak Benimsemeyenin Önündeki Engeller Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/1 (Nisan 2015) 1-12.

¹⁶⁵ İshak Tekin, *İnsan-ı Kâmil Anlayışı Bağlamında Ahlak Eğitime Kuramsal Bir Yaklaşım* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 167.

yanılmayan bir iç kontrol mekanizmasının yardımının mümkün olduğu söylenebilir.¹⁶⁶

Kur'an-ı Kerim'de yer alan iman, ibadet, emir ve yasaklara dikkat etme, ahiret inancı gibi konular bireylerin ahlaki fiillerinin temel kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in bilhassa Mekke döneminde gönderilen ayetlerinde sürekli iman ve ahlak ilişkisine vurgu yapılmıştır. Buna göre ahlak ve iman ilişkisinin bir bütün olarak değerlendirilmesi halinde sağlıklı bir toplum inşası mümkün olmaktadır.¹⁶⁷ Aynı zamanda Müslümanların Allah'a imanın bir gereği olarak onun emir ve yasaklarına uymaları, Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarını örnek alarak peygamber ahlakını yaşamaya çaba göstermeleri onların dini duygularının gelişimine katkı sunmaktadır.

İslam dininde Allah, Kur'an'da yer alan içeriğin yaşam biçimi haline getirilmesini Hz. Muhammed üzerinden insanlara takdim etmiştir. Yaratıcının himayesiyle, Hz. Muhammed doğumundan itibaren insanlara örnek bir biçimde toplum tarafından kötü kabul edilen ve yüz kızartıcı fiillerden uzak durarak yetişmiştir. Kendisine nübüvvet görevi verilmeden önceki yaşantısında dahi insanlar arasında el-emin olarak tanınmış ve İslam ahlakı da bu zemin üzerine inşa edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda: “*Şüphesiz sen yüce bir ahlak üzeresin*”¹⁶⁸ ayeti yer almaktadır. Hz. Muhammed de hayatı boyunca Allah'ın kendisine yüklediği örnek olma sorumluluğunun her zaman bilincinde olmuş ve kendisini güzel ahlakın tamamlayıcısı olarak nitelendirmiştir. Ahlakı konu alan pek çok sözünde iman vurgusuna da yer vermiş ve iman- ahlak bütünlüğüne dikkat çekerek ideal İslam toplumunu oluşturmayı hedeflemiştir.¹⁶⁹

İslam peygamberinin hayatına bakıldığında ailesi, yakın arkadaşları ve akrabalarından başlamak üzere iletişim halinde bulunduğu tüm çevresine İslamiyet'in inanç ve ibadet esaslarına ilişkin bilgileri sözlü ve uygulamalı olarak aktardığı görülmektedir. O aynı zamanda her türlü eylemin ahlaki boyutunu da ön planda

¹⁶⁶ Müslim, “Birr”, 14-15.

¹⁶⁷ Sevinç Gökbulut, *Kur'an-ı Kerim'in Mekke Surelerinde İman-Ahlâk İlişkisinin Toplumsal Boyutları* (Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016)

¹⁶⁸ Kalem 68/4; Ahzab 32/21.

¹⁶⁹ Dursun Hazer, “Hz. Muhammed'in Örnek Ahlakı”, *Örnek İnsan Hz. Muhammed*, ed. M. Mahfuz Söylemez (Çorum: Çağrı Eğitim Vakfı Yayınları, 2006), 185.

tutarak kendi şahsi yaşantısında bunu bizzat yerine getirmiş ve bunların Müslümanlar açısından önemini sık sık belirtmiştir.¹⁷⁰

Hız. Muhammed'in insanlarla ve çevre ile olan iletişiminde önem verdiği ahlaki ilkelerin birçok örneği mevcuttur. Herhangi bir ortamda kendisine ayrıcalıklı şekilde davranılmasından hoşlanmaması, hoşgörüsü ve hayâ duygusu gibi iletişimde elzem olan vasıfları, onunla bir ömür geçirenler tarafından sonraki nesillere aktarılmış, hem yaşam şekli itibarıyla hem de "Doğru olunuz; doğruluğa yöneltiniz" gibi ifadeleriyle inananlara rehberlik etmiştir. Onu kendilerine rehber edinen Müslümanlar da benzer ahlaki güzellikleri kendi şahsiyetlerinde kazanabilmek için çaba sarf etmişlerdir. Çünkü o insanlarla kurduğu ilişkiler neticesinde kendisine inananların dahi dikkatini cezp etmiştir. Güzel ahlakın İslam inancı açısından ehemmiyetine daima dikkat çekmiş ve ibadetlerin ahlaki geliştirmesine katkı sunması gerektiğini ifade etmiştir. Örneğın "Kim bir namaz kılar da o namaz kendisini açık ve gizli kötülüklerden alıkoymazsa o namazın, o insana, kendisini Allah'tan uzaklaşmaktan başka bir katkısı olmaz."¹⁷¹ hadisi ile Müslümanlarda güzel bir ahlak ve inanç bağlantısı kurulmasını amaçlamıştır.

1.7.4. Müslümanların Toplumsal Hayatında Hız. Muhammed'in Yeri

Sosyal hayat, insanların etkileşim içinde bulunmalarıyla oluşan, geçmişten geleceğe var olan değerlerin ve inançların aktarıldığı, yaşatıldığı, zamanla birlikte sürekli değişime uğrayabilen dinamik bir yapıdır. Bu yapı içerisinde değişmeyen bir durum varsa, o da toplumsal hayatın her kesiminden bireylerin yerine getirmesi gereken sorumluluklar ve toplumsal düzen için uyulması gereken bazı kuralları olduğudur. Çeşitli hukuk kurallarının yanında bazı kültürel davranışlar ve dini inançlar da toplumsal ilişkilerimizin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği üzere din, inananların inanç, ibadet ve ahlak alanında onların hayatlarına yön veren ve onları şekillendiren ilahi kaynaklı bir sistemdir. Dolayısıyla bu inanç sistemini kabul edenlerden hem bireysel hem de sosyal hayatlarında onun çizdiği çerçeveyi dikkate alarak yaşamlarını devam ettirmeleri beklenmektedir. İslam inancına göre bir Müslüman'ın yaratıcısıyla kurduğu bağlar,

¹⁷⁰ Ünal Kılıç "Hız. Peygamber'in Ahlak'ı ve Güzel Ahlakı Verdiği Önem" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (Haziran 2009), 97.

¹⁷¹ M. Abdurrauf Münavi, *Feyzü'l-Kadir*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994).

onun toplumla ve tüm yaratılmış varlıklarla ilişkisinde belirleyici rol oynamaktadır. Allah merkezli bir yaklaşımla çevresindeki canlı-cansız tüm varlıkla olumlu yönde bir iletişim sergilemeli ve bu durumu hayatının tüm alanlarına yansıtmalıdır.¹⁷²

İslam dini içerisinde yer alan emir ve yasakların ekseriyeti günlük yaşamla ve sosyal hayatla bağlantılıdır. Bireylerin samimi bir inancı olup olmadığı, gerçek bir mümin olduğu, inancı ve ibadetlerinin yanında diğer insanlarla ve çevresiyle kurduğu ilişkilerde tezahür etmektedir. Hz. Muhammed bu durumu Müslümanı tanımladığı bir hadisinde açık şekilde dile getirmektedir. Ona göre “Müslüman; elinden ve dilinden başkalarının kendisinden güven duyduğu kimsedir.”¹⁷³ Hz. Muhammed’in inşa etmeye çalıştığı toplum çevresine güven duygusu veren, kendisi için tercih ettiğini bir başkası için de isteyen ve maddi yardımda bulunan bireylerden oluşmaktadır. Bunun benzeri daha birçok tavsiye ve davranışıyla insanlarda var olması gereken vasıfları bizzat kendisi ilişkilerinde tatbik etmiştir. Aynı şekilde Hz. Muhammed’in öğretisine göre inananlar bir vücudun organları misali birbirlerine bağlılık ve birbirlerine karşı sorumluluk duymalıdır.¹⁷⁴

Toplumsal düzenin sağlanması ve güven toplumunun inşası için Hz. Muhammed adalet ve kul hakkı gibi değerlere özellikle vurgu yapmıştır. Örneğin, “Bizi aldatan bizden değildir.”¹⁷⁵ diyerek dürüstlüğün vazgeçilmez bir değer olduğunu sıklıkla dile getirmiştir. Bununla birlikte İslam dininin emirleri ve Hz. Muhammed’in uygulamaları incelendiğinde iyiliği yaygınlaştırma ve onun öncüsü olma, kötülükten ise uzaklaştırma gibi hasletler toplumun ahlaki gelişimi bakımından önemli ve faydalı bir işlev görmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu koyla ilgili olarak “Sizden hayra çağıran iyiliği yayıp çoğaltan ve kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun, kurtuluşa erenler işte bunlardır”¹⁷⁶ şeklinde bir ayet bulunmaktadır. Hz. Muhammed de bu emrin bir gereği olarak iyi olanı hayata egemen kılmayı ve kötülüğün etkisinin azaltılmasını, kötülüğüne engel olarak dahi

¹⁷² Uysal, “Dindarlığın Ahlâkî Temeli Üzerine Bazı Düşünceler”, 41-59.

¹⁷³ Buhârî, “İmân”, 4.

¹⁷⁴ Kuşat, “İbadetlerde Niyetin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile İlişkisi”, 5-31.

¹⁷⁵ Müslim, “İmân”, 164.

¹⁷⁶ Âl-i İmrân 3/104.

bir insana yardımcı olabileceğini tavsiye etmiş ve bunu sosyal hayatın ana gayesi haline getirmek için gayret göstermiştir.¹⁷⁷

Hız. Muhammed'in toplumsal dönüşümü sağlayabilmek için yaşadığı dönemde ileri sürdüğü yenilikçi uygulamalar evrensel özellik taşımaktadır. Bu sebeple günümüz Müslüman toplumlarının da hayatında karşılık bulabileceği birçok ilke onun yaşantısından ve uygulamalarından elde edilebilmektedir. Bilhassa tarihin her döneminde pek çok toplumda var olan sınıfsal farklılıklar ve bunun neticesinde gündeme gelen ayrımcılık sorunu; onun ortadan kaldırmak için mücadele ettiği ilk toplumsal sorunlardan biridir. İslam peygamberi bu varoluşsal ilkeyi sürekli vurgulamış ve veda hutbesinde de "Ey insanlar, hepinizin atası birdir, kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur, üstünlük kişinin kendi çabası ile gerçekleşen takvadır diyerek tüm insanların eşit olduğunu bir kez daha dile getirmiştir.¹⁷⁸

Hız. Muhammed'in hayatında istişare etmenin önemini, komşuluk ilişkilerindeki hassasiyetini, toplumun çocuk, genç, ihtiyar, kadın ya da erkek her kesiminden insanla nasıl iletişim kurduğunu, nelere dikkat ettiğini ele alan pek hadis bulunmaktadır. Müslümanlar onun hayatına baktığında en yakınlarından başlayarak aileleriyle, akrabalarıyla, diğer insanlarla olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini ve diğer canlılara karşı sorumluluklarını rahatlıkla görebilmektedirler. Müslümanlar Hız. Muhammed'in sünnetine bakarak birliği ve bütünlüğü simgeleyen ve daha faziletli görülen cemaatle kılınan namazlara kıymet vermektedirler. Yine aynı şekilde bilhassa Ramazan ayında misafir davet etmek, ona ikram etmek, sadaka vererek ilişkiler arasında köprü kurmaya çalışmak gibi daha pek çok duyarlı davranış Hız. Muhammed'in somut örneklerini vererek öğrettiği ve tüm Müslüman toplumlar için dilediği yaşam şeklidir.

Hız. Muhammed'in yaptığı tebliğin Müslümanların bireysel ve sosyal tüm hayatını kapsadığı bilindiğine göre, Müslümanlar Hız. Muhammed'in rehberliği ile birlikte, bulunduğu ortamı imar ve ıslah etmeye çalışmakla mükellef tutulmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de Allah'ın insanı yeryüzünün halifesi seçtiği

¹⁷⁷Ejder Okumuş, "Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İslam Maneviyatının Rolü", *Diyanet Aylık Dergi*/184 (Nisan 2006), 19.

¹⁷⁸ Fatih Açık, "Hız. Peygamber Dönemi Toplumsal Değişimin Öne Çıkan Yönleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research*, 7/38 (2015), 1003-1010.

belirtilmektedir.¹⁷⁹ İnsanın bu göreve layık görülmesi ve bu şekilde nitelendirilmesi, vahyin muhatabı olarak düzeni sağlama sorumluluğunu yüklenmesi anlamına gelmektedir. Halife olarak seçilen insandan, bu düzeni sağlarken dinin belirlediği adalet ve ahlak merkezli bir anlayışla hareket etmesi beklenmektedir.¹⁸⁰

Toplumsal hayatlarında İslam peygamberini örnek alan Müslümanlar, onun ahlakını, karakterini, gaye ve hedeflerini, Hz. Muhammed'in uygun bulduğu ve tercih ettiği şeyleri ya da hoşlanmayıp çeşitli konularda yaptığı uyarıları dikkate alarak buna göre hareket etmekte ve hem yaşadığı ailevi hayat tarzını hem de içinde bulunduğu sosyal ortamı buna göre şekillendirmekte ve ona göre davranışlarına yön vermektedirler.

Müslüman kişi Hz. Muhammed'in yaşayışı hakkında edindiği bilgileri samimiyetle, benimseyerek ve özümseyerek hayatına aktardığı takdirde Peygamberin ahlakı ve karakterinde var olan pek çok vasıf zamanla onun ahlak ve karakterine de yerleşmekte ve toplum içinde bu kimliği ile yaşamaktadır.¹⁸¹ Örneğin Hz. Muhammed'in yardımlaşmaya önem vermesi, ticarete dürüstlüğe, sosyal hayatında istişareye yer vermesi, dünya ve ahiret dengesini yakalamaya çalışması gibi pek çok husus, Müslümanların toplumsal hayatına da yansıyan amaçlar arasındadır.

¹⁷⁹ En'am 6/165.

¹⁸⁰ Bilal Deliser, "Medeni Ayetlerde Hz. Peygamberin Örnekliği Bağlamında Toplumsal İnşa", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (Haziran 2013), 211.

¹⁸¹ Habil Nazlıgül. "Sünnetin/Hadislerin Günümüze Taşınmasında Buluşulacak Ortak Nokta Ne Olmalı?", *Yakın Doğu Üniversitesi I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu*, ed. Yusuf Suiçmez (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014) 41-83.

2. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulguların alanyazın kapsamında ele alınmasını içeren yorumlara yer verilmiştir.

Hız. Muhammed'in Müslümanların hayatındaki yerini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada, katılımcılardan elde edilen veriler konuya ilişkin altı temayı ortaya çıkarmıştır. Bu temalar sırasıyla; Hız. Muhammed'e ilişkin bilgiler, Hız. Muhammed'e yönelik duygular, Hız. Muhammed'e yönelik düşünceler, Hız. Muhammed'in etki alanları, Hız. Muhammed'in peygamberliği ve Hız. Muhammed'in sünneti şeklinde adlandırılmıştır. Bu temalar; kategori ve kodlarıyla birlikte örnek katılımcı ifadelerinden de yararlanılarak aşağıda açıklanmıştır.

2.1. Müslümanların Hız. Muhammed'e İlişkin Bilgileri

Bu araştırmada, ilk olarak Müslümanların Hız. Muhammed'e ilişkin sahip oldukları bilgiler ele alınmıştır. Bu bilgiler Müslümanların Hız. Muhammed'i tanımaları ve sonrasında hayatlarının farklı alanlarında O'na yer verebilmeleri noktasındaki ilk adım olarak düşünülebilir. Nitekim Hız. Muhammed'i tanımadan veya onun hakkında doğru bilgiler edinmeden Müslümanların hayatlarında O'na yer vermeleri veya hayatlarının farklı alanlarında onu model olarak hareket etmeleri mümkün görülmemektedir. Bu kapsamda katılımcılara "Hız. Muhammed'i ne kadar tanıdığınızı düşünüyorsunuz?" "Bu zamana kadar Hız. Muhammed hakkında hangi kaynaklardan bilgi edindiniz?" "Aldığınız eğitimde Hız. Muhammed'e ilişkin bilgiler var mıydı? Var ise ne tür bilgiler vardı?" "Hız. Muhammed hakkında aldığınız eğitimi yeterli görüyor musunuz?" "Hız. Muhammed hakkında öğrendiğiniz bir bilginin doğruluğunu araştırır mısınız? Nasıl?" gibi sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplar; bilgi düzeyleri, bilgi kaynakları ve kaynakların değerlendirilmesinden ibaret üç kategoride değerlendirilmiştir.

2.1.1. Bilgi Düzeyleri

Katılımcıların cevaplarının oluşturduğu ilk kategori Müslümanların Hız. Muhammed'e ilişkin bilgi düzeylerini ifade etmektedir. Bu noktada katılımcıların görüşlerinde "yeterli" ve "yeterli değil" kodları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların

tamamına yakını Hz. Muhammed'i *yeteri kadar tanımadıklarını* ve onun hakkındaki bilgilerinin eksik olduğunu belirtmiştir. Bunu ifade ederken bazı katılımcılar onu tanımanın zorluğunu vurgularken, bazıları da onun hakkında öğrenecek yeni bilgilerin her zaman var olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin Sarp onun hakkında bilgi edinmek için kitaplar okumasına rağmen onu yeterince tanımanın zor olduğunu şu şekilde açıklamıştır: *“Yani peygamberi tanımak çok zor, çok okuduk peygamberin hayatını, en azından belki de 20-30 tane kitap geçti elimden ama çok tanıyor musun deseniz orta düzeyde belki de ortanın aşağısında, yani kolay değil peygamberi tanımak, o yaşantıyı, o zihinsel dünyayı anlamak, bizim işimiz değil ama dediğim gibi ortanın altında diyelim daha ziyade yani.”* Bir diğer katılımcı Güneş de Sarp'a benzer şekilde görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *“Çok tanıdığımı düşünmüyorum. Daha da tanıyabilirim ama hiç tanı mıyorum da diyemem. Yani bu konuda çok çok bilgiye sahip olsam da yine yeterli görmem ki. Onunla ilgili öğrenecek çok şeyimiz var.”* Su da Sarp ve Güneş gibi Hz. Muhammed'i ne kadar tanısa da eksik tanıdığını düşündüğünü, her zaman yeni şeyler duyup yeni şeyler hissettiğini belirtmiştir. Katılımcılardan Tayfun ise farklı olarak Hz. Muhammed'i *yeteri kadar tanıdığını* şöyle dile getirmiştir: *“Ben Hz. Muhammed'i Kur'an-ı Kerim'den tanıdığımı düşünüyorum ve yeteri kadar da olması gereken kadar da Kur'an -ı Kerim'in onu anlattığına inanıyorum. Hz. Muhammed'i tanımak için ekstra bir uydurma, efsane, rivayet bunlara ihtiyaç olmadığına inanacak kadar tanıyorum.”*

2.1.2. Bilgi Kaynakları

Bu kategoride katılımcıların Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi edindikleri kaynaklar yer almaktadır. Katılımcıların Hz. Muhammed'e ilişkin bilgileri edindikleri kaynaklar aşağıda Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Katılımcıların Hz. Muhammed'e İlişkin Bilgi Kaynakları

Katılımcılar tarafından belirtilen kaynaklar ifade sıklıklarına göre şekilde diğerlerine oranla daha büyük yazıyla gösterilmiştir. Bu kapsamda Şekil 3 incelendiğinde kaynakların çeşitlilik gösterdiği ve aile ve yakın çevre, dini içerikli kitaplar ve örgün eğitim kurumlarının katılımcılar tarafından daha çok ifade edildiği görülmektedir. Bunun yanında katılımcıların Hz. Muhammed hakkında bilgi edinmekte kullandıkları kaynaklar arasında bilimsel yayın ve Kur'an-ı Kerim kaynaklarını daha az ifade etmişlerdir.

2.1.3. Kaynakların Değerlendirilmesi

Katılımcılar Hz. Muhammed'e ilişkin kendi bilgilerini değerlendirdikten sonra bu bilgileri edindikleri kaynakların da yeterli olup olmadığını değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda katılımcıların cevapları incelendiğinde kaynakların *yeterliliğinin* ve *doğruluğunun değerlendirilmesi* kodları oluşturulmuştur.

Bilgi kaynaklarının yeterliliği açısından incelendiğinde, katılımcıların çoğu özellikle bu alanda aldıkları eğitimleri çeşitli yönlerden eksik gördüklerini belirtmiş ve eleştirmişlerdir. Örneğin katılımcılardan Sarp camide aldığı eğitimde Hz. Muhammed ile ilgili bilgilerin eksikliğini şöyle ifade etmiştir: “Yok, peygamberimizle ilgili orada çok fazla şey yoktu. Sadece şey, duaların okunuşu işte namaz. Başka peygamberimiz hakkında çok fazla şey yoktu.” Benzer şekilde örgün

eğitim kaynağını Hz. Muhammed ile ilgili bilgilerin öğretimi noktasında yetersiz bulan Elmas şunları söylemiştir: *“Okuldaki eğitimimiz yeterli değildi. Genelde sohbet, muhabbetle geçiyordu, çok hatırlayamıyorum, dini eğitime dair çok bir şey verildiğini hatırlamıyorum. Sadece birkaç kere sure ezberletildiğini hatırlıyorum, onunla ilgili hocanın sınav yaptığını. Onun dışında ahlaki eğitim vardı, başka bir şey yoktu. Hocalarımız çok o meselelere girmiyorlar abuk sabuk sorular soruyorlar çünkü çocuklar. Sadece bir kere bir hocamız peygamberimizin hayatını anlatan bir film izletmişti.”* Ege de Elmas’a benzer olarak örgün eğitim sürecinde Hz. Muhammed ile ilgili edindiği bilgilerin yeterli olmadığını bilgilerin içeriğine vurgu yaparak şu şekilde ifade etmiştir: *“Tabii ki, yani kitapta işte müfredatta olan şeyleri gördük, Resûlullah efendimiz (sav)’in hayatıyla ilgili kronolojik bilgileri gördük ama işte o branşınızla ilgili olduğu için söylüyorum, DKAB derslerinde Resûlullah efendimizin (sav)ahlakıyla ilgili çok fazla şey öğretilmedi bize. Evet, işte şu tarihte doğdu, Mekke’de doğdu, Medine’ye hicret etti, peygamberlik vesaire, şu savaflara katıldı falan da sanki şey tarihte herhangi bir kişilikmiş gibi, tarihte herhangi bir devlet lideri ya da ordu komutanıymış gibi kronolojik bilgiler anlatıldı genellikle.”* Bununla birlikte bazı katılımcılar ise Hz. Muhammed hakkında bilgi edindikleri kaynakları olumlu değerlendirmişlerdir. Örneğin Ceylan örgün eğitimde Hz. Muhammed’in pek çok yönüne ilişkin bilgi edindiğini şöyle anlatmıştır: *“Okuldaki eğitimde, ortaokul ve lisedeki eğitimde, özellikle ortaokulda hocamız çok ağırlık veriyordu Hz. Muhammed’in hayatına, hadislere, sünnete yani orada daha çoktu diyebilirim. Daha çok Hz. Muhammed’in kişilik özellikleri, Muhammed’ül-emin ismi mesela hep aklımda kalmış. Daha çok karakteri ve kişiliği ile ilgili bilgiler veriyordu bize hocalarımız. Bir de Kur’an’daki sureler, mesela Kevser suresi, Kâfirun suresi, burada peygamberimizin, din ve iman özgürlüğünden insanlara öğütler vermesi kalmış aklımda. Su da dini sohbet gruplarından faydalandığını ifade etmiştir: “Çok şükür hem peygamber efendimiz anlatılıyor hem de sevgiye dayalı şeyler anlatılıyor. Birlik beraberlik, vatan sevgisi gibi şeyler anlatılıyor. Peygamber efendimizin hoşgörüsü, sabrı, sevgisi, ümmetine karşı olan sevgisi, hayatı hakkında, eşleri hakkında, doğumdan ölümüne kadar anlatmaya çalıştılar. Onu örnek alıp onun gibi yaşamaya çalışıyoruz. Sünnetleri anlatılır, güzel ahlaki anlatılır.”* Katılımcılardan Tayfun, Hz. Muhammed ile ilgili bilgi edinilebilecek kaynağın Kur’an-ı Kerim

olması gerektiğini ve Kur'an-ı Kerim ile kendisine daha önce öğretilen bilgilerin uyuşmadığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Kur'an-ı Kerim'i okumaya ihtiyaç bile duymamışız, yaşadığımız dinden, doğru yolda olduğumuzdan o kadar eminiz ki, hani atadan, dededen gelen bir din üzerine yaşıyoruz ya. Atamız da Müslüman, onun atası da Müslüman, ailemiz zaten çarşafı falan o yüzden Kur'an-ı Kerim'i okuma ihtiyacı bile duymuyorsun öyle bir özgüven var sende. Ama bir yerden sonra kuranı kerimi okuyunca bir bakıyorum bana öğretilenlerin hiçbirisi Kur'an-ı Kerim'de yok.”*

Katılımcılar Hz. Muhammed'e yönelik bilgileri edindikleri kaynakları yeterli olup olmama bağlamında değerlendirirken aynı zamanda bu bilgileri ve bilgi kaynaklarını doğruluğu açısından da değerlendirmişlerdir. Katılımcıların çoğu Hz. Muhammed'e ilişkin bilgilerin doğruluğunu internetten, din görevlilerine sorarak, Kur'an-ı Kerim'den ve dini içerikli kitaplardan teyit etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ege bilgilerin doğruluğunu kontrol ederken temel hadis kitaplarından yararlandığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Ben de oradan okuduğum ya da duyduğum şeyleri özellikle günümüzde biraz güvenilir olarak algılayabileceğimiz, tabii tartışılır bazıları inanmaz, Bûhari'den, Ebu Müslim'den bu Hadis-i Şerifler geçiyor mu ya da ortak mıdır diye bunları araştırmaya çalışırım yani duyduğum her söze Hadis-i Şerif diye inanmam.”* Bununla birlikte katılımcılar bu konuda en sık internete ve din görevlisine başvurduklarını söylemişlerdir. Örneğin Poyraz daha fazla bilgisi olduğu için din görevlilerinden yararlandığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Mesela kafamıza bir şey takıldığı zaman imam arkadaşlara soruyoruz, onlardan öğreniyoruz yani. O konuda imamlar daha fazla bilgili olduğu için onların bilgilerinden yararlanıyoruz.”* Bilgilerin doğruluğunu teyit etme noktasında katılımcılar çoğunlukla duydukları bilgilerin gerçekten hadis olup olmadığına ilişkin ve ilk bakışta kendi mantıkları ile çelişen bilgilere ilişkin araştırma yaptıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Bahar doğruluğu araştırdığı bir hadisi şu şekilde belirtmiştir: *“Bir hadisi şerif vardı, Allah'ın bizzat konuştuğu; kulum bana bir adım gelirse ben ona bin arşın gelirim, bu hadisi şerifin biraz da sosyal medyada yaygın olmasından dolayı acaba bu gerçekten hadis mi diye düşünmüştüm. Çünkü biraz da farklı bir hadis türü. Bunu sonradan baktım, kitapta gördüm, evet dedim bu hadismiş.”* Ayrıca bilgi kaynağının doğru olduğunu düşünen veya bilgi kaynağına güvenen katılımcılar o kaynaklardan edindikleri bilgileri ek olarak teyit etmeye ihtiyaç duymadıklarını

belirtmişlerdir. Örneğin Atlas bu konuyla ilgili olarak saygın olarak nitelendirdiği bir kaynaktan edindiği bilgilere olan güvenini şu şekilde ifade etmiştir: *“Onun kaynağı bende yeterli kanı oluşturunca doğru olduğunu araştırmam, diyelim ki Abdulkadir Geylani hazretlerinin kitabını, İmam Rabbani hazretlerinin kitabını, Mahmut Efendi hazretlerinin ya da diyanetin kitabını okudumsa ya da toplum içinde saygın bir insandan dinliyorsam onun doğru olduğuna inanırım ve araştırmam yani.”* Bir katılımcı ise bilgilerin doğruluğunu teyit ederken konu ile ilgili farklı kaynaklardan karşılaştırma yapmak gerektiğini vurgulamış diğer bir katılımcı ise farklı olarak bu noktada hangi kaynaklardan teyit edeceğini bilmediğini ifade etmiştir. Buna örnek olarak Sarp, muhtelif kaynaklardan edinilen bilgilerin farklı olabileceğini belirterek karşılaştırma yapmanın önemini şu şekilde vurgulamıştır: *“Farklı şeyler araştırmak gerekiyor evet bu konuda çok araştırdım ki hâlâ devam ediyorum mesela. Farklı kaynaklar farklı şeyler anlatır. İslam akıl dinidir gerçekten, farklı beş altı tane kaynak okuduğun zaman gerçekten insanın aklına mantığına oturur. Ön varsayımlarımız var, yaşantılarımız var, yanlış da yorumlayabiliyoruz ama muhakkak karşılaştırırım.”*

Katılımcılar genel olarak sosyal medya ve internette karşılaştıkları bilgilerin doğruluğundan şüphe ettiklerini söylemişlerdir. Örneğin bu konuyla ilişkili olarak Çiçek bilgilerin doğruluğunu teyit etme noktasında internet üzerindeki bilgilere güvenemediğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Yani bunun doğru olup olmadığını nereden teyit ederim bilmiyorum. Yani şöyle internet üzerinden araştırabilirim ama internet üzerinde de her bilginin ne kadar doğru olup olmadığı belli olmadığı için, ondan dolayı hani net olarak şu siteden kesinlikle teyit edebilirim ya da şu kitaptan kesinlikle teyit edebilirim diyebileceğim şu an bir şey yok.”*

2.1.4. Tema Değerlendirmesi

Müslümanların hayatında Hz. Muhammed’in yerini ortaya koyabilmek adına öncelikle onların Hz. Muhammed’e ilişkin bilgi düzeylerini öğrenebilmek önemliydi. Bu nedenle katılımcılara öncelikle Hz. Muhammed’i ne kadar tanıdıklarına, onunla ilgili bilgi kaynaklarının neler olduğuna ve bilgi kaynaklarını yeterlilikleri açısından değerlendirmelerine yönelik sorular sorulmuştur. Katılımcıların cevaplarından onların Hz. Muhammed’i genel olarak yeterli düzeyde tanımadıkları, onu

tanındıklarını ifade etmekten çekindikleri ve onunla ilgili öğrenilecek bilgilerin fazlalığından dolayı kendilerini bu konuda yeterli göremedikleri görülmüştür.

Pek çok katılımcı ifadesinden anlaşıldığı üzere, katılımcıların Hz. Muhammed'i tanımak için çaba sarf ettikleri, ona ilişkin bilgi edinme adına kitaplar okudukları ve bu konuda daha donanımlı olmayı istedikleri dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcıların öğrendiklerini hayata geçirme konusunda kendilerini eksiklik hissettikleri görülmektedir. Edinilen bilgilerin çeşitli nedenlerle pratik hayatta uygulanmamasından dolayı ortaya çıkan rahatsızlığın, katılımcıların kendilerini bu noktada eleştirmelerine sebep olduğu düşünülebilir.

Katılımcıların Hz. Muhammed'i ne kadar tanıdıklarına ilişkin düşünceleri alındıktan sonra ikinci kategori olarak onların hangi kaynaklardan bilgi edindiklerine yönelik görüşlerine müracaat edilmiştir. Katılımcıların çoğunun Hz. Muhammed'e ilişkin bilgilerle ailesinde ve yakın çevresinde karşılaştığı, sonrasında dini içerikli kitaplarla ve alınan çeşitli eğitimlerle Hz. Muhammed'i tanımaya çalıştıkları görülmüştür. Bu noktada kaynaklar arasında Kur'an- ı Kerim'in birkaç katılımcı tarafından ifade edilmesi dikkat çekicidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, literatür kısmında da değinildiği üzere peygamberlere ilişkin en sahih veri kaynağı olarak kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in ahlakını soran bir sahabeye Hz. Aişe'nin "Siz Kur'an okumuyor musunuz? O'nun ahlakı Kur'an idi"¹⁸² şeklindeki cevabından Hz. Peygamber'in Kuran'ın genel perspektifi içinde değerlendirilmesi gerektiği ve O'nun Kur'an'ın hayat bulmuş hali olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyalleşme sürecinin en önemli parçalarından birini oluşturan aile, bireyin duyuşsal ve bilişsel gelişimini etkilediği gibi dini tutum ve algılarını da etkilemektedir. Bu sayede ailede var olan peygamber tasavvuru gelecek nesile aktarılmakta ve çocuğun dünyasında yer etmektedir. Bununla birlikte yakın çevre ve sosyal gruplar da birey üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Birey, toplumun çoğunluğunun ya da lider kabul edilen kişilerin davranışlarını kabullenme eğilimi gösterebilmektedir.¹⁸³

Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi kaynakları içerisinde yer alan aile ve çevre yanıtı bazı katılımcılar tarafından en temel ve yüzeysel düzeyde bilgi edinilen

¹⁸² Müslim, "Müsâfirîn", 139.

¹⁸³ Hakan Sarı, *Dindar Bireylerin Peygamber Tasavvurlarıyla Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021)

kaynaklar olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte dini konularda bilgili ya da daha hassas olarak değerlendirilen eş, anne ya da dede gibi aile üyeleri bulunan katılımcı ifadelerinden, aile üyelerinin onları bu noktada etkilediği görülmektedir. Örneğin bir katılımcı babaannesinin küçüklükten beri Hz. Muhammed'in sünnetlerini kendisine hatırlattığını ve peygambere ilişkin bilgileri onun kendisine aşıladığını ifade etmiştir. Hz. Muhammed'e ilişkin pek çok bilginin ve sünnet kabul edilen uygulamaların kültürle iç içe geçmiş olmasından hareketle ailedeki büyüklerden ya da yaşanan çevreden bu tarz bilgilere aşina olmak mümkün görülmektedir.

Kaynaklar içerisinde yer alan dini içerikli kitaplar, katılımcıların okudukları yazarlara göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte birkaç katılımcı hadis ve siyer kitapları okuduklarını belirtmişlerdir. Hz. Muhammed'i konu alan kitapların çeşitli zaafırları olabileceği bilinen bir husustur. Söz gelimi kitabın yazarının bakış açısına göre Hz. Muhammed'in çeşitli yönleri daha ağırlıklı şekilde sunulabilmektedir.

İnternet ve sosyal medya katılımcılar tarafından dile getirilen bir diğer kaynaktır. Günümüzde sosyal medyadan ve internetten bilgiye ulaşmanın kolay ve hızlı oluşu onun yaygın olarak kullanmasına neden olmaktadır. Müslümanlar kimi zaman Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi edinme kimi zaman da diğer insanları onunla ilgili bilgilendirme konusunda bu kaynaklara müracaat edebilmektedirler. Bazı katılımcılar sosyal medya kullanırken Hz. Muhammed'e ait sözlerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise öğrendikleri bir bilgiyi araştırırken ya da yeni bilgiler öğrenmek istediklerinde interneti tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların bilgi kaynaklarına ilişkin görüşleri değişkenlere (yaş, eğitim durumu, medeni durum vd.) göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir; Katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans mezunu olması nedeniyle Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi edinme sürecinde aldıkları örgün eğitime ek olarak dini içerikli kitaplardan faydalandıkları düşünülmektedir. Katılımcılar arasında bilgi edinme kaynağı olarak internet ve sosyal medya kullanımının 22-32 yaş grupları arasında daha yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte televizyon aracılığı ile bilgi edinenlerin 50-58 yaş aralığındaki katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Televizyon aracının bu yaş grubu için daha ulaşılabilir bir kaynak olduğu ifade edilebilir.

Hız. Muhammed'e ilişkin bilgi düzeyleri teması altındaki son kategori, katılımcıların bilgi kaynaklarını yeterliliklerine göre değerlendirmelerini ve edindikleri bilgilerin doğruluğunu araştırıp araştırmadıklarını içermektedir. Bununla birlikte katılımcılara bilgilerin doğruluğunu nerelerden teyit ettikleri de sorulmuş ve araştırdıklarını hatırladıkları örnekler istenmiştir. Katılımcılar bilgi edindikleri kaynakları ayrı ayrı değerlendirmişler ve yeterli- yetersiz buldukları noktaları ifade etmişlerdir. Daha önce değinildiği üzere katılımcılar bilgi kaynaklarından aile ve çevreyi temel düzeyde bilgi veren kaynaklar olarak nitelendirmişlerdir. Bununla ilişki olarak bazı katılımcılar aile ve çevrede edindiği bilgileri yetersiz olarak değerlendirmiştir. Örneğin katılımcılardan biri aile ve çevreden edindiği bilgilerin kulaktan dolma olduğunu ve onlara itibar etmediğini dile getirmiştir. Katılımcıların çoğu örgün eğitim sayesinde Hız. Muhammed'e ilişkin bilgi edindiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte verilen örgün eğitimi çeşitli yönleriyle eleştirmişler ve yetersiz görmüşlerdir. Örneğin DKAB ders saatinin az olması, ders müfredatının genellikle Hız. Muhammed'in hayatını kronolojik şekilde öğretmesi ancak onun ahlakına yönelik çok fazla bilgi sunmaması bu eleştirilerden bazılarıdır. Örgün eğitimi yeteli bulan katılımcıların ise bu durumu öğretmenleri ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerinin dersi işleyiş şekli ve ağırlık verdiği konular katılımcıları tatmin ettiğinden dolayı verilen eğitimden memnun oldukları anlaşılmaktadır.

Katılımcılar cami ve Kur'an kursunda edindikleri bilgilerin genel olarak Hız. Muhammed ile ilgili olmadığını, konu açılınca ya da bir sohbet konusu olunca Hız. Muhammed' den bahsettiklerini ve burada daha çok Kur'an eğitime ve sure ezberine ağırlık verildiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte camilerde belirli günlerde verilen hutbelerde Hız. Muhammed'e ilişkin bilgi edindiğini ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Bilindiği üzere Camiler ve Kur'an kursları din hizmetleri alanında halkı bilinçlendiren kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu küçük yaşlardan itibaren camiye gittiğini ifade etmekle birlikte Hız. Muhammed'e ilişkin bilgi edinme konusunda aldıkları eğitimi yetersiz görmektedirler. Bu noktada din görevlilerinin verdikleri eğitimin içeriği ve bu kurumlarda verilen informel öğrenme ortamlarının yeniden gözden geçirilmesi

düşünülebilir. Nitekim bilhassa camiler tarih boyunca Müslümanların çeşitli duygu ve bilgi paylaşımlarında önemli bir yer tutmaktadır.

İnternet ve sosyal medya aracılığı ile bilgi edindiğini belirten katılımcılar, bu kaynakların güvenilir olmadığını ancak Hz. Muhammed'e ilişkin araştırmak istedikleri bir konuyu yine internet yolu ile teyit ettiklerini ifade etmektedirler. Bu durum yukarıda değinildiği üzere internete ulaşımın kolaylığı ile ilişkili görülebilir.

Katılımcılardan bazıları edindikleri bilgilerin doğruluğunu teyit etmek için, merak ettikleri konuları alanında uzman gördükleri din görevlilerine sorduklarını ya da bazı ilahiyatçıların görüşlerinin yer aldığı kitap ve makalelere baktıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada din görevlilerinin konu hakkındaki mesleki yeterlilikleri önemli hale gelmektedir. Bununla birlikte edinilen bilgilerin delilleriyle ve farklı kaynaklardan karşılaştırma yapmak suretiyle elde edinilmesi önem arz etmektedir. İslam dini Müslümanlar tarafından akıl dini olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir katılımcının da ifade ettiği gibi öğrenilen bilgilerin öncelikle akıl süzgecinden geçirilmesi inancın bir gereği görülmektedir.

Bilgilerin doğruluğunu araştırdığını ifade eden bir katılımcı kitapta edindikleri bilgilerden ziyade duyarak edindikleri bilgilerin doğruluğunu araştırdıklarını, bir başka katılımcı ise eski değil daha çok yeni duyduğu bilgileri araştırdığını dile getirmiştir. Bununla ilişkili olarak kitapta edinilen ve önceden sahip olunan bilgilerin daha güvenilir olduğuna ilişkin bir kanının varlığından söz edilebilir.

Konu ile ilişkili olarak katılımcılara doğru olup olmadığını araştırdıkları bir örnek olup olmadığı sorulmuş ve hatırlayanların ifadeleri ele alınmıştır. Hz. Muhammed ile ilgili araştırılan örneklerle bakıldığında birisinin Hz. Muhammed'in Hz. Zeynep ile evliliğinin nasıl olduğuna diğerinin ise Hz. Muhammed zamanında yaşanan bir recm olayının olup olmadığına ilişkin olduğu görülmektedir. Her iki olayın da Hz. Muhammed'i tanıma ve O'nun neyi neden yaptığını ya da yapmadığını anlama üzerine olduğu görülmektedir.

Çalışmanın literatür kısmında Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi edinilen kaynaklar bölümünde yer alan Kur'an-ı Kerim ve Hadis gibi temel kaynakların bazı katılımcılar tarafından tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte bilgi edinme konusunda aile ve çevre daha ön plana çıkmaktadır.

2.2. Hz. Muhammed’e Yönelik Duygular

Müslümanların kendi hayatlarında Hz. Muhammed’e nasıl bir yer verdiklerini tam anlamıyla anlayabilmek için onların Hz. Muhammed’e yönelik neler hissettiklerini de anlamak gerekmektedir. Nitekim O’na ilişkin bilgi edinmekle birlikte O’na ilişkin duygular geliştirmek de O’nu örnek alıp yaşama yansıtmakta önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda katılımcılara “Hz. Muhammed’e karşı hissettiğiniz en yoğun duygular nelerdir? Hz. Muhammed ile karşılaşma imkânı bulsanız hissedeceğiniz duygular neler olurdu? Hz. Muhammed’i sevdiğiniz için yaptığınız bir şeyler var mı?” soruları yöneltilmiş ve katılımcıların cevapları ile şu kategoriler oluşturulmuştur: Hz. Muhammed’e yönelik duygular, Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülü ve duygular, Hz. Muhammed sevgisinin göstergeleri.

2.2.1. Hz. Muhammed’e Yönelik Duygular

Katılımcıların Hz. Muhammed’e yönelik hissedilen en yoğun duygular incelendiğinde katılımcıların tamamının O’na karşı olumlu duyguya sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların Hz. Muhammed’e yönelik duyguları Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 4. Katılımcıların Hz. Muhammed’e Yönelik Duyguları

Şekil 4 incelendiğinde katılımcılar tarafından en sık ifade edilen duyguların “sevgi, hayranlık ve özlem” olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar O’na karşı yakınlık, saygı, güven, minnet, heyecan, sorumluluk, merak ve utanç duygularını da ifade etmişlerdir. Hz. Muhammed’e yönelik en yoğun duygusunu

sevgi olarak ifade eden Elmas duygusunu şu şekilde anlatmıştır: “Sevgi, muhabbet hissediyorum. Yakın bir arkadaşımış gibi hissediyorum. Beni daha iyi bir yere götürecek birisiymiş gibi hissediyorum, bunlar geçiyor içimden.” Benzer şekilde İrmak de Hz. Muhammed sevgisini şu şekilde açıklamıştır: “Sen öyle dediğin zaman içime bir sevgi geliyor. Adını andığın zaman içime bir sevgi geliyor. Çok sevdiğim, görmemişiz ama peygamberim anıldığı zaman içime bir sevgi geliyor.” Hz. Muhammed’e en yoğun duygu olarak saygı besleyen Doğu, Hz. Muhammed’in içinde bulunduğu şartlara rağmen verdiği mücadeleden ötürü Hz. Muhammed’e ilişkin hissettiklerini şu şekilde anlatmışlardır: “Çok büyük bir saygı öncelikle, böyle bir hayatı yaşayabildiği için. Ben bugün 2022’nin şartlarından bahsediyorum aslında ama beş yüzlü yıllar, altı yüzlü yıllarda onun yaşadığı yıllarda da şartlar iyi değildi. Çok fazla cahil insan vardı. Şartlar o zaman da zordu. Biz öyle bir kıyaslama yapıyoruz ama bir de öyle düşünmek gerekiyor. O şartlarda bunu başarabilmesi, yine bu noktada azimli olmasını örnek alıyorum. Hayatımda her türlü zorluğa karşı azimle mücadele ile ne olursa olsun, kimse yapmıyorsa da umurumda değil, ben o azmi, mücadeleyi peygamberimizi örnek alarak sürdürmek istiyorum.” Saygı duygusuna benzer şekilde Hz. Muhammed’in hayatında karşısına çıkan zorluklara karşı verdiği mücadeleden ve başarılarından ötürü O’na karşı sevgi ve hayranlık duygusu hissettiğini ifade eden Bahar, bu konudaki duygularını şu şekilde dile getirmiştir: “Hayranlık ve sevgi. Çok zor bir hayat yaşamış ama yaşadığı bu zor hayata çok iyi sabretmiş bu manada o sabrı için, o tevekkülü için ona hayranlık duyuyorum, her insanın bunu başaramayacağını düşünüyorum. Sadece peygamber olmasıyla alakalı değil bence bu. Bir sürü evladını kaybetmiş, sevdiklerini kaybetmiş, insanlar onu dışlamışlar, linçlemişler, bunların çok zor şeyler olduğunu düşünüyorum, buna göğüs gerdiği için ona hayranlık duyuyorum.”

Hz. Muhammed’e ilişkin en yoğun duygularını sevgi, özlem ve merak olarak ifade eden Kaya duygularını şöyle anlatmıştır: “Sevgi olabilir. Sevgi ve özlem. Merak da olabilir. En çok merak zaten, Efendimizi görme merakı. En çok merak ettiğim şeylerden biri dış görünüşü, yaşayışı. Günlük hayatını nasıl yaşadığını merak ediyorum gerçekten.”

Özlem duygusuna ilişkin olarak Ceylan Hz. Muhammed’i hiç görmediği halde O’na duyduğu özlem duygusunu şu sözlerle açıklamıştır: “Özlem. Çok

özlüyorum, görmek çok istiyorum. Özlem illaki daha önce gördüğün kişiyi daha sonra görememek değil, onun bıraktığı fikirler, bize kadar gelen hadislerden ya da Kur'an'dan tanıyoruz, uzman kişiler açıklıyor onu bize ve ruhen o insana özlem duyuyorsun. Çok değişik bir şey, hiç görmediğin halde bir insanı sevebilir misin, özleyebilir misin öyle değişik yani. Allah zaten onu içinden getiriyor bence, tabii sevgi olmayan yerde özlem olmaz, sevgi en başta.”

Katılımcılardan Ege Hz. Muhammed’e sevgi, özlem gibi duygulara ek olarak O’na layık olamadığı düşüncesiyle en yoğun duygusunu utanç olarak şöyle ifade etmiştir: “Yani aslında utanç hocam, yani şey diyecektim hasret, özlem, sevgi, klasik olacak herhalde onlar, ben açıkçası Allah Resulü (sav)’e karşı utanç hissediyorum. Diyorum yarın mahşerde, huzur-u mahşerde karşılaşsak, yani inşallah karşılaşmak nasib olur, karşılaştığımızda acaba onun yüzüne bakmaya yüzüm olur mu, yani sen benim ümmetinden birisiydin ama yaşayışın benim ümmetime uygun bir yaşayış değildi derse hani halim ne olur diye bu düşünceler arasında ben en çok utanç hissediyorum yani o duyguyu genellikle yaşıyorum diyebilirim.”

2.2.2. Hz. Muhammed ile Karşılaşma Tahayyülü ve Duygular

Araştırmada katılımcıların Hz. Muhammed’e yönelik yoğun duygularını anlayabilmek adına onlardan Hz. Muhammed ile karşılaşma durumunu hayal etmeleri istenmiş ve bu durumda ne tür tepkiler verecekleri ve hislerinin neler olacağı sorulmuştur. Bu sorular katılımcılara yöneltildiğinde katılımcıların çoğunun hem beden dilinden (yüz ifadeleri ve duruş) hem de sözlü ifadelerinden anlaşıldığı üzere duygusal anlar yaşadıkları görülmüştür. Katılımcılardan bazıları bu soruya şaşkınlık ile tepki vermiş bazıları heyecanlanmış ve duygulanmış, bazıları ise soruyu cevaplarken zorlanmışlardır.

Katılımcıların Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülünde oluşan duyguları Şekil 5’te verilmiştir.

Şekil 5. Katılımcıların Hz. Muhammed ile Karşılaşma Tahayyülünde Oluşan Duyguları

Şekil incelendiğinde katılımcıların çoğunun Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülünde “heyecan, mutluluk ve mahcubiyet” duygularını belirttikleri görülmüştür. Örneğin Katılımcılardan Yalçın Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülündeki heyecan duygusunu şöyle ifade etmiştir: “Herhalde heyecandan elim ayağım titrerdi diye düşünüyorum.” Yalçın’a benzer olarak Ceylan da heyecan duygusunu mahcubiyet ile şu şekilde anlatmıştır: “Ben bir şey söyleyemezdim herhalde, utanırdım, çekinirdim, heyecanlanırdım.” Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülündeki mutluluğunu ve O’na karşı sevgisini dile getiren Elmas şunları söylemiştir: “İlk önce çok şaşırdım muhtemelen. Bilmiyorum ki ne derdim. Ben çok mutlu oldum sizi gördüğüme derdim. Başka ne derdim hiç aklıma bir şey gelmiyor. Çok mutlu olduğumu, onu çok sevdiğimi söylerdim. Başka bir şey söyleyemezdim herhalde ya, çünkü genelde öyle oluyor, çok sevdiğim insanlarla karşılaşınca sadece hissettiklerimi söyleyebiliyorum.”

Katılımcılardan bazıları ise Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülünde hissedecekleri duyguların karışık olduğu belirtmişlerdir. Örneğin Yıldız, öyle bir durumda hissedeceği duyguyu daha önce hissettiği bir duyguya benzetmekte zorlandığını şu şekilde ifade etmiştir: “Herhalde daha önce hissettiğim hiçbir duyguyu hissedemezdim, farklı bir duygu olurdu diye düşünüyorum. Artık heyecan ve mutluluk mu her şeyin karışımı olabilir.”

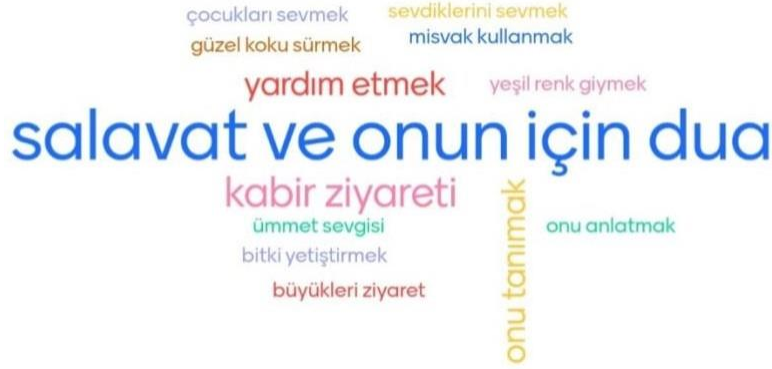
Hz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülündeki duygulara ek olarak katılımcılar böyle bir hayali durumdaki tepkilerini de ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan bazıları ona sarılmak istediklerini ve gördüklerinde bir değişim yaşayabileceklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Güneş bu konuda şunları söylemiştir: *“Ay keşke söyleyecek bir şeyim olsaydı. Hiçbir şey söyleyemezdim herhalde. Öyle tutulur, donup kalırdım gibi geliyor bana. Yani gülümserdim, çünkü eminim o da gülümseyecektir gibi. Ne bileyim öyle bir şey oluşmuş kafamda. Belki o da konuşmaz, gülümserdi ben de gülümserdim herhalde. Hiçbir şey söyleyemezdim ben normalde çok konuşurum ama asla bir şey söyleyebileceğimi düşünmüyorum. Sarılmak isterdim belki de bilmiyorum.”*

Hiz. Muhammed ile karşılaşma tahayyülünde katılımcıların Hiz. Muhammed’e söylemek istediklerine bakıldığında beş katılımcının O’ndan yardım isteyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte bazı katılımcılar ona sevgilerini dile getireceklerini, bazıları ise O’na sorular sormak isteyeceklerini söylemişlerdir. Örneğin Atlas O’ndan dua etmesini isteyeceğini şu sözlerle ifade etmiş *“Bizim için rabbimize dua etmesini isterdik, bizim de ahlakımızın, hal ve gidişatımızın güzel insanlar gibi olması için dua etmesini isterdik.”* Sarp ise O’na soracağı soruları şöyle anlatmıştır: *“Çok şey sorardım aslında, yani nasıl bu işleri yaptı, nedir dünyaya bakışı, felsefesi, çünkü bu insan her tarafı keşfetmiş, bütün bilimleri vs. sınırları keşfetmiş, öteki dünya vs. bunlarla ilgili çok soru sorardım.”*

2.2.3. Hiz. Muhammed Sevgisinin Göstergeleri

Katılımcılar Hiz. Muhammed’e yönelik duygularının yanında O’na olan sevgilerini vurgulamış ve O’nu sevdikleri için yaptıklarına örnekler vermişlerdir. Katılımcıların Hiz. Muhammed’e olan sevgilerinin göstergesi olarak belirttikleri ifadeler Şekil 6’da verilmiştir.

Şekil 6. Katılımcıların Hz. Muhammed'e olan sevgilerinin göstergeleri

Şekil incelendiğinde katılımcıların çoğunun Hz. Muhammed'i sevdikleri için sıklıkla salâvat çektikleri ve O'nun için dua ettikleri görülmektedir. Örneğin Yaprak salâvat çektiğini şöyle ifade etmiştir: “*Salâvat getiriyorum Cuma günleri özellikle, duyduğunu düşünerek.*”. Benzer şekilde Irmak de dualarından şöyle bahsetmiştir: “*Bazen seher vaktinde dualar kabul olduğu için hep dua ederim ki inşallah biz de senin sancağın altında toplanırız, inşallah evlatlarımız da herkesin evladı da senin ahlakınla ahlaklanır.*”

Hz. Muhammed'in bir sözüne istinaden bitki yetiştiren Atlas şunları söylemiştir: “*Peygamber efendimizin de bir hadisi var yani kıyamet kopsa da ağaç dik diye. Ağaç dikmeyi, yeşillikle uğraşmayı severim mesela, peygamberimiz yaptığı için.*”

Katılımcılardan Yıldız, Hz. Muhammed'i sevdiği için O'nu daha çok tanımaya çalıştığı şöyle ifade etmiştir: “*Onu öğrenebilmek onu tanıyabilmek de bence sevgimi göstermek için bir şey.*”

Katılımcılardan bazıları ise O'nu sevdikleri için sünnetlerini yapmaya gayret ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Yalçın “*Onu sevdiğim için onun sünnetlerine uymaya çalışırım elimden geldiğince, misvak kullanmaktır, koku kullanmaktır.*” demiştir. Bunların yanında katılımcıların O'nu sevdikleri için günlük yaşamlarında yaptıkları kişisel tercihlerde O'na yer verdikleri görülmektedir. Bu tercihler incelendiğinde katılımcılar; giyim konusunda, sosyal ilişkiler vb. konularda O'na sevgilerini yansıtacak şekilde tercihlerde bulunmaktadır. Örneğin bir katılımcı bu

görüşmeyi yaparken Hz. Muhammed'in yeşil rengi sevmesinden hareketle yeşil renk bir tişört giydiğini, bir diğer katılımcı ise Hz. Muhammed'e olan sevgisinden dolayı bu çalışmada yer aldığını ifade etmiştir.

2.2.4. Tema Değerlendirmesi

Hz. Muhammed'in Müslümanlar hayatında yerini anlayabilmek için onların Hz. Muhammed'e ilişkin duygularını da bilmek gerekmektedir. Nitekim insanlar genellikle sevdikleri ve hayranlık duydukları kişileri rol-model almakta ve hayatlarında ona yer vermektedirler. Bu kapsamda katılımcıların Hz. Muhammed'e olan duygularını ifade etmeleri amaçlanan çeşitli sorular sorulmuştur. Katılımcı ifadelerinden hareketle konu ile ilişkili olarak Hz. Muhammed'e yönelik duygular, Hz. Muhammet ile Karşılaşma Tahayyülü ve Duygular ve Hz. Muhammed Sevgisinin Göstergeleri kategorileri oluşturulmuştur.

Sorulara verilen cevaplar neticesinde katılımcıların Hz. Muhammed'e yönelik çoklu duygular hissettiği görülmüştür. Aynı anda birbiri ile bağlantılı olduklarını düşündükleri birkaç duyguyu birlikte ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından ifade edilenler; sevgi, hasret, heyecan, hayranlık, yakınlık, sorumluluk gibi duygulardan oluşmaktadır.

Bazı katılımcıların Hz. Muhammed'e yönelik hissettiğiniz en yoğun duygular nelerdir sorusunu yanıtlarken, karşıdakine beden dili olarak yansıyan gülümseme ya da heyecan şekline tepkiler verdikleri görülmüştür. Hislerini tarif etmekte ve tanımlamakta zorlanan katılımcılar en yoğun duygularını paylaşmak adına cevap verebilmek için bir süre beklemişlerdir. Özellikle iki katılımcının bu soru sorulduğunda duygusal anlar yaşadığı gözlemlenmiştir.

Bireyin kişisel başarısızlığı veya yapılması gereken bir şeyin ihlali durumunda oluşan suçluluk, negatif bir duygu olarak algılanmakta ve kişinin kendini eleştirme biçimi olarak görülmektedir. Suçluluk duygusu genellikle bireyin vicdanı ile kurduğu bağlantı sonrasında verilen bir tepki olup yapıcı yönde gelişme gösterebilir ve insani olgunluğa katkı sunabilir özelliktedir. Bununla birlikte suçluluk duygusunun çift kutuplu bir özelliği bulunmakta ve bireyin dine uyma

davranışlarının sergilemesinde engelleyici bir faktör de olabilmektedir.¹⁸⁴ Bu duygu durumuna benzer şekilde katılımcılardan bazılarının Hz. Muhammed'e yönelik mahcubiyet ve utanç duygusu hissettiği görülmüştür.

Utanç ve suçluluk; ortak özellikleri bulunan, genel olarak yapılması gereken bir şeyi yapmamaktan/yapamamaktan ötürü ortaya çıkan duygulardır. Katılımcıların bu duyguları açıklarken “ona layık mıyım?”, “bakmaya yüzüm olur mu?” şeklindeki sorgulamalarının yeterli düzeyde Hz. Muhammed'i hayatlarına yansıtmadıklarını düşündüklerinden dolayı hissettikleri suçluluk duygusundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Hz. Muhammed'e yönelik duygulardan en yoğun hissedilen duygunun sevgi olduğu görülmekte ve katılımcılar bu sevgiyi hem onun kişiliği ile hem de hayatı boyunca yapıp ettiği davranışlarla ilişkilendirmektedirler. Hz. Muhammed'in rehberliğini, örnekliğini ve ahlakını çok sevdiklerini ifade eden katılımcılar bununla birlikte onun karşılaştığı pek çok zorluk karşısında gösterdiği başarıdan dolayı ona hayranlık duyduklarını da ifade etmişlerdir.

Literatür kısmında değinildiği üzere Hz. Muhammed'i sevmek İslam dininde Allah'a olan inancın bir gereği kabul edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların Hz. Muhammed'i sevmeleri ve ona itaat etmeleri gerektiği ile ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. Konu ile ilgili “*Peygamber müminlere kendi öz canlarından daha önceliklidir*”¹⁸⁵ ayetinde Hz. Muhammed ve inananlar arasındaki ilişki boyutunun nasıl olması gerektiği ifade edilmektedir. Benzer şekilde Peygambere itaati emreden ayetlerin müminler tarafından uygulanabilmesi de yine Peygamberi sevmekle mümkün hale gelmektedir. Nitekim hiç kimse sevmediği bir kişiye tabi olmak istemez.

Bilindiği üzere sevgi, eylem boyutunu da içerisinde barındıran bir duygudur. İnsanlar sevdikleri ya da sevmedikleri bir kişiye ya da duruma karşı hislerini çeşitli tepkiler ve davranışlar vasıtasıyla dışa vurmaktadırlar. Bu sebeple katılımcılara Hz. Muhammed'i sevdikleri için yaptıkları herhangi bir eylemin olup olmadığı

¹⁸⁴ Nida Özdemir, Sevede Düzgüner. “Suçluluk, Pişmanlık ve Günahkarlığın Kapsamı ve Diğer Yakın Kavramlarla İlişkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 49 (Aralık 2020), 497-529.

¹⁸⁵ el-Ahzâb 33/ 6.

sorulmuştur. Katılımcıların çoğu Hz. Muhammed için salâvat getirdiğini, dua ederken mutlaka onu da dualarına ekledikleri ifade etmişlerdir.

Katılımcıların günlük hayattaki birtakım tercihleri de yine Hz. Muhammed'e olan sevgilerinden kaynaklı görülmektedir. Sözelimi katılımcıların güzel koku sürünmek, yardım etmeye daha fazla özen göstermek, yeşil rengi tercih etmek, Hz. Muhammed'i anlamak ve onu başkalarına anlatmak için çaba sarf etmek gibi davranışlarında Hz. Muhammed sevgisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

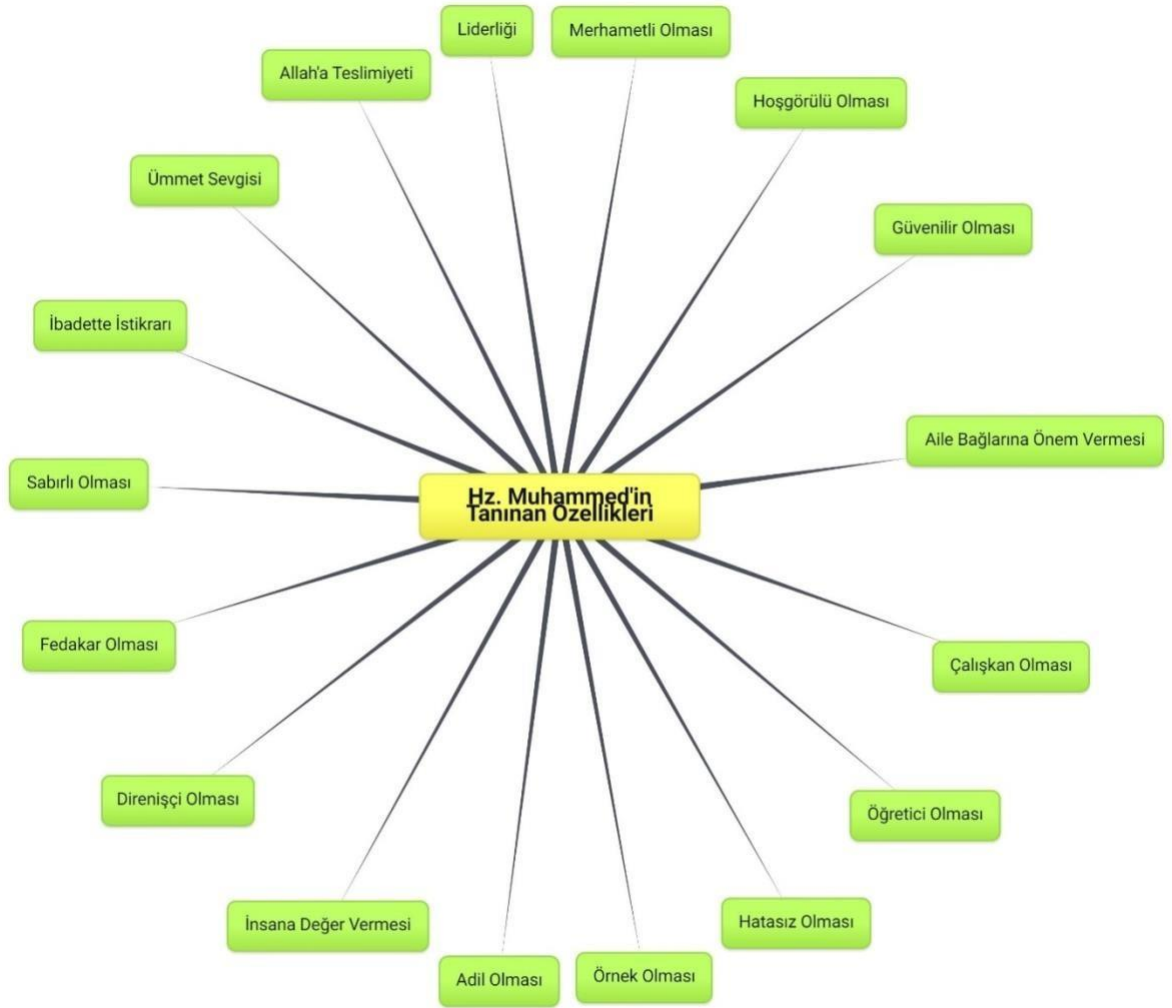
Katılımcılara Hz. Muhammed ile karşılaşma durumunda verecekleri tepkiler ve böyle bir durumda hissettikleri duygular sorulduğunda çoğu, heyecan duygusunu dile getirmiştir. Bununla birlikte onunla konuşabilme imkânı durumunda, Hz. Muhammed'e olan sevgisini onunla paylaşmak isteğini ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Katılımcıların bazıları ondan yardım isteyeceğini bazıları ise ona birtakım sorular sormak istediğini belirtmişlerdir. Verecekleri tepkilerde sarılma davranışı ön plana çıkan katılımcıların, sevgilerini gösterebilmenin bir yolu olarak bunu tercih ettikleri düşünülebilir.

2.3. Hz. Muhammed'e Yönelik Düşünceler

Müslümanların Hz. Muhammed'e yönelik algılarını anlayabilmek için Müslümanların O'nu nasıl tanıdıkları, nasıl bir insan olduğunu düşündükleri, kişiliğine dair görüşleri ve onu örnek olarak görüp görmedikleri ve O'na atfettikleri anlamlarda önem arz etmektedir. Bu konularda Müslümanların bakış açısını tespit edebilmek amacıyla katılımcılara şu sorular sorulmuştur: "Hz. Muhammed'i en çok hangi özelliği ile tanıyorsunuz? Sizce Hz. Muhammed günümüz insanının örnek alması gereken bir kişi midir? Neden?". Bu soruların yanında katılımcıların Hz. Muhammed'e atfettikleri anlamları ortaya çıkarabilmek amacıyla metafor kullanılmış ve katılımcılardan "Hz. Muhammed ... gibidir çünkü..." cümlesini istedikleri şekilde kendi düşüncelerine dayalı olarak tamamlamaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda üç kategori oluşturulmuştur. Birinci kategori Hz. Muhammed'in tanınan özellikleri, ikinci kategori Hz. Muhammed'in örnek alınan özellikleri ve üçüncü kategori Hz. Muhammed ile ilgili metaforlar olarak adlandırılmıştır.

2.3.1. Hz. Muhammed'in Tanınan Özellikleri

Katılımcıların Hz. Muhammed'i tanıdıkları özellikler incelendiğinde tamamının olumlu özelliklerden oluştuğu ve kişilik özelliklerini de kapsadığı görülmüştür. Katılımcıların O'na ilişkin ifade ettiği özellikler Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7. Hz. Muhammed'in tanınan özellikleri

Şekil incelendiğinde katılımcıların Hz. Muhammed'e ilişkin pek çok özellik ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılar tarafından en sık ifade edilen özellik Hz. Muhammed'in güvenilir olması ile ilgilidir. Katılımcıların yarısı Hz. Muhammed'i güvenilir özelliği ile tanıdığını ifade etmiştir. Örneğin Yalçın, Hz. Muhammed'in bu özelliğine ilişkin olarak şunları söylemiştir: *"El-Emin demişim zaten, güvenilir olması yani Müslüman sonuçta güvenilir olmalı. Kendi düşmanları dahi ona bir şey*

emanet ettiği zaman sağlam bir şekilde onlara teslim etmiş, koruyuculuğunu yapmış, benim için en önemlisi odur.” Buna benzer olarak Tayfun da Hz. Muhammed’in güvenilir olmasını O’nun peygamberlikten önceki hayatı ile de ilişkilendirmiş ve bu özelliğin O’na elçilik görevinin verilmesinde etkili olduğunu şöyle açıklamıştır: “Güvenilir olmasa zaten Allah onu nübüvvetle sorumlu kılmazdı. Güvenilir olduğu için toplumunda sözünün dinleneceğini Allah Tel bildiği için onu seti. Yoksa alelade birini de seçebilirdi.”

Katılımcılar tarafından ikinci sıklıkla ifade edilen özellik ise Hz. Muhammed’in merhametli olmasıdır. Bu özelliği hoşgrl olması takip etmiştir. Katılımcılardan Ege, Hz. Muhammed’in hayat hikyesinden örnekler paylaşarak O’nun merhametli oluşunu *yufka yüreklilik, yumuşak yüreklilik, temiz kalp, rahmet peygamberi* ifadeleriyle belirtmiş ve O’nu bu özelliği ile tanımak gerektiğini vurgulamıştır: “Resurullah efendimiz (sav) diyince aklıma gelen ilk olaylardan biri şeydir, hani bir çocuğun kuşu vefat ediyor da, ölüyor, vefat etme ifadesi biraz şey oldu, kuşu ölüyor da kalkıp ona taziyeye gidiyor ya, herhalde bütün dünyaya örnek olabilecek en güzel davranışlardan birisidir. O yufka yürekliliği yani o yumuşak yürekliliği, temiz kalbi, çocuklara o dönemde, yani insanlar kendi çocuklarını, özellikle kız çocuklarını diri diri toprağa gömdüğü bir dönemde bir çocuğun kuşu öldü diye kalkıp ona taziyeye gitmesi, herhalde bu yönüyle en fazla onu tanıyorumdur ya da en fazla ilgilimi çeken yönü budur. Bir gün Resurullah efendimiz (sav) torunlarından birisini sarılmış, öpmüş falan ashab-ı kiramdan birisi de onu görünce ya Resurullah yani biz kendi çocuklarımıza hiç böyle sarılmayız pmeyiz diye söyleyince, ona verdiği cevap çok manidardır yani, diyor ya Allah senin kalbinden merhameti söküp aldıysa ben ne yapabilirim diye. Herhalde merhametli olma yönüyle tanıyoruz çünkü rahmet peygamberi yani Allah’ın ifadesi ile rahmet peygamberi, bu yönüyle tanımamız lazım.”

Hz. Muhammed’in kendisine yapılan kötülükleri affetmesini hoşgrl olması olarak değerlendiren Lale şunları söylemiştir: “Hoşgörüsü. Yanlış bilmiyorsam amcası mıdır, i organını söküyorlar, onu affediyor ama diyor ki affediyorum ama arka taraflarda dur görmeyeyim seni, o beni çok etkilemiştir. Biz en küçük yapılan hatayı affetmiyoruz, bazen kırılıyoruz.” Bununla birlikte Lale’den farklı olarak bazı katılımcılar Hz. Muhammed’in hoşgörü özelliğine vurgu yaparken

onun kendisi gibi düşünmeyen insanlarla kurduğu ilişkilerdeki tutum ve davranışlarına dikkat çekmiştir. Bazıları ise O'nun insanlara karşı ön yargılı olmamasını hoşgörölü olması üzerinden yorumlamışlardır.

Katılımcılar Hz. Muhammed'in hayatından örnekler vererek O'nun farklı özelliklerine de değinmişlerdir. Bu konuda Tayfun O'nun kısa sürede bir medeniyet kurmasından hareketle *çalışkanlığına*, Yalçın mazlumlara yardım edip zalimlere hak ettiğini verecek bir düzen sağladığı için *adaletine* ve *liderlik* özelliğine, Kuzey ise zamanın şartlarına baş eğmeyip doğruları dile getirmesinden hareketle *direnışçi* özelliğine vurgu yapmışlardır.

Yukarıda örnekleri verilen kişilik özelliklerinden farklı olarak Hz. Muhammed'in peygamberlik yönüne işaret eden özelliklere örnekler veren katılımcılar da bulunmaktadır. Bununla ilişkili olarak katılımcılar O'nun *öğreticilik* özelliğini, *ümme sevgisini*, *teslimiyet* ve *ibadetlerini*, *örnekliliğini* ve *hatasızlığını* ifade etmişlerdir.

2.3.2. Hz. Muhammed'in Örnek Alınması

Hz. Muhammed'in günümüz Müslümanları için rol model olup olmamasına ilişkin katılımcıların görüşleri incelendiğinde O'nun örnekliliğinin ve örnek alınmasını etkileyen sorunların dile getirildiği görölmüştür.

Hz. Muhammed'in örnek alınmasına ilişkin olarak katılımcıların çoğu O'nu günümüz insanı için rol model olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Doğu Hz. Muhammed'in sadece Müslümanlar için değil tüm insanlık için rol modelliğini şöyle belirtmiştir: “Günümüzde en çok insanlar tüm insanlar hangi ülkeye gidersek gidelim tüm dünyada örnek bir vatandaş olma, iyi bir insan olma özelliğini arıyorlar birinci sırada. Peygamberimizin Müslümanlık dışında yaptığı işlerde bile bugün bizim iyi bir vatandaş olmanın gerekleri nelerse onları yaptığını görüyorum. Hem kendi için hem de başkalarıyla kurduğu ilişkilerde din gereği yaptığı davranışlar dışındaki davranışlar bütün dünyaya örnek olur. Tabii bir Hristiyan dini alandaki örneklerini almak istemeyebilir ya da bir ateist almak istemeyebilir ama din dışında günlük hayata dönük pek çok davranış, pek çok söz var, onlar şu an çok rahat örnek alınabilecek hareketler, sözler, davranışlar, beceriler.”

Katılımcıların çoğu Hz. Muhammed'in örnekliliğini O'nun adaleti ile toplumu dönüştürmesine dikkat çekerek ifade etmişlerdir. Bu noktada katılımcılar O'nun bu yönünün günümüz insanı ve toplumları için de önemli bir ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Çiçek, Hz. Muhammed'in adaletinin günümüz insanları için rol model olduğunu şöyle ifade etmiştir: *“Adalet kesinlikle zaten, şu anki sistemde adalet büyük bir eksiklik, çok yavaş işliyor gerektiği gibi işlemiyor, yanlış işliyor ya da. Bu konuda çok büyük bir rol model aslında kendisi. Yani bu konuda kesinlikle örnek alınması gerekir.”*

Katılımcılar Hz. Muhammed'in örnek alınması durumunda toplumda var olan bazı sorunların düzeleceğine ilişkin görüşlere sahiptir. Örneğin Yaprak O'nun örnek alınmasıyla toplumda oluşabilecek değişimleri şöyle açıklamıştır: *“O örnek alınsaydı dünyada kaos olmazdı bu şekilde savaşlar olmazdı, haksızlıklar olmazdı, cinayetler olmazdı. Kadınlara daha iyi davranılırdı, kadınlara neler yapıyorlar şu anda. Efendimiz kızı odaya girdiğinde ayağa kalkan bir insan ki adam yıllarca yemeğini yediği kadını, çocuklarını doğuran kadını kaç kurşunla öldürüyor, bıçaklıyor, kadına hiç değer yok.”*

Hz. Muhammed'in örnekliliğine ilişkin katılımcılar O'nun günümüz için rol model olduğunu düşünmekle birlikte O'nun örnek alınmasını etkileyen sorunların da bulunduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından bu konuya ilişkin belirtilen sorunlar çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Lale bu konudaki sorunun Hz. Muhammed'in doğru ve yeterince tanınmadığından, güzel anlatılmadığından ve bilgileri anlatanların söylemleri ile kendi yaşantılarının uyuşmadığından kaynaklandığı görüşündedir. Yıldız da Hz. Muhammed'in günümüzde örnek alınmasının önündeki engelin toplumda var olan farklı ideolojilerden kaynaklandığını belirtmiştir. Ceylan ise zamanın değişimi ile insanları etkileyen pek çok farklı uyarının insanların Hz. Muhammed'i örnek almasını etkilediğini şöyle açıklamıştır: *“Her zaman örnek alınması gereken bir kişi, ama günümüzde öyle bir şey var ki, tabi sosyal medya, filmler, diziler, çok farklı algılar oluşturuyorlar, herhangi bir dini öndere, peygambere vs. kimse artık şey bakmıyor. Onlara göre özgürlükçü insan, her şeye özgürlükçü bakan, ahlaki anlamda, cinsel anlamda vs. her şeye saygı gösteren insanlar rol model. Bu da fitratımıza ters. Bence şimdi, gelecekte, geçmişte peygamber efendimiz herkesin örnek alması gereken bir insan.”*

Hız. Muhammed'in örnek alınmasını etkileyen en temel problemi Müslümanlar arasında farklılaşan peygamber tasavvuru ile ilişkilendiren Sarp ise şunları söylemiştir: *“Ama şöyle bir sıkıntı var işte burada, kesinlikle örnek alınması gerekir ama hangi peygamber sorunu ortaya çıkıyor burada. Maalesef bizim toplumda bir sürü Kur'an olduğu gibi bir sürü de peygamber algısı var. Hangi peygamber model olacak, işte onu çıkarmak gerekiyor, temelde soru bu.”*

2.3.3. Hız. Muhammed ile İlgili Metaforlar

Katılımcıların Hız. Muhammed'e ilişkin algıları ve O'na yükledikleri anlamlar metafor aracılığı ile alınmıştır. Katılımcıların Hız. Muhammed'e ilişkin ürettikleri metaforlar; toprak, su, ışık, güneş, kalem, pamuk, gökyüzü gibi çeşitlilik göstermiştir. Katılımcılar Hız. Muhammed ile ilgili metaforlarının gerekçelerini ifade etmiş ve neden o tür benzetmeler yaptıklarını anlatmışlardır. Katılımcıların bu açıklamaları incelenmiş ve metaforları 7 kod altında toplanmıştır. Katılımcıların Hız. Muhammed ile ilgili metaforları ve kodları Şekil 8'de sunulmuştur.

Şekil incelendiğinde katılımcıların çoğunun Hız. Muhammed'i aydınlatıcı ve rehber yönüyle algıladıkları görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar O'nu vazgeçilmez, huzur veren, lider ve koruyucu olarak da algılamaktadırlar.

Hız. Muhammed'i güneşe benzeten Kaya, O'nun aydınlatıcı yol gösterici yönünü şöyle ifade etmiştir: *“Güneş gibi diyebiliriz. Karanlıkta yol gösterir. Yol gösterici olması olabilir. Güneş yerine Ay'ı da örnek verebiliriz aslında çünkü ay karanlıkta çıkıyor. Bir anlaşmazlığa düştüğümüzde, bir kafa karışıklığına düştüğümüzde, ona bakarak gideriyoruz bunu.”*

Şekil 8. Katılımcıların Hz. Muhammed ile İlgili Metaforları

Hz. Muhammed'i rehber olarak algılayan Rüzgâr, O'nu *kaleme* benzeterek şunları söylemiştir: “*Kaleme benzetirim çünkü kalem kitap yazar o kitabı okuruz. Peygamber efendimiz de hadisleriyle bize kılavuzluk etmiştir.*” Hz. Muhammed'i merhametli olmasından dolayı *pamuğa* benzeten Çiçek, görüşlerini şöyle açıklamıştır: “*Pamuğun yumuşak olması, onun da yumuşak olması hani merhametli olması, o geldi aklıma.*” Çiçek ile benzer olarak merhamet duygusuna dikkat çeken Ege, buna ek olarak Hz. Muhammed'in din, dil, ırk ayrımı gözetmeden tüm insanlara rahmet kanatları açmasından hareketle onu *toprağa* benzetmiştir. Nitekim ona göre toprak içine gömülen her şeyi kabul etmektedir. Bunlardan farklı olarak Bahar, Hz. Muhammed'i ümmet sevgisinden dolayı koruyucu olduğunu düşündüğü için şefkatli bir *babaya*, Doğu, tüm dünyaya örnek olması açısından *lidere*, Ceylan, Hz.

Muhammed'in söz ve davranışlarının kendisinde uyandırdığı duyguların gökyüzüne bakınca hissettiği duygularla benzerliğinden dolayı O'nu *gökyüzüne* benzetmiştir.

2.3.4. Tema Değerlendirmesi

Katılımcıların Hz. Muhammed' e yönelik düşünceleri teması altında Hz. Muhammed'in tanınan özellikleri, Hz. Muhammed'in örnekliliği ve Hz. Muhammed ile ilgili metaforlar kategorileri oluşturulmuştur.

Hz. Muhammed'in tanınan özellikleri ile ilgili sorulan sorulara katılımcıların onun çeşitli yönlerini önceleyerek cevap verdikleri görülmüştür. Hz. Muhammed'in aile hayatı, ibadetlerindeki hassasiyeti, sosyal ilişkileri ve kişilik özelliklerinin katılımcıların hayatında örnek kabul edildiği görülmektedir. Konu ile ilişkili olarak Hz. Muhammed'in aile bağlarına önem vermesi, lider olarak adaletle insanları yönetmesi, ilişkilerinde hoşgörülü ve fedakâr olması onun öne çıkan özellikleridir. Hz. Muhammed'in bu gibi özellikleri bazı katılımcıları kendilerini sorgulamaya yönlendirmiş Hz. Muhammed'i referans alarak yaptıklarının doğru olup olmadığını onun örnekliliğinden yola çıkarak değerlendirmişlerdir.

Hz. Muhammed'in özellikleri ile ilişkili olarak onun yaşadığı dönemde El-Emin olarak nitelendirilmesi ve onun güvenilir kişiliği¹⁸⁶ katılımcıların çoğu tarafından dile getirilmiştir. Sebep olarak günümüzde ikili ilişkilerde dürüstlüğü azaldığını, insanların en yakınlarına dahi güvenmekte zorlandığı bir dönemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar tarafından zikredilen özellikler, Hz. Muhammed'in kişilik özellikleri ile ilgili yapılan bir tez çalışması ile benzerlikler göstermektedir. “*Kur'an ve Hadislere göre Hz. Peygamberin Kişiliği*” isimli çalışmada güvenilirlik, doğruluk ve hoşgörü ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in insan sevgisi ve Rabbine karşı tevekkülü gibi kişisel özellikleri de onun tanınan özellikleri arasında yer almaktadır. Buna göre katılımcıların Hz. Muhammed'i tanıma konusundaki bir takım düşünceleri Kur'an ve Hadis içeriğine uygun görülmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1.

¹⁸⁷ Nadibe Gül, *Kuran ve hadislere göre Hz. Peygamber'in kişiliği* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007)

Hız. Muhammed'in inananlar için bir örnek olduğu Kuran-ı Kerim'de şu şekilde belirtilmiştir; *"İçinizden Allah'ın ltfuna ve hiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır."*¹⁸⁸ Bu ayele göre Allah'a inanan ve onun rızasını kazanmaya çalışanlar için Hız Muhammed, güzel bir örnektir. Dolayısı ile onun örnekliği hayatın tüm alanına yayılmalıdır. Bununla birlikte katılımcılardan bazılarına göre Hız. Muhammed'in örnekliği yalnız ona inananları değil; adaleti, çalışkanlığı ve dürüstlüğü itibarıyla bütün insanlığı kapsayacak genişliğe sahiptir. İnsanlığın ortak kabul edilen bir takım değer ve ilkeleri ile Hız. Muhammed'in örnekliğinin uyuştuğu görülmektedir.

Katılımcılar Hız. Muhammed'in örnek alınması gerektiği konusunda hemfikirdirler ancak bununla birlikte katılımcılar onun örnek alınması önündeki sorunlara ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Buna göre Hız. Muhammed'in doğru anlatılmaması, Hız. Muhammed'i tanıtan insanların davranışları ile sözlerinin uygun olmamasından dolayı temsil yetersizlikleri, günümüzde yaygın olarak kullanılan sosyal medyanın etkisi, dizi ve filmlerde yer alan olumsuz içerikler insanların Hız. Muhammed'i örnek almasını güçleştirmektedir. Aynı zamanda günümüz insanında yer alan maneviyat eksikliği ve kendisini kaptırdığı birtakım hırslar da bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcıların rnekliğe engel teşkil edebilecek durumları genel olarak çağın getirdiği zorluklarla ilişkilendirdiği görülmektedir. Konu ile ilişkili benzer bir çalışmada Martı; insanımız bugünün şartlarında Hız. Muhammed'in ahlaki bir model olma vasfını kaybettiğini düşünüyor olabilir mi? İman eden insanlar onu model olarak benimsiyor mu? gibi sorularla peygamberi örnek olarak benimsemenin önündeki engelleri ele almıştır.¹⁸⁹

Konuya ilişkin bir çalışma da Düzgüner'e aittir. Yapılan çalışmada elde edilen bulgular, Hız. Muhammed'i örnek almanın önündeki engeller konusunda katılımcı ifadeleri ile benzerlik göstermektedir. Buna göre modern zamanda İslam'ı yaşamanın zor olduğu, peygamberin örnek alınması halinde bireysel ve toplumsal problemlerin çözüleceğine olan inanç, çeşitli toplumsal problemlerin varlığı gibi konular Hız. Muhammed'i örnek almayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte genel olarak Hız. Muhammed'in kurtarıcı olarak görülmesi, kendisinden şefaati istenmesi,

¹⁸⁸el-Ahzâb 33/21.

¹⁸⁹ Martı, "Hız. Peygamber'i Ahlâkî Bir Model Olarak Benimsemenin nndeki Engeller zerine", 1-12.

mükemmel olması ve ona karşı hissedilen suçluluk duygusu da Hz. Muhammed konusunda benzer düşüncelere sahip olunduğunu göstermektedir.¹⁹⁰

Sosyal öğrenme kuramı üzerine çalışan Bandura (1977) insan öğrenmesinin çoğunun sosyal öğrenme olduğunu belirtmiş ve sosyal öğrenmede rol modellerin önemli bir unsur olduğuna dikkat çekmiştir. Rol modelin davranışları, onu model alan diğer insanların tepkileri için bir uyarıcı görevi üstlenmekte ve gözlemlenen davranış örnekleri sunmaktadır. Sosyal öğrenme bağlamında insanlar ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiğini büyük oranda rol modellerden edinmektedirler.¹⁹¹

Rol-modellerin insanlara yeni bilgiler, beceriler edinme noktasında yardımcı olmasının yanında bireylerin güdülenmeleri ve kendi benliklerini tanımlamaları açısından da önemli olduğu bilinmektedir.¹⁹² Bu noktada rol model kabul edilen kişilerin nasıl bir örneklik sunduğu önemli hale gelmektedir. Konu, İslam’da bir rol model kabul edilen Hz. Muhammed açısından değerlendirildiğinde, ona yönelik tasavvurların, bir takım davranışlar üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Günümüzde şiddet ile ön plana çıkan çeşitli yapılanmalar ve insanları istismar eden bir takım din adamları yanlış peygamber tasavvurunun yol açabileceği tehlikeleri ve rol modellerin ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed’in örnekliği ile nasıl bir peygamberin örnekliğinden bahsedildiği önem arz etmektedir. Görüşmeler sırasında iki katılımcının bu konuya dikkat çektiği söylenebilir. Buna göre Hz. Muhammed’i rol model aldığını dile getiren bazı insanlar ya da toplumlar Hz. Muhammed’in örnekliği ile bağdaşmayan uygulamalara sahiptirler. Bu nedenle katılımcılar, Hz. Muhammed’i Kur’an-ı Kerim’den tanımak gerektiğine vurgu yapmışlar ve onu tanıtan bazı kaynakların yanıltıcı olabileceğine değinmişlerdir.

Hz. Muhammed’in örnekliği ile ilgili düşüncelerinden sonra katılımcılardan, “Hz. Muhammed gibidir çünkü.....”cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Bu metaforik soru sayesinde kişilerin sembolik bir ifade ile Hz. Muhammed’e yönelik düşüncelerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Bu noktada konu ile ilgili benzer bir

¹⁹⁰ Sevdâ Düzgün, “Orada Bir Peygamber Var Uzakta: Günümüz Gençlerinin Peygamberimize (sav) Yönelik Zihinsel Şemaları ve Duygu Dünyaları: Tespit, Problem ve Öneriler”, *Uluslararası Mevlîd-i Nebi Sempozyumu “Peygamberimiz ve Gençlik” (23-25 Kasım 2018) İstanbul*, 2019, 519-542.

¹⁹¹ A. Bandura, *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, (1977).

¹⁹² E. H. Erikson, *Childhood and society* (New York: W.W. Norton, 1950).

duruma Kartopu ile Dağcı' nın çalışmalarında karşılaşılmıştır.¹⁹³ Çalışmada yer alan ışık ve güneş türünden metaforların bu çalışmada da tekrarlanması dikkat çekicidir. Bu ifadelerle katılımcıların genel olarak onun rehber olma ve aydınlatıcı yönüne vurgu yaptığı görülmektedir. Bu benzetmelerin Hz. Muhammed'in peygamberlik görevi ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in insanları müjdeleyici, uyarıcı ve yol gösterici olması ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Örneğin Ahzâb suresi 45. Ayette; *“Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik”* ifadesi geçmektedir.¹⁹⁴ Bununla birlikte katılımcılardan bazıları ise cümleyi tamamlarken Hz. Muhammed'in merhamet ve liderlik vasıflarını öncelemişlerdir. Kullanılan metaforlar arasında Hz. Muhammed'in inananlar için oldukça kıymetli ve gerekli olduğu açıklaması ile birlikte su ve hava türünden benzetmeler de bulunmaktadır.

2.4. Hz. Muhammed'in Etki Alanları

Hz. Muhammed'in Müslümanların hayatındaki yerini anlamada en önemli noktalardan birisi Hz. Muhammed'in Müslümanların hayatlarının hangi alanlarında etkili olduğunu tespit edebilmektir. Bu kapsamda katılımcılara “İnsanlarla ilişkilerinizde Hz. Muhammed'in etkili olduğunu düşünüyor musunuz? İbadet alanında Hz. Muhammed'in etkili olduğu konular var mıdır? Hz. Muhammed'in hangi ahlaki özelliklerini kendinize örnek alıyorsunuz?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda 3 kategori şu şekilde oluşturulmuştur: Hz. Muhammed'in sosyal alana etkisi, Hz. Muhammed'in ibadet alanına etkisi, Hz. Muhammed'in ahlak alanına etkisi.

2.4.1. Hz. Muhammed'in Sosyal Alana Etkisi

Bu kategoride katılımcılar Hz. Muhammed'in sosyal yaşamlarında genel olarak ikili ilişkileri konusunda etkili olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar sosyal ilişkilerinde Hz. Muhammed'i örnek almaya çalışmanın insan ilişkilerini iyileştirici

¹⁹³ Saffet Kartopu, Abdullah Dağcı. “Üniversite Öğrencilerinin Hz. Muhammed'e Yönelik Algıları: Metaforik Bir Araştırma”. The Journal of Academic Social Science Studies 34/2 (2015), 217-235.

¹⁹⁴ el-Ahzâb 33/45.

ve geliştirici bir etkisi olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların Hz. Muhammed’in sosyal alanda kendilerini etkilediğini düşündükleri ifadeler Şekil 9’da sunulmuştur.

Şekil 9. Hz. Muhammed’in sosyal alandaki etkileri

Şekil incelendiğinde Hz. Muhammed’in katılımcıların sosyal hayatında en çok “hoşgörülü olma, insanları kırmama, adil olma ve isyan etmeme” yönünde etkili olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğu O’nu örnek aldıkları için sosyal hayatlarında insanlarla ilişkilerinde daha dikkatli davrandıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Bahar, insanlarla olan iletişimde Hz. Muhammed gibi davranmaya çalıştığını şöyle ifade etmiştir: “Mesela onun insanları uyarma biçimi, tebliğ biçimi, hiçbir zaman bir kişinin bir yanlısını herkesin içinde söylememiş, ya isim vermeden kalabalığa hitap ederken herkesi uyarmış ya da o kişiyi özel olarak uyarmış, mesela bunu yapmaya çalışıyorum. Kimseyi rencide etmemeye çalışıyorum bu manada. Yine onun hayatında Müslümanlara karşı uyguladığı şefkatli, hoşgörülü ama zalimlere karşı da bir o kadar dik duruşlu olması, mesela bazı insanlar hata yapsa da o Müslüman, o benim kardeşim diyip küçük hatalarını görmezden gelebilirim, bunlar benim örnek aldığım şeyler.” Benzer şekilde Kuzey de sosyal yaşamında Hz. Muhammed’i örnek almaya çalıştığını ve bu noktada O’nun gibi adaletli olmayı istediğini şöyle belirtmiştir: “Evet, en çok o kısımda etkili zaten, davranışsal olarak, insan ilişkileri, ahlaki kurallar konusunda etkili olduğunu düşünüyorum. İnsanların hakkını yememek, eşit davranmak ve önyargılı davranmamak. Karşımdaki insanın kişisel özelliklerine ya da başka özelliklerine bakmadan onlara eşit davranabilmeyi

istiyorum.” Irmak da insanlarla yaşadığı problemlerle baş etme yöntemi olarak Hz. Muhammed’i örnek aldığını şu şekilde açıklamıştır: *“Bazen olur ya kızım biz insanız hemen öfkeleniyoruz şey yapıyoruz diyoruz ki peygamberimize ne kadar kötülükler yapmışlar bir kere öfkelenmemiş, kendi kendimize tövbe istiğfar ediyoruz kendi kendimize teselli veriyoruz yoksa biz her şeyi yapabilecek güçteyiz. Ondan hatırlıyoruz yani.”* Irmak gibi Yıldız da sosyal hayatında karşılaştığı problemlerde Hz. Muhammed’in davranış şekillerinden biri olan affetme yöntemini seçtiğini anlatmıştır: *“Evet, affedebilmek. Önceden olsa bunları bilmeden, derim ki ben neden affedeyim, bana bu kadar kötülüğü yapmış, Niye ben onu affedeyim derdim ve affetmezdim ama Bunları okuduktan, bildikten sonra diyorum ki Peygamberimiz böyle yapıyordu Ben neden yapmayayım. Belki bunların yanında çok hafif şeyler kalacak ama yine de affetmek konularında sorgulamadan, "Tamam öyleydi Boş ver geçti gitti affettim" diyorum.”* Bunlara paralel olarak Su; uğradığı haksızlıklara Hz. Muhammed gibi sabretmeye çalıştığını, Yıldız; kişilik olarak sert bir mizacı olmasına rağmen Hz. Muhammed’i örnek alarak *güler yüzlü* olmaya çalıştığını, Kaya ise bir ortama girdiğinde O’nun gibi *selamlaşmaya* dikkat ettiğini ifade etmiştir.

Hz. Muhammed’in sosyal ilişkilerinde genel olarak daha iyi bir insan olmaya çalışması yönünde bir etkisi olduğunu belirten Doğu ise O’nu örnek almasaydı insan ilişkilerinde daha farklı tavırlar sergileyebileceğini şu şekilde belirtmiştir: *“Kesinlikle, insan ilişkilerimde ailemin bu dini bana öğretmesi, peygamberimi öğretmesi, okuduğum kitaplarda peygamberimizin insanlara olan yaklaşımı ve Müslümanlığın da zaten böyle bir insan ilişkisini üretmesi benim hayatıma kesinlikle sirayet ediyor. Belki bu dini anlamaya, yaşamaya çalışsam çok daha gaddar çok daha acımasız, saygısız bir insan olabilirdim diye düşünüyorum ki bu da bugünkü dünyada çok kolay olabilecek bir şey, her tarafta bunun örnekleri çok sayıda var. Bu örnekleri görmeme rağmen ben, benim aklımın bir kenarında dinim ve peygamberim olduğu için hayatımı buna göre şekillendirmeye çalışıyorum.”*

2.4.2. Hz. Muhammed’in İbadet Alanındaki Etkileri

Hz. Muhammed’in katılımcıların ibadet alanındaki etkileri çeşitlilik göstermektedir. Buna göre Hz. Muhammed’in Müslümanların ibadetlerindeki etkileri arasında; farz olan ibadetlerin yanında nafil ibadetleri yapma, çeşitli ibadetleri

yaparken Hz. Muhammed yaptığı için ayrıntılara dikkat etme, ibadetlerde hassasiyet gösterme, sosyal ilişkilerde Hz. Muhammed'i örnek alma yer almaktadır.

Katılımcıların Hz. Muhammed'in ibadet alanlarındaki etkilerine ilişkin ifadeleri Şekil 10'da sunulmuştur.

Şekil incelendiğinde katılımcıların çoğunun Hz. Muhammed'den etkilenecek şekilde ibadetler yaptıkları, ibadetlerde hassasiyet gösterdikleri ve sosyal ilişkilerini iyileştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Şekil 10. Hz. Muhammed'in İbadet Alanındaki etkileri

Katılımcılardan Yıldız, Hz. Muhammed'in etkisiyle farz ibadetlerinin yanında nafile ibadetleri yapmaya çalıştığını şu ifadelerle açıklamıştır: “*En başta beş vakit namazda kıldığımız sünnetler var. Sabahları kuşluk vaktinde kıldığımız kuşluk namazları, ramazan da mesela teravih namazları, çok nadir de olsa Teheccüd namazları. Bir iki kere Evvabin namazı kılmuştumdur. Bir kere de Tesbih namazı kılmuştum. Abdest alırken dört farzı yerine getirirsek oluyor ama peygamberimiz yaptığı için diğerlerini de yapıyoruz.*”

Katılımcıların Hz. Muhammed'i örnek alarak ibadetlerinde hassasiyet gösterdikleri konular çeşitlilik göstermektedir. Bazı katılımcılar ibadetlerde hassasiyeti; ibadetlerin sürekliliği olarak bazıları ise ibadetlerine zarar verecek davranışlardan kaçınma olarak yorumlamışlardır. Örneğin katılımcılardan Poyraz 'ın görüşleri şu şekildedir: “*Biz hani derdik oruçluyken hırtlık yapma, kötü söz söyleme,*

yalan söyleme oruçluyken. Oruçluyken insanları kırma, insanlara küsme diye onu yapardık. Mesela bayramlarda insanlar barışır ne kadar küs olsa da peygamberimiz yaptırmış yani.”

Bunlara ek olarak bazı katılımcıların Hz. Muhammed’in etkisi ile ibadetlerinde dikkat ettikleri konular da farklılaşmıştır. Buna örnek olarak; Atlas, namazı kaidelerine göre kılmayı vurgularken, Doğu; Hz. Muhammed gibi huşu ile namaz kılmaya çalıştığını belirtmiştir.

Katılımcılar, Hz. Muhammed’in ibadet alanındaki etkilerine örnek olarak sosyal ilişkileri de vurgulamışlardır. Örneğin Atlas, insanlık yararına yapılan pek çok şeyin ibadet sayılabileceğini “*Sadaka vermek, insanlara faydalı olacak şeyler yapmak fakir fukara anlamında, camiler gibi böyle insanların faydalanabileceği kurs gibi yerlerin imarını yapmak, böyle şeyler yani.”* sözleriyle ifade etmiştir.

Katılımcılardan bazıları ise dualarında Hz. Muhammed’e yer vermekte ve O’na sıklıkla salâvat çektiklerini ifade etmektedirler. Örneğin Ege, Hz. Muhammed’e hediye etmek niyetiyle dua ettiğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Onun dışında yani ibadetlerde dualarımızda mutlaka Allah Resûlü(sav)’a göndermeler yaparız yani bunu söylemek doğru mudur bilmiyorum ama elimden geldiğince sabahları mesela okula gelirken atıyorum araç kullanırken falan şöyle bir Fatiha üç de İhlâs-ı şerif okuyup, ya Rabbi ben Resurullah efendimiz(sav)’in o aziz o temiz o naif ruhu şeriflerine hediye ve hibe eyledim vasil eyle ya rabbi diye arada bunu söylemeye çalışırız.”*

Katılımcılardan Tayfun diğerlerinden farklı olarak ibadet alanında sadece Allah’ın istediği şekilde ibadet etme çabasında olduğunu ve peygamberin böyle bir konumu olmadığından dolayı Kur’an- Kerim esaslı ibadet ettiğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Ben ibadet konusunda sadece Allah’ın istediği şekilde yapma çabası içerisindeyim. Dediğim gibi bu bana Allah ve peygamber diye iki ilah var, birini böyle mutlu ediyoruz öbürünü böyle mutlu ediyoruz gibi geliyor. Bunun sakıncasından dolayı böyle olmaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü diğer dinlerde bu böyle oldu. Onlar peygamberlerini o kadar yücelttiler ki Allah’ın yanına koydular. İbadet alanında sadece Kur’an-ı Kerim’in emir ve yasaklarına göre hareket ediyorum.”*

2.4.3. Hz. Muhammed'in Ahlak Alanına Etkileri

Müslümanlar, Hz. Muhammed'in kişisel özelliklerini önemsediklerinden dolayı kendi hayatlarında da O'nun güzel ahlakını oluşturan bu özellikleri model almaya çalışmaktadırlar. Bu noktada katılımcılar, Hz. Muhammed'in pek çok özelliğini ifade ederek bu özellikleri ahlaki yaşamlarına yansıtmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların Hz. Muhammed'in ahlaki açıdan kendilerini etkilediğini düşündükleri özellikler Şekil 11'de sunulmuştur.

Şekil 11. Hz. Muhammed'in Ahlak Alanına Etkileri

Şekil incelendiğinde katılımcıların sıklıkla Hz. Muhammed'in ahlaki özelliklerinden “*merhametli olma, dürüst olma ve hoşgörülü olmayı*” vurguladıkları görülmektedir. Hz. Muhammed'in merhamet ve hoşgörüsünün pek çok şeyi kapsadığını ifade eden Ege bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: “*Ahlaki özelliklerinden dediğim gibi merhametli olmasını aslında örnek almaya çalışırım. Merhametli olmasını, şefkatli olmasını, insanlara karşı, hayvanlara karşı, her şeye karşı hoşgörüsünü, zaten bugünkü sorunların temelinde herhalde hoşgörüsüzlük var. O yüzden merhametle hoşgörüğü de zaten herhalde birbirinden çok fazla ayıramayız, merhamet ve hoşgörü diyebilirim.*”

Katılımcılardan bazıları Hz. Muhammed'in dürüstlüğünü ahlaki açıdan örnek aldıklarını belirtmişlerdir. Dürüstlüğün günümüz dünyasında oldukça eksik bir değer

olduğunu ve insanların en yakınlarına dahi yalan söylediğini belirten Doğu'nun görüşlerine benzer olarak Elmas da Hz. Muhammed'in yalan konusundaki uyarılarına dikkat etmeye çalıştığını şöyle açıklamıştır: *“Yalan söylememek, ufak bile olsa öyle şeyleri söylememeye çalışıyorum çünkü bu doğru bir şey değil, peygamberimizin hoşuna gitmezmiş yalan söylenmesi. Birisine bir söz verdiğim zaman tutmaya çalışıyorum, o da onunla ilgili bir şey.”* Elmas gibi Su da ahlaki açıdan Hz. Muhammed'in uyarılarını dikkate almaya çalıştığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Tam yapamasam da peygamber efendimiz dedikoduyu yasakladığı için, dedikodulardan uzak durmaya çalışırım ama tabi elimizde olmayan nedenlerden bazen arada kalıyoruz.”*

2.4.4. Tema Değerlendirmesi

Müslümanların hayatında Hz. Muhammed'in yerini anlamak adına onun etkili olduğu düşünülen çeşitli alanlar ele alınmıştır. Konu ile ilişkili olarak sosyal, ibadet ve ahlak alanında kategoriler oluşturulmuş ve katılımcıların görüşlerine müracaat edilmiştir.

Hz. Muhammed'in peygamberliği Müslümanlar nazarında yalnızca teorik düzeyde kalmamıştır. Müslümanlar ona tabi olduklarını ve onu rehber kabul ettiklerini onu hayatlarına dâhil ederek ve çeşitli davranışları sergilerken onun gibi olmaya çalışarak göstermektedirler. Nitekim Hz. Muhammed inananların uyması gereken pek çok ilkeyi bizzat yaşayarak tatbik etmiştir.

Katılımcıların çoğu Hz. Muhammed'in sosyal hayatlarında iyileştirici ve olumlu yönde bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. İnsanlarla ilişkilerinde daha merhametli ve affedici olmaya, çalıştıkları işlerinde güvenilir ve dürüst olmaya, aile ilişkilerinde ise daha müsamahalı olmaya gayret gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Hz. Muhammed'in ikili ilişkilerinde dikkat ettiği temel ilkeler Kırıcı tarafından yapılan bir tez çalışmasında incelenmiştir. Çalışmada Hz. Muhammed'in toplumun farklı kesimlerden insanlarla ilişkilerinde merhamet, saygı, insana değer verme gibi temel ilkelerle hareket ettiği görülmüştür.¹⁹⁵

İbadetler imanı hayata yansıtmının göstergelerinden biridir. Sosyal alanda olduğu gibi ibadet alanında da Müslümanlar Hz. Muhammed'in rehberliğinden

¹⁹⁵ KIRICI, “Hz. Muhammed'in İkili İlişkileri”.

etkilenmişlerdir. İbadetlerin nasıl uygulanacağı bizzat Hz. Muhammed tarafından inananlara gösterilmiştir, dolayısı ile ibadetlerin sünnete uygunluğu ibadetin geçerliliği açısından gereklidir. Katılımcılar ibadetlerde hassasiyet göstermek, nafile ibadetlere ağırlık vermek, dua etmek gibi bazı konularda Hz. Muhammed'den etkilendiklerini ifade etmektedirler. Konu ile ilgili Sancaklı'nın bir makalesinde Hz. Muhammed'in hayatında nafile ibadetlerin büyük bir yeri olduğu, sözgelimi Ramazan ayı dışında belirli günlerde oruç tuttuğu, teheccüt namazı kıldığı ifade edilmiştir.¹⁹⁶ Katılımcıların da onu takip ederek farz ibadetlere ek olarak bu ibadetleri yapmayı çalıştığı görülmektedir. Namazların sünnetleri, Pazartesi ve Perşembe günü tutulan oruçlar, sadaka vermek türünden ibadetler Hz Muhammed'in örnek alınması ile Müslüman hayatında da yer bulmaktadır

İki katılımcının ifadesine göre Hz. Muhammed'i ibadet konusunda örnek almak ibadetlerin daha makbul olacağı konusunda bir tatmin oluşturuyor olabilir.

İbadetlerin kapsamının geniş olmasından hareketle bazı katılımcılar yapılan faydalı işlerin de ibadet sayılacağını ifade etmişlerdir. Bu nedenle yapılan yardımların, insanlara güler yüzle davranmanın, dürüst olmanın ibadet sayıldığı örnekler sunulmuştur. Katılımcıların bu bakış açısının İslam inancının özünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim literatür kısmında da değinildiği üzere İslam inancında iman ve amel bütünlüğü bulunmaktadır. İbadetlerin yapılış gayesi nihayetinde davranışların güzelleştirilmesi amacını taşımaktadır. Namazın kötülüklerden alıkoyduğunu ifade eden ayet bunun en güzel örneğidir.¹⁹⁷ Benzer şekilde Hz. Muhammed'in "Her iyilik sadakadır"¹⁹⁸ sözü, yapılan güzel davranışların ibadet kapsamı içerisinde değerlendirileceğini göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim tarafından yüce bir ahlak¹⁹⁹ ile nitelendirilen Hz. Muhammed, Müslümanlara ahlaki özellikleri bakımından da örneklik teşkil etmiştir. Katılımcılardan bazıları Hz. Muhammed'in ahlaki özelliklerine hayranlık duyduklarını ifade etmekte ve ona biraz bile benzemeye çalışmanın insanın ahlakını yücelteceğine inanmaktadırlar. Bu anlamda katılımcılar tarafından sıklıkla dile

¹⁹⁶Sancaklı, "Hz. Peygamber'in İbâdet Anlayışında Ön Plana Çıkan Hususlar", 33-55.

¹⁹⁷Ankebût 29/45.

¹⁹⁸ Buhari, "Edeb", 33.

¹⁹⁹ el-Kalem 68/ 4.

getirilen ahlaki özelliklerin merhamet, hoşgörü ve dürüstlük olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu değerleri çağımızda azalan değerler olarak nitelendirmektedirler.

Hız. Muhammed'in ahlak alanındaki yerinin iyileştirici özelliğı olduğu söylenebilir. Nitekim insanlarla ilişkilerinde, öfkelenendiğinde Hız. Muhammed'i örnek alarak sabretmeye çalıştığını, yetim çocuklar konusunda daha hassas olduğunu, adil ve güler yüzlü olma konusunda İslam peygamberi gibi olmaya özen gösterdiğini ifade eden katılımcılar bulunmaktadır.

2.5. Hız. Muhammed'in Peygamberliğı

Müslümanların Hız. Muhammed'in peygamberliğı ile ilgili düşüncelerinin anlaşılması öncelikle onların genel olarak peygamberlik müessesesi hakkındaki görüşlerini bilmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle ilk olarak katılımcılara peygamberlerin dindeki yeri ve önemine ilişkin, sonrasında ise özel olarak Hız. Muhammed'in peygamberliğinin önemi ve gerekliliğine ilişkin sorular sorulmuştur. Bunun yanında katılımcıların nasıl bir peygamber tasavvuruna sahip olduklarını anlamak için literatürde yer alan Müslümanların Hız. Muhammed'i algılayış şekillerinden yararlanılmış ve Hız. Muhammed'in diğer insanlarla benzer ve farklı yönlerine ilişkin sorular eklenmiştir. Bu bağlamda bu tema kapsamında katılımcılara şu sorular yöneltilmiştir: "Hız. Muhammed gibi bir figür olmadan İslam dini yaşanabilir mi? Hız. Muhammed gibi bir insan olmak Müslümanlar için ulaşılabilir bir hedef midir? Hız. Muhammed'i diğer insanlardan ayıran özellikleri var mıdır? Hız. Muhammed'in diğer insanlardan üstün olduğunu düşündüğünüz özellikleri var mı? Katılımcılardan elde edilen görüşler doğrultusunda Hız. Muhammed'in peygamberliğinin önemi ve peygamber tasavvuru kategorileri oluşturulmuştur.

2.5.1. Hız. Muhammed'in Peygamberliğinin Önemi

Bu kategoride katılımcıların peygamberliğin gerekliliğine, amacına ve önemine ilişkin görüşleri alınmıştır.

Katılımcılar; peygamberlik müessesesinin gerekliliğini, amacını ve önemini daha çok peygamberlerin dindeki rol ve görevleri üzerinden değerlendirmişlerdir. Örneğin Güneş, peygamberliğin amacı konusundaki düşüncelerini "*İnsan insana zarar vermesin diye, insan insanı katletmesin, zina yapmasın, diğeri üzülmesin,*

hırsızlık yapmasın, içki vb. şeylerle vücuduna zarar vermesin gibi ya da başkasına zarar vermesin gibi şeylerle beraber aslında temeli insan olan, onları korumak, onları sevmekle ilgilidir. Yani güzellikleri anlatabilmek ya da kötü olan şeylerle de geri dönüş vermek aslında özeti bu. Kötü olan şeyler bunlardır, güzel iyi olan şeyler bunlardır. Bunları yapın bunları yapmayın, birbirinize zarar vermeyin olay bundan ibaret aslında.” şeklinde açıklamıştır. Bununla birlikte Sarp, peygamberlerin içinde bulundukları toplumu dönüştüren şahsiyetler olduklarını şu sözleriyle dile getirmiştir: “Bugün tüm peygamberlere bakarsanız, yaşantılarına ya da o toplumda bulundukları şartlar altında nasıl bir toplumu değişim ve dönüşüme uğrattıkları çok önemlidir.” Peygamberliğin gerekliliğini peygamberlerin insanlara rehberlik etmesi yönüyle açıklayan Su, düşüncelerini şöyle anlatmıştır: “Nasıl yürüyeceğimizi, nasıl hareket edeceğimizi, nasıl davranacağımızı öğreten peygamberlerdir. Örnek olan kişilerdir, örnek almamız gereken kişilerdir, onun için gereklidir. Kimi örnek alacağız, önümüzde bir önder bir rehber, gösteren olmayınca neye uyacağız.”

Katılımcılardan Yaprak, peygamberlerin Allah tarafından dinler bozulunca gönderildiğini ve Hz. Muhammed’in de sadece bir topluluğa değil tüm insanlara gönderildiğine şöyle ifade etmiştir: “Gönderilen dini bozdukları için sürekli peygamber yenilenmiş, gelmiş yani. En son da peygamberimiz geliyor ve bu din değiştiremiyor Allah’ın izniyle, daha değiştiremiyorlar. Ve diğer peygamberlerden farkı tüm yaratılmışlara geliyor peygamber efendimiz. Belirli bir kavme ya da gruba değil, tüm insanlara ins-cins hepsine.” Buna benzer olarak katılımcılardan Irmak, Lale, Su, Atlas, Güneş ve Yalçın Hz. Muhammed’in peygamberliğinin özel bir yeri olduğuna işaret etmişler ve Hz. Muhammed’i “Kâinatın yaratılış sebebi” olarak açıklamışlardır. Örneğin Güneş bu görüşünü şu ifadelerle açıklamıştır: “Allah’ın en sevgili kulum olarak belirttiği, isminin yanında onun ismi geçen en özel, peygamberlerin hepsi tabii ki Allah katında hepsinin yeri çok özeldir çok ayrıdır ama ne kadar doğrudur bilmiyorum, doğruluğunu belki daha iyi bilenler vardır, olmasaydın kâinatı yaratmazdım dediği bir peygamber. Bunu söyleyen bir Allahu Teâlâ varsa hani o olmadan bu İslam dini bence tadında yaşanmazdı.”

Hiz. Muhammed’in peygamberliğinin önemi konusunda katılımcılar Hiz. Muhammed gibi bir örnek olmaması halinde hem dini anlamda hem insanlığın gelişimi bağlamında eksik kalacaklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan Hz. Muhammed'in peygamberliğinin gerekliliğine ve önemine ilişkin görüş belirtmeleri istendiğinde katılımcıların çoğunun bu konuları O'nun peygamberlik görevleriyle bağlantılı olarak iç içe anlattıkları görülmüştür. Bu kapsamda katılımcıların Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önemine ilişkin ifadeleri Şekil 12'de verilmiştir.

Şekil 12. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önemine ilişkin ifadeler

Şekil incelendiğinde katılımcıların Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önemine ve gerekliliğine ilişkin görüşlerinde O'nun "açıklayıcı olması, dini anlamaya yardımcı olması, tamamlayıcı olması ve örnek olmasının" ön plana çıktığı görülmektedir. Katılımcılardan Kaya, Hz. Muhammed'in açıklayıcı yönünü peygamberin Kur'an-ı Kerim ayetlerini açıklaması şeklinde örneklendirmiş, Çiçek ise O'nun bu yönünü dini pratikleri açıklaması şeklinde örneklendirmiştir. Bunun yanında katılımcıların çoğu Hz. Muhammed'in dini anlamaya yardımcı olmasını peygamberliğinin önemli bir boyutu olarak dile getirmiştir. Örneğin Sarp bu konudaki görüşünü şu şekilde açıklamıştır: "Dinin bir defa yaşanılması gerekir, yaşanabilir olduğunun gösterilmesi gerekir. Peygamberi zaten filozoflardan ayıran en önemli noktalardan biri de budur. Teori kitabı değildir. Bunun yaşanabileceğinin gösterilmesi gerekiyor. Yani Kur'an'ın laboratuvarı Peygamberimizin yaşantısıdır."

Katılımcılardan Su, Hz. Muhammed'in peygamberliğini O'nun toplumda var olan çeşitli sorunlarla mücadele etmesi sebebiyle önemli gördüğünü şöyle belirtmiştir: *“Hz. Muhammed'in cahiliye dönemi öyle bir dönemdi ki, o zamanki insanlar kız evlatlarını bile diri diri gömüyorlardı, öyle bir çığırından çıkmış bir insanlık, yani bunlara karşı geliyordu, varlıklı olan herkes benim diyordu, yokluktakileri köle olarak kullanıyorlardı, buydu yani onların geleneği, göreneği, onun için, bu durumu kabullendirmek için peygamber efendimiz çok uğraştı. O olmasaydı bu döneme asla gelemezdik.”*

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önemini O'nun örnek olması ile açıklayan Doğu'nun görüşleri şöyledir: *“Peygamberimiz olmasına rağmen halen birçok Müslüman'a Müslüman demeye bin şahit gerekiyor. Peygamberimiz böyle bir örnek hayat yaşayarak Müslümanın nasıl olması gerektiğini anlatmış, peygamber varken bile bu yaşanmıyorsa, peygamber yokken herhalde bu dini yaşamak belki de çok temel, işte Allah'a inanmak dışında hiç olmayacak mıydı hiç gelişmeyecek miydi diye düşünüyorum.”*

Yukarıda belirtilenlere ek olarak katılımcılardan Rüzgâr, Hz. Muhammed'in önemiyle ilgili O'nun liderlik yönüne dikkat çekerek onsuz bir toplumu lideri olmayan bir ülkeye benzetmiş, Tayfun ise Hz. Muhammed'in en önemli görevinin aldığı vahyi insanlara ulaştırmak ve onu en güzel şekilde yaşamak olduğunu belirtmiştir.

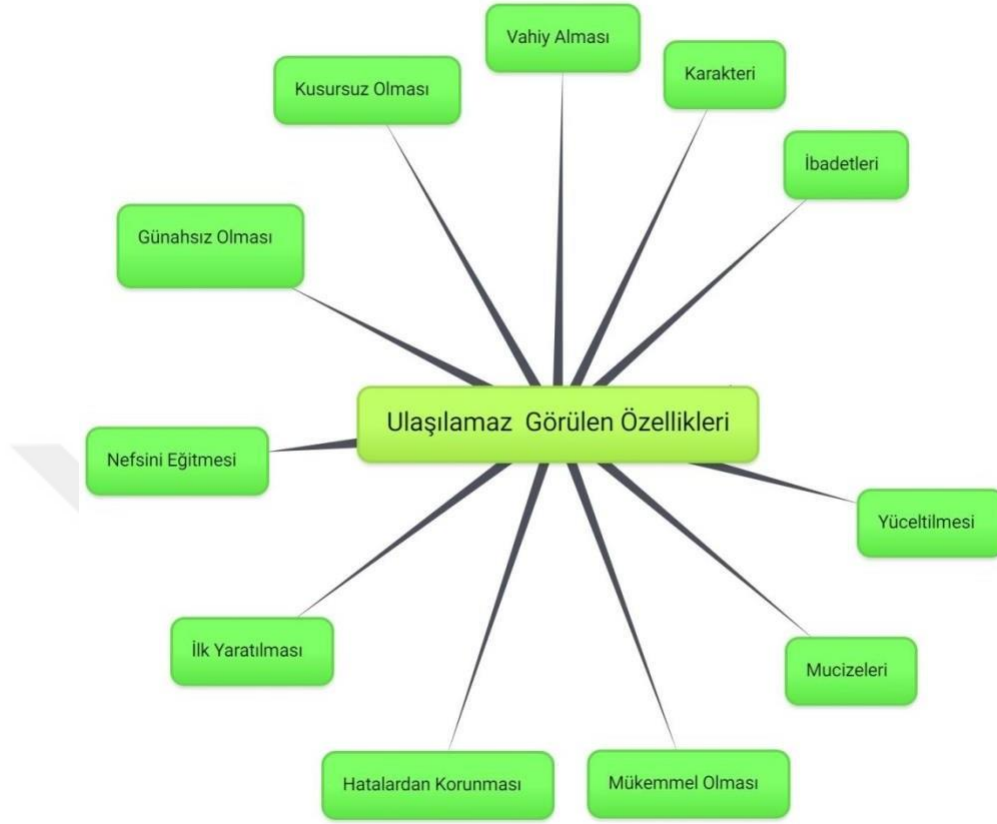
2.5.2. Peygamber Tasavvuru

Katılımcıların nasıl bir peygamber anlayışına sahip olduklarına yönelik sorulara verdikleri cevaplar Hz. Muhammed'in ulaşılabilir ya da ulaşılabilir görülmez özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda katılımcıların Hz. Muhammed'in ulaşılabilir yönüne ilişkin görüşleri O'nun beşerî yönü ile ilişkili değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in ulaşılabilir görülmez özellikleri katılımcılar tarafından genel olarak O'nun ahlakına yönelik olmuştur. Ayrıca burada katılımcılar tarafından belirtilen bu özellikler; bu çalışmada *“Hz. Muhammed'e yönelik düşünceler”* temasında ele alınan *“Hz. Muhammed'in tanınan özellikleri”* kategorisiyle benzerlik göstermektedir. Bu sebeple katılımcıların Hz. Muhammed'in ulaşılabilir gördükleri özelliklerine değinilmemiş, konuyla ilgili genel

değerlendirmelerine yer verilmiştir. Katılımcılardan Tayfun, Hz. Muhammed gibi olabilmeyi Müslümanların sorumluluğu olarak gördüğünü şöyle anlatmıştır: *“Olabilir miyizden ziyade olmak zorundayız ama ne kadar olabiliyoruz şekilde cevap veriyorum. Allah Teâlâ peygamber efendimizi bize anlatıyorsa onun gibi bir insan olmak zorundayız Müslümanlar olarak. Bu bir lütuf değil, görev yani.”* Bu konuda Sarp ise Allah’ın peygamberi gönderme sebebinin O’nu örnek almak olduğuna dikkat çekerek şunları belirtmiştir: *“Şöyle söyleyeyim yani peygamberliği onu bir ayırıyoruz, ilahi yönünü ayırmak gerekiyor. Zaten örnek alınmaz ise zaten Allah peygamber olarak göndermezdi onu. Evet, bazı davranışları, ahlaki yaşantısını şeyini kesinlikle yapabiliriz. Yoksa öyle olmazsa peygamberimizi Allah niye göndersin bize eğer biz yapamayacaksak onu. Ama bakın şey yönünü ayırıyorum yani ilahi vesaire yönü farklı ama toplumdaki niye olmayacağız, adaletiyle, insanlarla ilişkisiyle, ticaret hayatına baktığımız zaman, aile hayatına baktığımız zaman kesinlikle olabiliriz.”* Zamanın zor şartlarına rağmen Hz. Muhammed gibi olunması gerektiğine inanan Rüzgâr görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *“Peygamber efendimiz gibi yaşamaya gayret etmemiz lazım, sünneti seniyyelere tam anlamıyla uyanları peygamberimiz müjdeliyor zaten, bu zamanı örnek vererek beni görmeyen ashaplarım da var diyor, imrendiği insanlar var sonuçta peygamberimizin bu zamanlarda. Etrafta bu kadar günah ortamları olup, o ortamlardan uzak duran gençleri müjdeliyor mesela ve onlara imreniyor diye biliyorum. O zamanda çok yoktu mesela, şu an telefon televizyon, internet, haram ortamlar, içkili ortamlar, kumar ortamları, cazip gelen birçok şey var bu zamanda. Bu zamanda bu saydığım şeylerden uzak duran gençlere müjde ediyor peygamber efendimiz. Tam anlamıyla olmasa da benzeriz yani, olmayacak bir şey değil.”*

Hz. Muhammed’in ulaşılamaz özellikleri olduğunu düşünen katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, ulaşılamaz görülen özelliklerin farklılaştığı görülmektedir. Bu noktada katılımcıların çoğu Hz. Muhammed’in ahlakı, kişiliği ve ibadetleri konusunda diğer insanlardan daha üstün olduğunu ve bu konularda O’nun seviyesine ulaşmanın zor olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları ise Hz. Muhammed’in peygamber olması sebebiyle O’na bazı özellikler atfetmiş ve bu özelliklerin diğer insanlarda olmasının mümkün olmadığını dile getirmişlerdir.

Katılımcıların Hz. Muhammed'e ilişkin ulaşılamaz gördükleri özellikler Şekil 13'te sunulmuştur.

Şekil 13. Hz. Muhammed'in Ulaşılamaz Görülen Özellikleri

Katılımcılardan Bahar, diğer insanlardan farklı olarak Hz. Muhammed'in Allah tarafından günahlardan korunduğunu şöyle ifade etmiştir: *"Ona yaklaşabiliriz, birebir onun gibi olamayız. Çünkü bir kere peygamber olduğu için bir günahsızlık sıfatı var, bütün peygamberlerde olduğu gibi, o da günah işleyemez, en fazla basit hatalar yapabilir, o manada yani biz insan olduğumuz için, bizim bir nefsimiz olduğu için bizim günahsız olamayacağımızı düşünüyorum, en fazla ona yaklaşabiliriz. Onun nefsi var mı yok mu bilmiyorum, o konuda bir bilgim yok ama onun korunduğunu biliyorum, onun şeytandan korunduğunu biliyorum Allah tarafından, günahtan korunduğunu biliyorum."* Benzer şekilde Hz. Muhammed'in hatasız ve mükemmel olduğundan dolayı diğer insanlardan farklı olduğunu düşünen katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin Yalçın, O'nun mükemmelliğini şöyle anlatmıştır: *"Mükemmel bir insan sonuçta yani, dini ahlakı en güzel şekilde yaşamış,*

öğretmiş, yol göstermiş, biz bunlara sahip olmayız. Beşer insan şaşar demişler, insanoğlu bu, bizim o kadar mükemmel olduğumuzu düşünmüyorum.”

Katılımcılardan bazıları ise Hz. Muhammed’in mucizelerine dikkat çekerek O’nun diğer insanlardan farklı olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Elmas’ın bu konudaki görüşü şöyledir: *“Miraca çıkması, ayı parmağıyla ikiye yarması, peygamber olduğu için bunlar bizi ondan ayıran şeyler, bunu normal insanlar yaşayamaz. Ona vahiy inmesi de mucizevî bir şey aslında.”* Elmas’a benzer olarak Ege, Yıldız, Bahar, Su ve Atlas Hz. Muhammed’in çeşitli mucizelerine örnekler vererek O’nun ulaşılmazlığını vurgulamışlardır. Katılımcıların bu görüşlerinden farklı olarak Sarp ve Tayfun ise mucizelerin Hz. Muhammed’in örnekliğini gölgelediğini ve doğru peygamber tasavvuru önünde bir engel oluşturduğunu düşünmektedirler. Bu görüşünü Tayfun şöyle açıklamıştır: *“Bize gelenekte anlatılan neydi, ben yıllarca bu hikâyelerle büyüdüm. Mesela peygamber savaşa katılıyor taşla parmaklarını değdiriyor taştan sular fışkırıyor, e niye savaşıyor arkadaş o zaman parmaklarını uzatsın öldürsün onları. Biz bunları yıllarca ooo ne kadar güzel mucize diye dinledik, bize öyle bir peygamber anlatılıyor ki. Bundan da şöyle bir sonuç çıkıyor, bir şeyleri anlatıyorsun, ben peygamber miyim diyor. Sen peygamberi insanların ulaşamayacağı bir yere koyarsan, insanlar da o dini sadece peygambere aitmiş gibi zanneder. Hayır, peygamber de benim gibi üzülüyordu, ağlıyordu, uğraşıyordu, didiniyordu, çalışıyordu. Bir sürü mucizesi sayılıyor peygamberimizin, şunu şöyle yapmış bunu böyle yapmış ama kurana bakıyorsun peygamber bu eksikliği kendinde görüyor.”*

Son olarak katılımcıların peygamber tasavvuru ile ilgili cevapları incelendiğinde bazı katılımcıların Hz. Muhammed’in şefaati yönünü vurguladıkları görülmüştür. Buna ek olarak katılımcılardan Ege, Yaprak, Irmak, Kaya, Su, Atlas, Poyraz ve Yalçın O’nun şefaatine nail olabilmek adına dua ettiklerini de ifadelerine eklemişlerdir. Örneğin Ege Hz. Muhammed’in şefaatiyle ilgili şunları söylemiştir: *“Belki sırf bunların vesilesi ile belki mahşerde işte bizim eteğimizden, bizim paçamızdan tutar, der ki ya Rabbi günahlardır ama o da benim ümmetimdendir, o da bana dünyada salât selam getirirdi diye, yani bunları yapmaya çalışırız.”* Katılımcıların bu görüşlerinden farklı olarak Sarp peygamberin şefaatinin çıkar odaklı bir bakış açısına neden olduğunu belirterek şu şekilde eleştirmiştir: *“Bizim*

herhalde en büyük sıkıntılarımızdan biri bu. Oysaki peygamberi hep şey olarak anlıyoruz, şunu yapalım şefa'at göstereyim bize cennete gidelim. Hep çıkar, çıkar ön plana çıkıyor maalesef. Bu anlamda bu çok yanlış diye düşünüyorum. Peygamberi farklı özellikleriyle artık ortaya çıkarmamız lazım. Toplumun belki de şimdi en çok ihtiyaç duyduğu şey ahlak, adalet, liyakat. Peygamberimizin aslında yaşantısının temel değerleri, hedefleri bunlar. Maalesef biz bunları bıraktık. İşte biz ne yapıyoruz, peygamberimiz bizi cennete götürsün. Baktığımız zaman bu da aslında ahlak geliştirmiyor. Çıkar ilişkisi, normalde de çıkar ilişkisinden ahlak gelişme şansı yok zaten.”

2.5.3. Tema Değerlendirmesi

Hz. Muhammed'in Müslümanların hayatındaki yerini bilmek öncelikle onların peygamberlik müessesesi hakkındaki görüş ve düşüncelerini bilmeyi gerektirmektedir. Konu ile ilgili olarak katılımcılara sorular sorulmuş, bunun neticesinde; Hz. Muhammed'in peygamberliğinin önemi, Hz. Muhammed'in görevleri ve Müslümanların peygamber tasavvuru kategorileri ortaya çıkmıştır.

Peygamberlerin gönderiliş amaçları ve görevleri birbiri ile uyumlu olup Kur'an-ı Kerim'de açıklanmıştır. Buna göre onlar genel olarak; aldıkları vahyi insanlara ulaştırma²⁰⁰ (tebliğ), alınan vahyi insanlara açıklama (tebyin)²⁰¹, insanları uyarma²⁰² (tenzir), ve onları müjdeleme²⁰³ (tebşir) ile görevlendirilmişlerdir.

İslam inancına göre Allah, kullarını yalnız bırakmamış ve onlara yardımcı olmak maksadıyla birtakım işaretler göndermiştir. Bunlardan biri de seçtiği elçilerdir, Allah bu vasıta ile emir ve yasaklarını insanlığa ulaştırmıştır. Bu nedenle peygamberlik müessesesi İslam inanç esaslarından biri kabul edilmektedir. Peygamberliğin gerekliliği ve peygamberin görevleri konusunda Eser'in kaleme aldığı çalışmaya göre yukarıda zikredilenler dışında peygamberlerin, insanları Allah'a ibadete çağırmak, doğru yolu göstermek ve onlara örnek olmak gibi vazifeleri bulunmaktadır.²⁰⁴

²⁰⁰ el-Maide 5/67.

²⁰¹ el-Nahl 16/44.

²⁰² el-Mülk 67/26.

²⁰³ el-Bakara 2/119.

²⁰⁴ Esen, “Peygamberlik (Nübüvvet) ve Peygamberler”, 91-92.

Katılımcıların ifadeleri ile literatürde yer alan içeriklerin uyumluluğu görülmektedir. Buna göre katılımcılar genel olarak Hz. Muhammed'in peygamberliği konusunda O'nu dini pratikleri uygulamalı olarak göstermesi, anlaşılması güç hususları açıklaması, örnek olması, insanları bilgilendirmesi ve yol gösterici olması açısından değerlendirmişlerdir.

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin gerekliliği konusunda görüş bildiren bazı katılımcılar onu, insanlığın varlık sebebi olarak değerlendirmişler ve bu düşüncelerini daha önce duydukları bir hadise dayandırmışlardır. Bazı katılımcılar ise insanları bir araya getirmesi gereken bir liderin eksikliğinden hareketle onun peygamberliğinin önemine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in varlığının insanlığı geliştirici bir yönü olduğunu, onun eksikliği halinde tamamlanmamış bir şeylerin kalacağını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır.

Bilinmektedir ki Hz. Muhammed'in şahsı tek olsa da Hz. Muhammed tasavvuru tek değildir. İnananlar Hz. Muhammed'e ilişkin birbirinden farklı tasavvurlara sahip olabilmektedirler. Bunun nedenleri bizim araştırma konumuzu aşmakla birlikte konu ile ilgili olarak Evkuran'ın "*Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri*" isimli çalışmasına bakılabilir.²⁰⁵

Peygamber algısı hakkında yapılan araştırmalardan biri de "*Tanrı algısı ve peygamber algısı ilişkisi (Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatı görevlileri örneği)*" isimli çalışmadır. Araştırma 1050 kişilik katılımcı ile yürütülmüş, katılımcılara Tanrı algısı ölçeği ve peygamber tasavvuru anketi uygulanmıştır. Çalışmanın Hz. Muhammed'in beşeri ve peygamberlik yönünün değerlendirildiği kısmında katılımcıların %89,10 gibi büyük bir çoğunluğu bu iki özellik arasında bir dengenin var olduğunu, %7'si ise peygamberlik özelliğinin insani özelliğe göre daha baskın olduğunu düşünmektedirler.²⁰⁶

Çalışmamızda katılımcıların peygamber tasavvurları, Hz. Muhammed'in ulaşılabilir ve ulaşılmaz görülen özellikleri üzerinden değerlendirilmiştir. Literatür kısmında yer aldığı üzere ulaşılmaz bir peygamber tasavvuru (iyi niyetle de olsa) o peygamberin örneklik misyonunu gölgelemekte ve misyonuna zarar vermektedir.

²⁰⁵ Mehmet Evkuran, "Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri", *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim*, (Gaziantep: 2014), 169-176.

²⁰⁶ Eyyup Aydın, *Tanrı algısı ve peygamber algısı ilişkisi (Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatı görevlileri örneği)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018)

Katılımcılar genel olarak Hz. Muhammed'in ahlaki davranışlarını ulaşılabilir görmekle birlikte tam olarak onun gibi olamayacaklarını ifade etmişlerdir. Hz. Muhammed'in mükemmeli temsil etmesi itibari ile kendilerini ancak ona yaklaştırmaya çalışan kişiler olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Katılımcılarımızdan bazılarına göre Hz. Muhammed'in Kur'an-ı Kerim'de örnek bir kişi olarak sunulması, Müslümanlara onun gibi olma konusunda bir sorumluluk yüklemektedir. Hz. Muhammed gibi adaletli, hoşgörülü ve merhametli olmak her müminin ulaşmayı amaçladığı hedefler arasındadır.

Katılımcılar tarafından ulaşılamaz olarak değerlendirilen diğer özellik onun vahiy almasıdır. Bu yönü ile Hz. Muhammed diğer insanlardan ayrı bir konuma sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de Allah kulları arasından dilediğini peygamber seçtiğini ifade etmektedir.²⁰⁷ Katılımcılardan bazıları Hz. Muhammed'in ulaşılamaz özellikleri arasında; Hz. Muhammed'in yaratılanların ilki olmasını, Hz. Muhammed'in hatasız olduğunu ve birtakım mucizelerinin varlığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar tarafından dile getirilen bu ifadeler Kur'an-ı Kerim'de yer almamaktadır. Bununla birlikte katılımcıların bu bilgileri çeşitli dini kitaplardan edindikleri söylenebilir. Örneğin peygamberin ilk yaratılmasına ilişkin görüşün, Hakikat-i Muhammediye adı verilen anlayıştan kaynaklandığı ve genellikle tasavvufi muhitte yaygın olduğu görülmektedir. Bu ve buna benzer sapmaların aşırı yüceltmeci bir eğilimden kaynaklandığını söylemek mümkündür.²⁰⁸

Katılımcılardan iki kişi diğerlerinden farklı olarak ulaşılmaz peygamber tasavvurunun sakıncaları konusundaki endişelerini dile getirmişler ve diğer katılımcı ifadelerinde verilen çeşitli örnekleri kendileri de (habersiz bir şekilde) örnek vererek eleştirmişlerdir. Sözelimi çabalayarak, emek harcayarak başarıya ulaşan bir peygamber inancının, sürekli mucizeler göstererek başarıya ulaşan bir peygamber inancından farklı olduğu dile getirilmiş ve peygamberin öncelikle Kur'an-ı Kerim'den tanınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

²⁰⁷ el-Kasas 28/68.

²⁰⁸ Mahmut Ay, "İşârî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediye Anlayışı". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 0 / 23 (Mart 2012), 77-120.

İlgili kategori değişkenlere göre incelendiğinde; Hz. Muhammed'in ulaşılabilir özellikleri bulunduğunu ifade eden katılımcıların Hz. Muhammed'e ilişkin daha detaylı açıklama yapabilen katılımcılardan oluştuğu görülmüştür.

Hz. Muhammed'in şefaati konusunda araştırmamızda soru olmamasına rağmen görüşme esnasında bu konuyu dile getiren katılımcılar bulunmaktadır. Konu hakkında fikirlerini belirten katılımcıların şefaati konusundaki görüşleri şefaati kabul edenler ve eleştirenler şeklinde iki kısımda değerlendirilebilir. Buna göre şefaati, Hz. Muhammed'in kendilerine yapabileceği bir yardım olarak değerlendirenler, ahirette buna kavuşmayı ummaktadırlar. Bu amaçla Hz. Muhammed'in sünnetlerini yapmaya dikkat ettiklerini, dualarında bu konuya yer verdiklerini ve bunun için salâvat getirdiklerini ifade etmişlerdir. Hz. Muhammed'in şefaati konusunu kabul etmeyenler ise Müslümanların bu inancını ve buna dair uygulamalarını çeşitli yönleri ile eleştirmekte ve çıkar odaklı peygamber tasavvurunu reddetmektedirler.

2.6. Hz. Muhammed'in Sünneti

Hz. Muhammed'in, Müslümanların hayatındaki etkisi sünnet kabul edilen davranışlarla kendini göstermektedir. Bu kapsamda bu tema ile Müslümanların Hz. Muhammed'in sünnetine yönelik görüşleri ele alınmıştır. Bu görüşleri ortaya çıkarabilmek adına katılımcılara “Sünnet kelimesi size neler çağrıştırıyor? Sünnet olarak gördüğünüz davranışlar nelerdir? Günlük hayatınızda özellikle Hz. Muhammed'in sünneti olduğu için yaptığınız şeyler var mıdır? Hz. Muhammed'in tüm uygulamaları sizce bugün geçerliğini korumakta mıdır? Uygulamaları günümüzde uygulanabilir midir?” soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların cevapları incelendiğinde “*sünnetin mahiyeti, sünnet olarak görülen davranışlar, sünnet anlayışı ve sünnetin günümüzde uygulanması*” olmak üzere dört kategori oluşturulmuştur.

2.6.1. Sünnetin Mahiyeti

Katılımcıların çoğu sünneti Hz. Muhammed'in yaptığı veya tavsiye davranışlar olarak yorumlamışlardır. Bu konuda Lale, sünnetin tanımıyla birlikte onun hükmüne de ifadelerinde yer vermiştir: “*Sünnet peygamber efendimizin yaptıkları, bize de tavsiye ettikleri yanlış bilmiyorsam. Yaparsak sevap işleyeceğimiz*

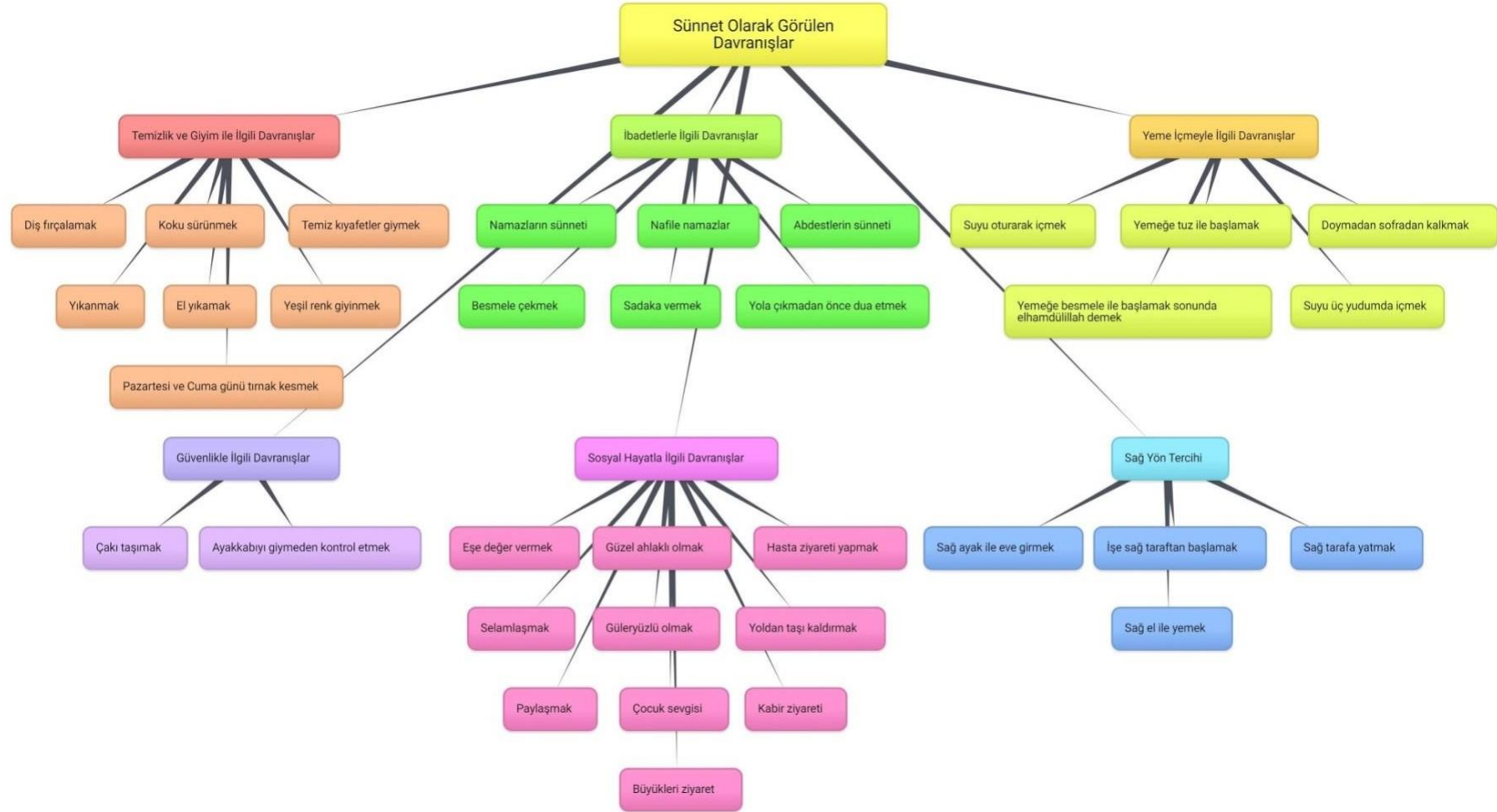
ama tabii ki zorunlu değil, yapmak kişiye aittir, ister yapar ister yapmaz, yani öyle düşünüyorum ben.” Bahar ise sünneti Hz. Muhammed’in günlük yaşamındaki sözlü ifadeleri veya davranış şekilleri olarak şöyle tanımlamıştır: *“Peygamber efendimizin hem söz hem de davranışlarıyla gerçekleştirdiği şeyler çağrıştırıyor zihnimde. Daha çok günlük hayatta yaptığı şeyler, yemekten önce ve sonra ellerini yıkaması, misvak kullanması, yatarken sağ tarafına yatması, onun uyuma adabı yani bunlar canlanıyor genel olarak, günlük hayattaki davranışları canlanıyor zihnimde.”* Diğer katılımcıların sünnet tanımlarında da Lale ve Bahar’ın açıklamalarına benzer olarak Hz. Muhammed’in yaptığı davranışlara veya sözlü tavsiyelerine yer verildiği görülmüştür. Katılımcıların çoğundan farklı olarak Sarp sünneti evrensel insan davranışları olarak tanımlamış, Tayfun ise sünneti davranış olarak değil fikir olarak anladığını ifade etmiştir.

2.6.2. Sünnet Olarak Görülen Davranışlar

Katılımcılar tarafından sünnet olarak değerlendirilen davranışların çeşitlilik gösterdiği bulunmuştur. Katılımcıların sünnet olarak algıladıkları davranışlar Şekil 14’te sunulmuştur.

Şekil incelendiğinde katılımcılar tarafından sünnet olarak değerlendirilen davranışların temizlik ve giyim, yeme içme, güvenlik, ibadet vb. pek çok farklı alanlara yayıldığı görülmektedir. Bu noktada katılımcılar tarafından sünnet olarak ifade edilen davranışların en çok sosyal ilişkiler ve temizlik ve giyim alanıyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Katılımcılar temizlikle ilgili alanlarda el yıkamayı, ibadetleriyle ilişkili alanlarda namazın sünnetini kılmayı, yeme içmeyle ilgili alanlarda besleme ile başlamayı ve sosyal hayatla ilgili alanlarda da selamlaşmayı sünnet olarak sıklıkla dile getirmişlerdir.

Şekil 14. Sünnet Olarak Görülen Davranışlar

2.6.3. Sünnet Anlayışı

Katılımcıların sünnete ilişkin yaptıkları tanımlamalar ve sünnet kabul ettikleri davranışlar onların sünneti nasıl anladıkları ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların Hz. Muhammed'in sünnetini şekil odaklı ve anlam odaklı sünnet anlayışı ile yorumladıkları görülmüştür. Sünnete ilişkin bu iki farklı bakış açısı literatürde bu isimler altında yer almasına rağmen katılımcılara doğrudan bu isimlerle sorulmamıştır. Katılımcıların literatürdeki bu kavramlara hâkim olması beklenmediğinden bu kavramlar katılımcıların sünnet konusu dâhilinde ifade ettikleri değerlendirilmelerin incelenmesi ile ortaya çıkarılmıştır.

Katılımcıların görüşleri sünnet anlayışı kapsamında incelendiğinde, bazılarının Hz. Muhammed'in tüm yaptıklarını sünnet olarak kabul ettiği bazılarının ise Hz. Muhammed'in sünnetinde esas aldığı temel ilkelerin önemine dikkat çektiği görülmektedir.

Hz. Muhammed'in tüm yaptıklarını sünnet olarak tanımlayan Rüzgâr bu konuya ilişkin olarak şunları söylemiştir: *“Sünnet kelimesi peygamber efendimizin yapmış olduğu hal ve hareketler, sözlerdir.”* Benzer şekilde katılımcılardan Kaya da sünneti *“Efendimizin yaptığı şeylere deniliyor, öyle biliyorum”* diyerek ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcılardan sünnet olarak gördükleri davranışlara örnek vermeleri istendiğinde çakı taşımak, misvak kullanmak, sağ yönü tercih etmek gibi şekil itibarıyla öne çıkan davranışları söyledikleri görülmüştür. Irmak, sünnet konusunda örnek verirken şu ifadeleri kullanmıştır; *“Sağ elinle yemek yemek, sağ ayakkabıyı giymek, sağ elinle su içmek besmele ile yemeğe başlamak, elhamdülillah diyerek yemeği bitirmek tuzla başlamak, elini sofraya otururken yıkamak kalkarken yıkamak bunlar da peygamberimizin sünnetidir.”* Katılımcıların sünnete ilişkin verdikleri bu gibi örnekler literatürde yer alan *sünneti şekil odaklı anlamlandırma* kısmına işaret ediyor olabilir.

Hz. Muhammed'in tüm yaptıklarını sünnet olarak tanımlayanlardan farklı olarak bazı katılımcılar da sünnetin temel ilkelerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Sarp; *“Bizim en büyük problemimiz peygamber anlamında da budur bence. Maalesef Peygamberimizin o çağa özgü yaptığı bazı şeyleri sünnet olarak görüyoruz. Örneğin misvak, mesela misvak, misvakin temel amacı nedir, temizliktir. Oysaki biz ne yaptık, mesela şu anda adam gidiyor, alıyor odun parçasını sünnettir diyor, sevap*

kazandırır. Peygamberimizin yapmak istediği esas amaç nedir, dış temizliğidir, temizliktir, burada vurgu budur.” Sarp’ın bu ifadesi literatürde yer alan sünneti ilke-amaç odaklı anlama kısmına işaret ediyor olabilir.

Katılımcılarımızdan Tayfun ise peygamberin davranışlarına özel bir isim vermenin gereksiz olduğunu, onun yapıp ettiği davranışların insanlığın genel kabulleriyle ilgili olduğunu şu şekilde ifade etmişti. *“Peygamber efendimiz sağ el ile yemek yedi deniliyor. Benim aklıma şu geliyor, sağ eli olmayan adam ne yapacak günah mı işliyor o zaman. Peygamberimiz bir işi yapıyorsa öyle gerektiği için öyle yapardı. Şöyle bir şey sünnet olabilir mi Allah aşkına, peygamber efendimiz yemekten önce elini yıkardı o yüzden elini yıkamak sünnettir. Diğer dinlerde de insanlar elini yıkıyor, elini yıkamak genel insani yaşam kurallarının bir gerekliliği. Peygamberimiz misvak kullanırdı, ya o zaman colgate vardı da peygamber mi kullanmadı, yani o zaman misvak kullanmak normal insani yaşayış kurallarının bir gereği idi. Ben işin o tarafına o şekilde inanmıyorum.”*

Katılımcılarımızdan bazıları sünneti insanlığa faydalı olan davranışlar şeklinde tanımlamış ve sünnetin, insanların hem bireysel hayatına hem de dini hayatına rehberlik ettiğine işaret etmiştir. Bu konuda Doğu’nun değerlendirmesi şu şekildedir; *“Peygamberimizin biz dünyada yaşarken nasıl yaşamamız gerektiğine yönelik rehberlik eden sözleri ve davranışları olarak, daha çok davranış olarak söyleyebilirim. Bir Müslümanın nasıl yaşaması gerekiyor çünkü kuranı kerimde bütün detaylar yazmıyor bir Müslümanın hayatına yönelik doğumundan ölümüne kadar, temel bilgiler kurallar orada var, bu işin uygulanışı ve detayları da peygamberimizin hayatında var.”*

2.6.4. Sünnetin Günümüzde Uygulanması

Hiz. Muhammed’in sünnetinin günümüz Müslümanları için uygulanabilir olup olmadığına ilişkin katılımcı görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların genel olarak; sünnetin uygulanabilirliği, sünnetin uygulanmasının önündeki engel ve sorunlar ve sünnetin uygulanmasının yararları ve bilimselliği konularına değindikleri görülmüştür.

Katılımcıların çoğu Hiz. Muhammed’in sünnetinin günümüz Müslümanları için uygulanabilir olduğunu belirtmiştir. O’nun pek çok uygulamasının günümüz

insanı ve toplumları için de geçerli olduğuna inandıklarını söylemişlerdir. Örneğin Ceylan bu konudaki fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir. “Hz. Muhammed’in uygulamaları bence geçerliliğini korumalı, çünkü Kur'an-ı Kerim, İslam dini bütün çağlara hitaben gönderilmiştir. Yani geçmişi geleceği baz alan bir din olduğunu düşünüyorum. Evet, biraz nefsimize ağır gelse de ama hepsi en nihayetinde insanın fıtratına uygun şeyler, insanın ve doğanın iyiliği için yapılmış, o yüzden olmalıydı bence.”

Hz. Muhammed’in sünnetinin günümüzdeki uygulanabilirliğini ifade ederken katılımcıların bazıları sünnetin uygulanmasına ilişkin sorunlardan bahsetmişlerdir. Örneğin Doğu, sünnetin uygulanabilmesindeki sorunun zaman şartlarının değişmesiyle ilişkilendirmiştir: “Evet, günümüz koşullarıyla günün şartları çok farklı. Özellikle tabii ki, kadın erkek ilişkileri anlamında kadınların erkeklerle aynı ortamda bulunmaması, özellikle tanınmayan kişiler için aynı ortamda bulunmaması bu çağda biraz zor uygulanabilir bir şey, Türkiye gibi Müslüman olan bir ülkede bile. Dinimize baktığımız zaman eğer bir kadın bir erkeği tanımıyorsa zorunlu koşullar dışında aynı bulunmaması gerekiyor ama gerek iş hayatında gerek sosyal hayatta bunu bugün Türkiye’de ya da dünyanın herhangi bir yerinde uygulayabilmek zor.” Yalçın ise Doğu’nun görüşüne benzer olarak kadın hakları örneği üzerinden sünnetin günün şartları değerlendirilerek uygulanmasına değinmiştir: “O günün şartlarında ulaşım zordu, kadını korumak amacıyla alınan kararların olduğunu düşünüyorum. Bugünün şartlarını değerlendirirsek, bugün bir kadına yalnız çıkma desen sen benim özgürlüğümü mü kısıtlıyorsun diyecek, bunu koruma içgüdüleriyle değil de karşı tarafın özgürlüğünü kısıtladığı şeklinde düşünüldüğü için yanlış anlaşıyor. Ben bugünün şartlarına göre düşünüyorum o zaman yaşasaydım belki farklı düşünürdüm. Günün şartlarını değerlendirmek gerekiyor.” Katılımcılardan Ceylan ve Güneş ise sünnetin uygulanmasının önündeki sorunları, bazı insanların bu uygulamaları daha sert şekilde yapması, bilgilerin doğru aktarılmaması nedeniyle Hz. Muhammed gibi uygulanmaması ve insanların giderek karakter ve kişilik anlamında zayıflaması şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan çoğu Hz. Muhammed’in sünnetinin uygulanabilirliğine ilişkin açıklama yaparken sünnetin uygulanmasının yararlarını da vurgulamıştır. Bu noktada katılımcılar sünnetin günümüz Müslümanları tarafından uygulanmasının

hem bireysel hem de toplumsal yararlarına örnekler vermişlerdir. Örneğin Elmas, Hz. Muhammed zamanında yapılan ceza uygulamalarını örnek vererek şu açıklamayı yapmıştır: *“O zamanki cezalar şimdi de uygulanabiliyor olsaydı, şiddetin, suçların önleri alınmış olurdu, şimdi hafif cezalar veriliyor, iyi halden vs. cezaları sürekli iniyor, insanlar caydırılmış olmuyor, aynı suçu işlemeye devam ediyor.”* Benzer şekilde Doğu’da Hz. Muhammed’in devlet başkanı olarak yaptığı bazı uygulamaları örnek vererek bu uygulamaların insan hakları bağlamında günümüzde de yararlı olabileceğini şöyle ifade etmiştir: *“Kesinlikle geçerli olur diye düşünüyorum çünkü yaptığı uygulamaların hepsinde bugün insan hakları dediğimiz haklara saygı var. Bununla ilgili olarak hicret aklıma geldi benim şu an. Mekke’de müşrikler hem peygamberimize hem de inananlara her türlü eziyeti yapmasına rağmen, onlara iyi niyetle anlatmaya çalışıyor ama onlara saldırıp, onları öldürüp orada kalmak yerine bir süre ortamdaki uzaklaşıp başka bir şehre gidiyor ve daha sonra ortam sakinleşince geri dönüyor bu bile şu an ki savaşların, çatışmaların sürdüğü bir gündem var. Bunlara gelmeden ailelerin içinde bile şiddet sürüyor. Peygamberimiz bir devlet başkanı olarak bu kararı alıyor. Bu günkü şiddeti ve çatışmaları önlemek için çatışma yerine uzlaş, diplomasi gibi kavramlar bunun yerine geçiyor.”*

Sünnetin uygulanabilirliği konusunda Hz. Muhammed’in sünneti uygulanırken neyi, neden yaptığını bakmak ve hangi amaçla yaptığını tespit edebilmek gerektiği düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Örneğin Bahar bu konuda *“Aslında neyin, niçin uygulandığına bakmak gerektiğini düşünüyorum. Tek tek olay olarak bakmak gerek diye düşünüyorum. Mesela yaptığı bir uygulama vardır o günün şartlarına, yani şart derken de yanlış anlaşılmasın, tarihselci olarak bakmamak gerektiğini düşünüyorum. Ama mesela bazı şeyler var ki bu dönem daha farklı olarak yorumlanabilir, daha farklı uygulanabilir.”* Benzer şekilde katılımcılardan Çiçek de sünnetin zamanın şartlarına göre form değiştirebileceği görüşündedir; Çiçek’in bu konu hakkındaki fikirleri şu şekildedir; *“Şöyle ki bence zamanımızda olsaydı beki bazı şeyleri farklı yapardı diye düşünüyorum. Hani farklı yapardı değil aslında günümüze uyarlardı gibi, onun dönemindeki şartlar ve bu zamanki şartlar farklı olduğu için bu zamanki şartlara ayak uyduracak şekilde şekillendirirdi diye düşünüyorum.”*

Hız. Muhammed'in sünneti konusunda onun yaptığı bazı uygulamaların o dönemin gelenek görenekleri ile ilişkili olduğunu düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Onlara göre gelenek ile Hız. Muhammed'in bir ilkeyi hedefleyerek yaptığı uygulamalar ayrı tutulmalıdır. Konu ile ilişkili olarak Sarp şunları ifade etmiştir; *“Yani kültürle, Arap kültürüyle o dönemdeki yaşantıları ayıramadığımız zaman nitekim mesela bir sürü gelenek, görenek din olarak görünüyor şu anda. Ayırt etmek gerekiyor.”* Değişen şartlara ve kültüre göre çeşitli uygulamaların da farklılaşabileceğini düşünen Çiçek, kılık kıyafet örneğinden hareketle, Sarp'a benzer olarak şu görüşünü dile getirmiştir; *“Mesela şu an kadınlar daha çok pantolon giyiniyorlar, o zamanda öyle bir şey yoktu, kadınlar etekle işte o zaman. Bir de şöyle bir şey var, Arap kültürü, yani Arap kültürünü tüm dünyaya uyarlayamayız zaten, hani o zamanki kültür de farklı, ondan dolayı belki şu an kadınların giyinişiyle alakalı, erkeklerin giyinişiyle, kılık kıyafetle alakalı daha farklı olabilirdi yani şu an ki durumda olsaydı.”*

Hız. Muhammed'in sünnetinin uygulanabilirliğini ifade ederken katılımcılardan Güneş, Rüzgar, Çiçek, Ege ve Su sünnetin uygulanabilir olduğu kadar bilimsel bir yönünün de olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönü sebebiyle sünnetin günümüz için de geçerli ve yararlı olduğunu vurgulamışlardır. Örneğin bu konuda Rüzgar, sünnet olarak bazı davranışların yararlarının bilimle de açıklandığını şu şekilde belirtmiştir: *“Peygamber efendimiz zamanında olan sünnetler var mesela, şuan yapıldığında bile hem sağlığa faydası var hem sevap alıyoruz. Bazı sünnetleri bugün bilim açıklamaya çalışıyor mesela. Hatta geçenlerde reklam panolarında Hız. Muhammed şunu yapardı diye yayınlanmıştı ama neydi diye unuttum şu an.”* Rüzgar'a benzer şekilde Su da sünnetin günümüz için de pek çok faydaları olduğunu şu şekilde belirtmiştir; *“Tabii ki, şu an tıp bile peygamber efendimizin yaptığı bazı sünnetleri, hacamat mesela, peygamber efendimizin en bilinen sünnetidir, hacamatın yeni faydaları ortaya çıkıyor bilimsel olarak, herkes hacamata yöneliyor. O bir sünnettir ama yıllar geçmiş olsa bile o insanların yararınadır.”* Bu konuda aynı düşünen diğer katılımcılar da örneklerinde suyu içerken oturmanın, banyodan çıkarken ayaklara soğuksu tutmanın daha sağlıklı olduğunu, bir yere sağ ayakla girmenin dengeyi sağlamak açısından daha güvenli olduğunu ifade etmişlerdir.

2.6.5. Tema Değerlendirmesi

Hız. Muhammed'in Müslümanların hayatında yer bulması onun tavsiye ettiği ve bıraktığı temel ilkelerin uygulanabilir olması ile ilişkili görülmektedir. Bu tema altında Hız. Muhammed'in sünnetine ilişkin katılımcıların tanımlarına, katılımcıların hangi davranışları sünnet olarak kabul ettiklerine, sünneti nasıl anlamlandırdıklarına ve sünnetin uygulanabilirliğine ilişkin kategoriler oluşturulmuştur.

Sünnet'in İslam literatüründe farklı anlamlarda ele alınmış bir kavram olduğu dikkat çekmektedir. Literatür kısmında da değinildiği üzere sünnetin kapsamını oldukça geniş tutan, sözelimi Hız. Muhammed'in yapıp ettiği tüm davranışları sünnet kabul eden yaklaşımları bulmak mümkündür. Bununla birlikte yapılan kimi yorumlara göre ise sünnet, dinin hayata yansması olarak görülmektedir. Konu ile ilgili Karaman'ın ifadesine göre; dini doğru anlama ve yaşama adına ümmete örnek olabilecek davranışların tümü sünnettir. Ona göre Hız. Muhammed'in beşeri olarak nitelendirilebilen davranışlarını sünnet olarak kabul etmek özel manada sünnet kelimesine dâhil edilmemelidir.²⁰⁹

Katılımcıların yapmış olduğu tanımlamalarda sünnetin öne çıkan birtakım özellikleri bulunmaktadır. Buna göre Hız. Peygamberin yaptığı, yapılmasını istediği davranışlar ve Hız. Muhammed'in evrensel özellik taşıyan uygulamaları sünnetin iki yönünü oluşturmaktadır. Buna ek olarak bazı katılımcılar sünneti hükmü açısından ele almışlardır.

Katılımcıların sünnet olan davranışlara verdikleri örneklerin, onların sünneti algılayış biçimleri ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Sözelimi sünneti Hız. Muhammed'in yaptığı davranışlar şeklinde tanımlayan bir katılımcı Hız. Muhammed'in misvak kullanmasından hareketle kendisinin de bir dönem bunu sünnet niyeti ile kullandığını ifade etmiştir. Sünnetin temel ilkelerini önceleyen ve Hız. Muhammed'in insanlığa model olan davranışlarını sünnet kabul eden bir katılımcı ise Hız. Muhammed'in adalet ve genel olarak da ahlak anlayışını sünnete örnek olarak vermiştir.

Sünnet kabul edilen uygulamalar hakkındaki katılımcı görüşleri değişkenlere (yaş, medeni durum, eğitim vd.) göre incelendiğinde; sosyal ilişkilerin düzeltilmesi

²⁰⁹ Hayreddin Karaman, "Zaman ve Mekanın Değişmesi Halinde Sünnetin Geçerliliği", *Sünnetin Dindeki Yeri, Sünnetin Dindeki Yeri*, Heyet (İstanbul: İsav Kitaplığı, 1998), 43-48.

ile ilgili davranışları sünnet kapsamı dâhilinde değerlendiren katılımcıların çoğunlukla Hz. Muhammed'e ilişkin daha detaylı açıklama yapabilen katılımcılardan oluştuğu görülmüştür.

Katılımcılar tarafından örneklendirilen ve sünnet kabul edilen davranışların ibadetten sosyal ilişkilere, temizlikten yeme içmeye kadar yayıldığı görülmektedir. Buna göre sünnetin ibadet, muamelat ve ahlak boyutlarında inananların hayatında yer edindiği söylenebilir. Konu ile ilişkili olarak Çakan'ın; *“İslami Yapılanmada Model ve Metodoloji Olarak Sünnet”* isimli çalışmasına göre beşeri ilişkiler, günlük işler gibi hayatın çeşitli alanları sünnet ışığında dini bir içerik kazanmaktadır.²¹⁰

Katılımcıların verdikleri örnekler ve sünnete ilişkin açıklamaları sünnet konusunda literatürde yer alan lafız ve anlam odaklı sünnet anlayışı ayrımını çağrıştırmaktadır. Katılımcıların ifadeleri tam anlamıyla şekil odaklı anlayışı ifade etmese de ona işaret eden görüşler bulunmuştur. Sözelimi çakı taşımak ya da yeşil renk giyinmek lafız odaklı sünnet anlayışına işaret ediyor olabilir. Bu anlayıştan farklı olarak katılımcılardan birinin diş fırçalamak ya da beden temizliği gibi davranışları sünnet olarak değerlendirmemesi ilgi çekicidir. Katılımcının değerlendirmesine göre genel insan davranışlarını sünnet olarak kabul etmek mümkün değildir. Katılımcının bu ifadesi yukarıda değinilen Karaman'ın sünnet tanımı ile benzerlik göstermektedir. Netice itibari ile insanlık tarihi Hz. Muhammed ile başlamamıştır. Dolayısı ile Hz. Muhammed'in rehberliği olmasa dahi temizlik, insan yaşamının temel bir gerekliliğidir. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in bu konudaki hassasiyetinin Müslümanları etkilediği düşünülebilir.

Sünneti evrensel ilkeler ve faydalı davranışlar olarak yorumlayan katılımcıların sünneti mana odaklı algıladıkları söylenebilir. Buna göre insanlığa değer katan, toplum hayatına katkı sunan davranışlar sünnet kabul edilmekte ve çağ üstü olarak değerlendirilmektedir. Bu tema altında yer alan sünnetin uygulanabilirliği konusu da yine sünnetin tanımı ile ilişkili olarak anlaşılabilir. Bu kapsamda sünnetin günümüz için uygulanabilir olup olmadığı onun şekil ya da anlam odaklı anlaşılması ile bağlantılı görülmektedir.

²¹⁰ İsmail Lütfü Çakan, “İslâmî Yapılanmada Model ve Metodoloji Olarak Sünnet” *Sünnetin Dindeki Yeri*, ed. İsmail Lütfü Çakan. (İstanbul: *İslami İlimler Araştırma Vakfı -Ensar Neşriyat*, 2010) 241-254.

Sünneti mana odaklı anlayan katılımcılar, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönem ve çevrenin anlaşılmasının önemini vurgulamışlardır. Buna göre dönemin Arap toplumunun gelenek ve görenekleri sünneti algılayış şekillerinde belirgin olabilmektedir. Bu durum da ilahi mesajın evrensel karakterini zedeleyebilmektedir. Dolayısı ile sünnetin şekline ve lafzını temel almak sünneti değişime kapalı hale getirmekte ve uygulanabilirliğini engellemektedir. Konu ile ilgili bir çalışmada Polat, değişen şartlar içerisinde sünnetin günümüze nasıl uygulanacağı meselesini tartışmış ve sünnet ile sünnetin olduğu ortam arasındaki münasebeti anlamanın önemine dikkat çekmiştir.²¹¹ Buna göre sünneti anlarken zamana göre değişen ve değişmeyen uygulamalar arasındaki ayrımı dikkate almak, formdan ziyade amaca odaklanmak sünnet anlayışına daha uygun görülmektedir. Bu sayede sünnet her dönemde işlevsel olmakta ve bir nevi tarihe karşı dayanıklılığını muhafaza etmektedir.²¹²

Katılımcılardan bazıları sünnetin günümüzde uygulanabilir olması konusunda zamanın şartlarının zorlaştırıcı bir etkisini bulunduğunu ifade etmişlerdir. Sözelimi kadın ve erkek arasındaki ilişkinin günümüz şartlarında sünnete uygun olmadığı, çalışma hayatının bunu zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra sünnetin uygulanması önündeki engelleri insanların kendi yetersizlikleri ile açıklayan katılımcılar da bulunmaktadır, onlara göre sünnetler, günümüz Müslümanlarının nefislerine ağır gelmektedir.

Sünnetin günümüzde geçerli olduğunu ifade eden bazı katılımcılar, Hz. Muhammed'in sünnetinin faydaları ve bilimsel oluşu ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna göre zaman değişse dahi Hz. Muhammed'in hacamat, ayağa soğuk su tutma, oturarak su içme gibi bazı uygulamaları günümüzde bilimsel olarak da dayanağı olan uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

²¹¹Polat, "Hz. Peygamberin Sünneti ve Değişim", 62-66.

²¹² Mustafa Tekin, "Sünnet ve Toplumsal Dinamikler" *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8 (Aralık 2018), 163-174.

SONUÇ

İnsanların bilgi eksikliği hissettikleri konularda eksikliklerini giderebilecekleri yollardan biri model alarak öğrenmedir. Olumlu ya da olumsuz bir örneklik neticesinde model alınan şahıs, kişiyi etkilemekte ve onun için adeta bir motivasyon kaynağı olmaktadır. Bununla birlikte sevdiği kişi ile özdeşim kurmak her yaştan birey için geçerli olan bir durumdur. Bireyler çeşitli konularda tercih yaparken özdeşim kurdukları figürü göz önünde bulundurmakta ve onu hem duygusal anlamda hem de davranışlarıyla hayatlarına dâhil etmektedirler. Model alınan şahıs, bireylerin kendi yakın çevrelerinde doğrudan tanıştığı ya da bizzat tanışmasa da dolaylı olarak kendisini yakın hissettiği ve etkileşim kurmak istediği kişilerden biri olabilir.

Konu inanan bireyler açısından değerlendirildiğinde, dinlerin onlara bir rehber olarak peygamberleri takdim ettiği görülmektedir. Özel olarak İslam dinine bakıldığında peygamberlere iman, temel inanç esasları arasında kabul edilmekte ve bu konuda peygamberler arasında bir ayrıma yer verilmemektedir. Dolayısı ile peygambere iman ve itaat etmek Allah'a inancın bir gereği olarak öne çıkmaktadır.

İslam'ın yaşanılabilir bir din olması ve doğru şekilde anlaşılması Hz. Muhammed'in rehberliği ile mümkün görülmektedir. Bu nedendir ki Müslümanlar gerek bireysel gerekse sosyal hayatlarında Hz. Muhammed'in örnek ahlakını ve davranışlarını referans almakta ve onun sünnetine uygun bir hayat yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu durum Müslüman toplumların ortak sayılabilecek kültür ve medeniyetine de katkı sağlamış, Hz. Muhammed sevgisinden kaynaklanan birtakım hassasiyetler onları birleştiren unsurlar arasında yer almıştır. Bununla birlikte bireyler Hz. Muhammed'e benzerlikleri ölçüsünde kendilerini daha iyi bir Müslüman olarak değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda çalışmada Hz. Muhammed'in Müslüman bireyler hayatındaki yeri ele alınmıştır.

Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi düzeyleri açısından katılımcı görüşleri incelendiğinde bilgi kaynaklarının farklılaştığı görülmektedir. Sıklıkla ifade edilen kaynakların aile ve yakın çevreden oluşması Hz. Muhammed'e ilişkin bilgilerin erken yaşlarda edinilmeye başlandığına işaret etmektedir. Bunun dışında günümüzde sosyal medyanın ve internetin hem hızlı hem de kolay ulaşılabilir olması Hz.

Muhammed'e yönelik bilgi edinilmesini kolaylaştırmakta, katılımcılar hem yeni bilgiler öğrenirken hem de duydukları bilgilerin doğruluğunu araştırırken bu kaynakları kullandıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcılar Hz. Muhammed'i tanımak konusunda kendilerini yetersiz hissettiklerini, onu tanımanın zor olduğunu ve ona ilişkin öğrenilecek bilgilerin her zaman var olduğunu ifade etmektedirler. Bu durumun Müslümanların dini konularda genel olarak kendini yeterli görme halinin hoş kabul edilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte sahip oldukları konusunda mütevazı olmak ve eksikliğini ifade etmek edebe daha uygun geliyor olabilir.

Hz. Muhammed'e yönelik duygusal durumlar incelendiğinde katılımcıların ona karşı olumlu duygulara sahip olduğu görülmektedir. Bireyin ancak sevdiği ve hayranlık duyduğu bir modeli hayatına katacağı ve onu örnek alacağı bilinen bir husustur. Hz. Muhammed'in hem karakteri hem de peygamber olması itibari ile Müslümanlar tarafından model kabul edildiği ve bu durumun onun sevgisinin içselleştirilmesi halinde mümkün olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed'e ilişkin en yoğun duyguların sevgi, hayranlık, yakınlık, özlem, merak, sorumluluk, minnet ve utanç gibi duygulardan oluştuğu görülmektedir. Kendilerini yetersiz bulan ve Hz. Muhammed'e layık bir ümmet olamama endişesini taşıyan katılımcıların utanç ve sorumluluk gibi duyguları daha yoğun hissetmeleri dikkat çekmektedir. Bu noktada bir Müslüman olarak yapıp ettiklerini sorgulama konusunda Hz. Muhammed'in etkili olduğu söylenebilir.

Duygular, bireyin ruh halini ifade etmekle birlikte eylem boyutunu da içinde barındırmaktadır. Dolayısı ile sevgi, yakınlık, hayranlık gibi duyguların samimiyeti, davranışlarda tezahür etmekte ve pratik olarak insan hayatında karşılık bulmaktadır. Hz. Muhammed'e yönelik duygular Müslümanların bireysel ve sosyal hayatında birtakım davranışları gerçekleştirmelerinde ve onlara karşı hassasiyet göstermelerinde etkili olmuştur.

Katılımcıların Hz. Muhammed'e yönelik düşünceleri incelendiğinde, Hz. Muhammed'in kişilik özelliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu kişilik özellikleri arasında güvenilirlik, merhametli ve adaletli olma vasıfları öncelenmektedir. Bu yönleri ile Hz. Muhammed katılımcılar tarafından tüm zamanlar için en büyük örnek olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Hz.

Muhammed'in örnekliliği önünde birtakım engeller olduğu ifade edilmiştir. Zikredilen engeller genel olarak çağın getirdiğı şartlarla açıklanmaktadır.

Hız. Muhammed'e yönelik düşüncelerin anlaşılması adına oluşturulan metaforik soruda katılımcıların; su, güneş, ay, öğretmen, kalem, toprak, pamuk türünden benzetmeler kullanıldığı görülmüştür. Yapılan benzetmelerde Hız. Muhammed'in vazgeçilmez olması, insanlık için çok temel bir boşluğu doldurması, yol gösterici bir rehber olması, çeşitli konularda insanları aydınlatması gibi özelliklerine vurgu yapıldığı ortaya çıkmıştır.

Hız. Muhammed'in Müslümanların hayatında etkili olduğu düşünülen sosyal, ibadet ve ahlak alanındaki etkilerine ilişkin katılımcı görüşleri değerlendirilmiştir. Buna göre Hız. Muhammed'i örnek almanın bireylerin sosyal ilişkilerinde iyileştirici bir katkısı olduğu görülmektedir. Katılımcıların ibadet alanında Hız. Muhammed'i örnek aldıkları durumlar genellikle nafile ibadetleri yapma, ibadetleri yaparken devamlılığına ve yapılış şekline hassasiyet gösterme şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Hız. Muhammed'in kişisel özellikleri ve insanlarla ilişkilerinde dikkat ettiği temel ilkeler katılımcılar tarafından ahlaki boyutu ile örnek alınan alanları oluşturmaktadır. Merhamet, hoşgörü, adalet ve dürüstlük gibi erdemlerin bu alanda öne çıktığı görülmektedir.

Hız. Muhammed'in dini açıklayıcı olması ve dinin nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin örnekliliği, onun peygamberliğinin önemini ve görevlerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu yönü ile o, inananları aydınlatıcı ve rehberlik edici bir misyona sahiptir. Katılımcılar peygamber olması hasebi ile Hız. Muhammed'in birtakım özelliklerini ulaşılamaz bulmaktadır. Buna göre vahiy alması, günahsız olması, mucizeleri, ilk olarak yaratılması gibi özellikler onu diğer insanlardan ayırmaktadır. Literatürde yer alan aşırı yüceltmeci bir peygamber tasavvuru katılımcılar arasında yüksek ölçüde zikredilmemiştir. Bununla birlikte az da olsa katılımcıların ifade ettiği, onu örnek almayı zorlaştıran birtakım özellikler bu tasavvurun izlerini taşımaktadır. Bu noktadaki bakış açısı farklılıklarının genel olarak din ve peygamber tasavvuru ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Hız. Muhammed Müslümanların hayatında sünnet kabul edilen birtakım davranışlarla yer bulmaktadır. Sünnet kabul edilen davranışların ne olduğu ise konu ile ilgili yapılan tanımlamalara göre farklılık göstermektedir. Katılımcılar literatürde

yer alan şekil ve mana odaklı sünnet anlayışına uygun tanımlamalar ve örneklendirmelerde bulunmuşlardır. Bazı katılımcılar tarafından evrensel davranışlar olarak yorumlanan sünnet, tüm zamanlar için geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte günümüzde çalışma hayatı, sosyal medya ve sosyal hayatta meydana gelen değişimler nedeni ile sünneti uygulamanın zor olduğu ifade edilmiştir.

Katılımcı görüşleri değişkenlere göre (yaş, cinsiyet vd.) incelendiğinde üç kategoride farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre; Hz. Muhammed' e ilişkin bilgi edinilen kaynaklarda internet kullanımının 22-32 yaş grubu aralığında daha çok tercih edildiği, televizyon kullanımının ise 50-58 yaş aralığındaki katılımcılar tarafından daha çok tercih edildiği görülmüştür. Sünnet olan uygulamalar ve peygamber tasavvuru konularında Hz. Muhammed'e ilişkin daha detaylı açıklama yapabilen katılımcıların, sünnetin sosyal ilişkilerle ilgili boyutuna ve Hz. Muhammed'in ulaşılabilir özelliklerine daha çok vurgu yaptığı görülmüştür. Bu kategoriler dışında katılımcıların değerlendirmeleri değişkenlere göre belirgin farklılıklar içermemektedir.

Elde edilen bulgulardan hareketle Hz. Muhammed'in Müslümanlar tarafından önemli bir figür olarak kabul edildiği ve Müslümanların hayatlarının çeşitli alanlarında ona yer vermeye çalıştıkları söylenebilir. Katılımcıların Hz. Muhammed'e ilişkin bilgi edinmeye çalışmaları, onu sevdikleri için çeşitli davranışları yapmaya özen göstermeleri, ibadetlerinde ve ahlaki davranışlarında onu örnek almaları Hz. Muhammed'in Müslüman bir birey için etkili bir model olduğunu göstermektedir. Katılımcı görüşlerinden hareketle Hz. Muhammed'i örnek almanın Müslümanların bireysel ve sosyal hayatında olumlu yönde değişikliğe sebep olduğu, Müslümanların dini gelişimlerini bir rehber eşliğinde yürütmeye çalıştıkları görülmektedir. Hz. Muhammed'i insanlığa tanıtan temel kaynaklar aynı olmasına rağmen Müslümanların peygamber tasavvuru ve sünnetin anlaşılması konularında hem literatürde hem de katılımcı görüşlerinde farklılaşan yorumlar bulmak mümkündür. Bu farklılıkların genel olarak dini anlayış formlarından kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte ona duyulan sevgi ve saygı inananları birleştirici bir unsur olarak görülmektedir. Yaşamındaki çeşitli tecrübelerle Müslümanlara nasıl davranmaları gerektiğini öğreten İslam peygamberi, sunduğu genel ilkelerle

inananlara geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu sayede günümüz Müslümanlarının hayatında dahi yer bulabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Açık, Fatih. “Hz. Peygamber Dönemi Toplumsal Değişimin Öne Çıkan Yönleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi = The Journal of International Social Research*, 7/38 (2015), 1003-1010.
- Adilibayeva, Şamşat. *Kazakistan Toplumunun Dini Hayatında Hadis ve Sünnetin Rolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Agitoğlu, Nurullah. "Sünnetin Doğru Anlaşılması ve Günümüze Taşınması- ‘Allah Güzeldir, Güzelliği Sever’ Rivâyeti Üzerine Bir Değerlendirme”. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8 (Aralık 2018), 345-356.
- Ağırkaya, Güven. “Kur’ân ve Sünnet Birbirinin Neyi Olur?”. *Diyanet İlmî Dergi* 57 (2021), 1021-1060.
- Aksürmeli, Mehmet “Değişen Peygamber Algısına Toplumbilim Açısından Bakmak”. *Haz. Peygamber’in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim*. Gaziantep:Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2015.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Apak, Adem."Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Önemi ve Değeri". *İslam San'at Tarih Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 16 (Aralık 2010), 9-18.
- Arslan, İhsan. “Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Hz. Peygamber’in Beşeri Özellikleri”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2017), 53-110.
- Ateş, Abdurrahman vd. (ed.). *İslam ve Yorum*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2017.
- Ay, Mahmut. "İşarî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 0 / 23 (Mart 2012), 77-120.
- Aydın, Muhammet. “Kur’an’da Peygamber Tasavvuru”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 / 15 (Ocak 2019), 35-60
- Aydın, Eyyup. *Tanrı algısı ve peygamber algısı ilişkisi (Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatı görevlileri örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Bağcı, H. Musa. “Hz. Peygamber’in Örnekliğinin Günümüzdeki Önemi”. *İslami İlimler Dergisi Yayınları* 2 (2007), 75-92
- Bandura, A. . *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, (1977).

- Bardakoğlu, Ali. *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2019.
- Bayyığıt, Mehmet vd. (ed.). *Hız. Peygamber ve Gençlik Sorunları*. Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Bedir, Murteza. "Ahkâm-ı Şer'iyye İçinde Sünnet'in Yeri". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 1 (2007).
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. *Sahihi Buhârî ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni*, çev. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 2017.
- Çakan, İsmail Lütfü (ed.). *Sünnetin Dindeki Yeri*. İstanbul: İlimler Araştırma Vakfı - Ensar Neşriyat, 2010 (a).
- Çakan, İsmail Lütfü. "İslâmî Yapılanmada Model ve Metodoloji Olarak Sünnet" *Sünnetin Dindeki Yeri*, ed. İsmail Lütfü Çakan. (İstanbul: ISAV -Ensar Neşriyat, 2010) (b) 241-254.
- Çetiner, Bedreddin (ed.). *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları II*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2001.
- Çınar, Mahmut. "Peygamber'e İtaatin Dayanağı Olarak İsmet Meselesi / The Issue of Ismah as the Ground of Obedience to the Prophet / عصمة النبي وادانته انما لعنصر ايميه". *İlahiyat Akademi Dergisi* 7/8 (Aralık 2018), 327-344.
- Deliser, Bilal. "Medeni Ayetlerde Hz. Peygamberin Örnekliği Bağlamında Toplumsal İnşa". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (Haziran 2013),
- DeMarrais, K. "Qualitative Interview Studies: Learning Through Experience". In K. DeMarris & S. D. Lapan, *Foundations for Research*. 51-68. Mahwah, NJ: Erlbaum, 2004.
- Düzgün, Şaban Ali (ed.). *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2011.
- Düzgüner, Sevde. "Orada Bir Peygamber Var Uzakta: Günümüz Gençlerinin Peygamberimize (sav) Yönelik Zihinsel Şemaları ve Duygu Dünyaları: Tespit, Problem ve Öneriler", *Uluslararası Mevlîd-i Nebi Sempozyumu "Peygamberimiz ve Gençlik" (23-25 Kasım 2018) İstanbul*, 2019, 519-542.
- Ebu Gudde, A. *Bir Eğitimci Olarak Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, çev. Enbiya Yıldırım. Ankara: Takdim Yayınları, 2022.

- el-Karadâvî, Yusuf. *Sünneti Anlamada Yöntem*. çev. Bünyamin Erul. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2017.
- Erikson, E. H. . *Childhood and society*. New York: W.W. Norton, 1950.
- Erkaya, Musa. “Hz. Peygamber’in Örnek Ahlakının Günümüze Taşınmasında Hadis/Sünnetin Rolü”, *Modern Çağda Ahlak*, ed. Heyet. Konya: Konya İlahiyat Derneği, 2012.
- Evkuran, Mehmet. “Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri”. *Hiz. Peygamber’in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim*. Gaziantep: 2014.
- Gökbulut, Sevinç. *Kur’an-ı Kerim’in Mekki Surelerinde İman-Ahlâk İlişkisinin Toplumsal Boyutları*. Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Görmez, Mehmet. “Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine”, *Üçüncü 1000’e Girerken İslam*, ed. Heyet. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Gibbs, G. R. “Analyzing Qualitative Data”, ed. In U. Flick. *The Sage Qualitative Research Kit*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2007.
- Gül, Nadibe. *Kuran ve hadislere göre Hiz. Peygamber’in kişiliği*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Gülek, Süleyman. *Her Konuda Örneğimiz Hiz. Muhammed (sav) Hayatı, Ahlakı, Şahsiyeti*. İstanbul: Beka Yayınları, 2022.
- Güngör, Mevlüt. “Kur’ân’ın Hiz. Peygamber’in Sünnetine Verdiği Değer”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, ed. Heyet . İstanbul: İslami İlimler Araştırmaları Vakfı Kitaplığı, 1998.
- Haçkalı, Abdurrahman. “Ehl-i Hadis – Ehl-i Re’y Ayrışması Fıkhî mi, İtikadî mi?”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003).
- İslamoğlu, Mustafa. *Üç Muhammed*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018.
- Kahraman, Ferruh. "Hz. Peygamber (sav)’ın Tefsirinin Kur’an İlimlerindeki Yeri”. *Diyanet İlmi Dergi* 49/1 (Mart 2013), 7-22.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 03 Haziran 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hadis>.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2017.
- Karaman, Hayreddin. “Zaman ve Mekanın Değişmesi Halinde Sünnetin Geçerliliği”, *Sünnetin Dindeki Yeri, Sünnetin Dindeki Yeri*, ed. Heyet. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Kitaplığı, 1998).

- Kartopu, Saffet, Dağcı, Abdullah. “Üniversite Öğrencilerinin Hz. Muhammed’e Yönelik Algıları: Metaforik Bir Araştırma”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 34/2 (2015), 217-235.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’da Üsve-i Hasene Kavramı- Model Alma Yoluyla Öğrenme”. *Diyanet İlmi Dergi*, 42/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2006), 39.
- Kavas, Ahmed (ed). *Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.v)*. İstanbul: İslamî İlimler Araştırma Vakfı, 2011.
- Kavuştu, Şura. *Hz. Muhammed’in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kaya, Osman. “Yanlış Peygamber Algısının Tezâhürleri”, *Hz. Peygamber’in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim*. Gaziantep:Gaziantep Üniversitesi Basımevi, 2015.
- Kayıklık, Hasan. “Bireysel dindarlığın boyutları ve inanç- davranış etkileşimi”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/3 (2006), 491-499.
- Kendebay Serikjan. “Kur’an’da itab âyetleri çerçevesinde Hz. Peygamber (s.a.s.)’e yapılan uyarılar”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 3 (Haziran 2017), 31-49.
- Kılıç, Ünal. "Hz. Peygamber'in Ahlak'ı ve Güzel Ahlaka Verdiği Önem". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (Haziran 2009), 97.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. “Sünnet’in Yeni Tanımının Yorumu”. *İslamî Araştırmalar Dergisi* 5/3 (1991), 154-164.
- Kırııcı, Enes Hamza. *Hz. Muhammed'in ikili ilişkileri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Koçinkağ, Mansur. "Erken Dönem Fıkıh Düşüncesinde Ehl-i Re'y ve Ehl-i Hadîs Ayrımı". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 / 10 (Kasım 2017)
- Koçyiğit, Tahsin (ed.). *Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Koluman, Rahmet. *Hadis/Sünnette Araç-Amaç İlişkisi ve Araçların Değişebilirliği (Misvak Hadisleri Örneği)*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Korkmaz, Sıddık. "Peygamber ve Beşer Olarak Hz. Muhammed", Hz. *Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştay Bildiri ve Müzakere Metinleri 17-19 Ekim*
- Köycü, Erdoğan. "Hadis Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan "er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs"ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi* 6 / 2 (Aralık 2020), 407-423.
- Kurt, Yaşar. "Kur'an'da Hz. Peygamber'in Örnek İnsan Oluşu: Üsve-i Hasene". *İslamî İlimler Dergisi*, 1/1 (Bahar 2006), 158.
- Kuşat, Ali. "İbadetlerde Niyetin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile İlişkisi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 / 2 (Haziran 2012)
- Martı, Huriye. "Hz. Peygamber'i Ahlâkî Bir Model Olarak Benimsemenin Önündeki Engeller Üzerine". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/1 (Nisan 2015)
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.
- Münavi, M. Abdurrauf. *Feyzü'l-Kadir*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1994.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, çev. Ahmet Davutoğlu. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977.
- Nazlıgöl, Habil. "Sünnetin/Hadislerin Günümüze Taşınmasında Buluşulacak Ortak Nokta Ne Olmalı?", *Yakın Doğu Üniversitesi I. Uluslar Arası Hadis İhtisas Sempozyumu*, ed. Yusuf Suiçmez (Lefkoşa: *Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları*, 2014) 41-83.
- Okumuş, Ejder. "Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İslam Maneviyatının Rolü". *Diyanet Aylık Dergi*/184 (Nisan 2006), 19.
- Önal, Mehmet. "Sünnete Hikmet Nazarıyla Bakmak". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8 (Aralık 2018), 175-186.
- Öz, Ahmet. "Kur'an'da Peygamberimize Has Olarak Zikredilen Konular". *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (2013), 59-92.
- Özaktan, Fatih. "Siyer İlmi ve Diğer İslami İlimlerle İlişkisi". *Afyon Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 1/1 (Aralık 2018), 133-147.
- Özavşar, Mehmet Emin. "'Hadisin Neliği' Sorunu ve Akademik Hadisçilik". *İslamiyât Dergisi* 3/1 (2000), 33-53.

- Özdemir, Nida - Düzgüner, Sevede. "Suçluluk, Pişmanlık ve Günahkarlığın Kapsamı ve Diğer Yakın Kavramlarla İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / 49 (Aralık 2020), 497-529.
- Özel, Ahmet. *H. Muhammed'in Devlet Başkanlığı ve Liderliği*. Ankara: Astana Yayınları, 2021.
- Patton, M. Q. *Qualitative. Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks CA: Sage, 2002.
- Peker, Hüseyin. "Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 41-49.
- Polat, Selahattin. "Hz. Peygamberin Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma", *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Heyet (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 32.
- Sakallı, Talat. "Hüdaî Sünnet-Zevaid Sünnet Ayırımı", *Hadisin Dünü- Bugünü ve Geleceği Sempozyumu* (14-15 Ekim 1993).
- Sancaklı, Saffet. "Hz. Peygamber'in İbâdet Anlayışında Ön Plana Çıkan Hususlar". *Siyer Araştırmaları Dergisi* / 10 (Temmuz 2021).
- Sancaklı, Saffet. "Hz. Peygamber'in İbâdetlerde Öngördüğü İ'tidâl ve Kolaylık Anlayışı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 / 1 (Ocak 2000).
- Sarı, Hakan. *Dindar Bireylerin Peygamber Tasavvurlarıyla Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Schimmel, Annemarie. *Ve Hz. Muhammed O'nun Peygamberi'dir*. çev. Okşan Aytolu. İstanbul: Profil Yayınları, 2008.
- Söylemez, M. Mahfuz (ed.). *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*. Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- Söylemez, M. Mahfuz (ed.). *Örnek İnsan Hz. Muhammed*. Çorum: Çağrı Eğitim Vakfı Yayınları, 2006.
- Sinanoğlu, Mustafa. *Peygamberlere İman*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Suiçmez, Yusuf (ed.). *Yakın Doğu Üniversitesi I. Uluslar Arası Hadis İhtisas Sempozyumu*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Şahin, Sami. "Sünneti Anlama ve Yorumlamada Sahabilerin Farklı Davranışlarına Bazı Örnekler". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 / 2 (Aralık 2008)

- Şengül, Muhammet. *Kur'ân'ın Hedeflediği Müslüman Tipi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Tekin, Mustafa. "Sünnet ve Toplumsal Dinamikler". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 7/8 (Aralık 2018), 163-174.
- Tekin, Mustafa. (ed.) *Sünnet Sosyolojisi*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2013.
- Tekin, İshak. *İnsan-ı Kâmil Anlayışı Bağlamında Ahlak Eğitime Kuramsal Bir Yaklaşım*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Terzi, M. Kemal. Hadis ve Hadisin İslamî Hükümlerdeki Yeri ve Önemi. çev. Mustafa Özcan. *Diyanet Dergisi* 23/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1987), 25-42.
- Tirmizi, Ebu İsa M. b. İsa b. Sevre. *Süneni Tirmizi Tercümesi*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu. Ankara: Yunus Emre Yayınları, 1983.
- Tunç, Cihat. "Peygamber Sevgisi ve Önemi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1994), 357.
- Türkgülü, Mustafa. "İslam Ahlak Öğretisinin Sünnet Boyutu". *Diyanet İlmi Dergi*, 43/3 (Eylül 2007), 104.
- Uyar, Ahmet. "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar (Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y Ekolleri)". *Bilimname Dergisi* 2 (Haziran 2004), 29-44.
- Uysal, Enver. "Dindarlığın Ahlâkî Temeli Üzerine Bazı Düşünceler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 / 1 (Ocak 2005), 41-59.
- Ünal, Yavuz. "Hadisin Tarihsel Serüveni ve Epistemik Değeri Üzerine". *İslamî İlimler Dergisi* 3/2 (Güz 2008), 219-227
- Ünal, İ. Hakkı. "İslam Kültürünün Sürekliliğini Sağlamada Hadis ve Sünnetin Rolü". *İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyum*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Ünal, Abdullah. "Hadisi İnkâr Problemi". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2017), 37
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Peygamber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 03 Haziran 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/peygamber>
- Yaykın, İsa. *Kur'an ve Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yenibaş, Hasan. "Sıhhatli Bir Peygamber Tasavvuru Açısından Peygamberimizin Beşerî ve Nebvî Şahsiyeti". *Diyanet İlmi Dergi* 49/3 (2013), 65

Yerinde, Adem. *Ahkam Âyetlerinin Tefsirinde Sünnetin Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Yıldırım, Fethi. “Hz. Peygamberi Sevmenin Anlamı ve Önemi”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2020), 148-164.

Yıldırım, Ali. & Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2006.

EKLER

Ek-1 Bilgilendirilmiş Katılımcı Onam Formu

LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUN!

Sayın katılımcı....., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Din Psikolojisi alanında yüksek lisans öğrencisi Hatice Kılıç tarafından yürütülen “Hz. Muhammed’in Müslümanlar Hayatındaki Yeri” konusundaki yüksek lisans tez çalışmasına davet ediliyorsunuz. Araştırmada yer almayı kabul etmeden önce çalışmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme sonrası özgürce vermeniz gerekmektedir. Size özel hazırlanmış bu bilgilendirmeyi lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınıza açık yanıtlar isteyiniz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsizsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçimde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır. Görüşmeye katılan katılımcının gerçek kimliğini gösteren herhangi bir bilgi araştırmada kullanılmayacak, verilen cevaplar katılımcılara verilen rumuzlarla araştırmada yer alacaktır.

Araştırma İle İlgili Bilgiler:

- a. **Araştırmanın Amacı:** Müslümanların hayatında Hz. Muhammed’in yerini anlamaya çalışmaktır.
- b. **Araştırmanın Nedeni:** Yüksek Lisans Tez Çalışması
- c. **Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı:** 20

Araştırmacı İle İlgili Bilgiler:

Adı-Soyadı: Hatice Kılıç

Çalışmaya Katılım Onayı:

Katılmam beklenen çalışmanın amacını, nedenini ve yeri ile ilgili bilgileri okudum ve gönüllü olarak çalışma süresince üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma ile ilgili ayrıntılı açıklamalar sözlü olarak araştırmacı tarafından yapıldı. Bu çalışma ile ilgili faydalar ve riskler ile ilgili bilgilendirildim.

Ek-1 (Devam) Bilgilendirilmiş Katılımcı Onam Formu

Bu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının

Adı-Soyadı:

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri talep ederse gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Ek-2 Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Soru No	Soru
1	Herhangi bir dini eğitim aldınız mı?
2	Aldığınız eğitimde Hz. Muhammed'e ilişkin bilgiler var mıydı?
3	Aldığınız bu eğitimi nasıl değerlendirirsiniz?
4	Bu zamana kadar Hz. Muhammed hakkında hangi kaynaklardan bilgi edindiniz?
5	Hz. Muhammed hakkında duyduğunuz, okuduğunuz ya da gördüğünüz bir bilginin doğruluğunu araştırır mısınız?
6	Hz. Muhammed'i ne kadar tanıdığınızı düşünüyorsunuz?
7	Hz. Muhammed'i en çok hangi özelliği ile tanıyorsunuz?
8	Sünnet kelimesi size neyi/neleri çağırıyor?
9	Sünnet olarak gördüğünüz davranışlar nelerdir?
10	Sizce Hz. Muhammed'in tüm uygulamaları bugün geçerliliğini korumakta mıdır? Sizce hangi uygulamaları geçerliliğini devam ettirmekte hangileri kaybetmektedir?
11	Peygamberlerin dindeki yeri ve fonksiyonu hakkında ne düşünüyorsunuz?
12	Sizce Hz. Muhammed modeli/figürü olmadan da İslam dini yaşanabilir mi? Neden?
13	Hz. Muhammed'in hayatınızda etkili bir figür/model/insan olduğunu düşünüyor musunuz?
14	Sizce Hz. Muhammed günümüz insanının örnek/rol model alması gereken bir kişi midir? Neden?
15	Hayatınızda Hz. Muhammed'in en çok hangi ahlaki özelliklerini kendinize örnek alıyorsunuz?
16	Sizce Hz. Muhammed'i diğer insanlardan ayıran özellikler var mıdır?
17	Hz. Muhammed'in diğer insanlardan üstün olduğunu düşündüğünüz özellikleri var mı?
18	Hz. Muhammed gibi bir insan olmak Müslümanlar için ulaşılabilir bir hedef midir? Neden?

Ek-2 (Devam) Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

19	Hiz. Muhammed'e karşı en yoğun hissettiğiniz duygular nelerdir?
20	Günlük hayatınızda özellikle Hiz. Muhammed'in sünneti olduğu için yaptığınız şeyler var mıdır?
21	İbadetlerinizde Hiz. Muhammed'in yeri var mıdır? Nasıl?
22	Günlük yaşamınızda Hiz. Muhammed'e olan duygularınızı/sevginizi göstermek için bir şeyler yapar mısınız?
23	Sosyal ilişkilerinizde/insanlarla olan ilişkilerinizde Hiz. Muhammed'in sünnetinin etkili olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?
24	Verilen cümleyi tamamlayınız. Hiz. Muhammed benim için.....
25	Hiz. Muhammed'i herhangi bir şeye benzetmeniz gerekse neye benzetirsiniz? Verilen cümleyi bu soruya göre tamamlayınız. Hiz. Muhammed gibidir. Çünkü.....
26	Hiz. Muhammet ile karşılaşma/konuşma imkânı bulduğunuzu varsayalım. Böyle bir durumda neler hissederdiniz, ona neler söylediniz?

Ek-3 Etik Kurul Kararı

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

DEĞERLENDİRME RAPORU

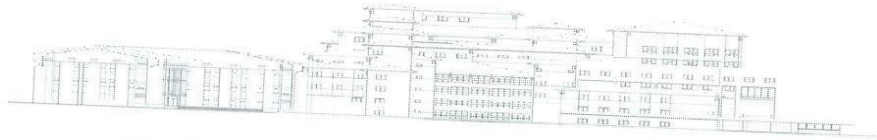
Toplantı Tarihi : 05/10/2021
Toplantı K. Sayısı : 2021/214

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Hatice KILIÇ “MÜSLÜMANLARIN HAYATINDA HZ.MUHAMMED’İN YERİ” isimli projesi kapsamında yürütülecek çalışmalar için izin talebi kurulumuzca değerlendirilmiş olup;

- ☒ Etik açıdan uygun bulunmuştur.
- ☐ Etik açıdan uygun bulunmamıştır.
- ☐ Etik açıdan önerilen değişikliklerin yapılmasıyla uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Başkan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fener Mah. Zihni Derin Yerleşkesi 53100 RİZE
Tel: 0464 223 81 00 Faks: 0464 223 63 28
www.erdogan.edu.tr